

ШАЖАНАЙ НУРГААЛАЙ ДЭЛГЭРХЫН ТҮЛӨӨ

13 н.

ЕРЭЭДҮЙН БАГШАНАР МЭДЭСЭ НАЙТАЙ

5 н.

1921 оной
декабрийн
21-нээ гарана

Буряад ҮНЭН

Эхэ нютагаа эб хамта мандуулая!

Бүгэдэ арадай сонин

2014 оной
апрелин 24
Четверг

№ 15 (21965)
(880)

Гарагай 5
www.
burunen.ru

Буряад
Унэн

Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото-зураг

Буян үйлэдэлгын марафон

"ЭНХЭРГЭН ЭХЫН ЖАРГАЛДА"

12 н.

Газета «Буряад үнэн»

Индекс - 50901

Периодичность выхода	Способ подписки	Подписная цена на 6 месяцев		Подписная цена на 1 месяц	
		Всего (руб.)	в т.ч. услуги связи (руб.)	Всего (руб.)	в т.ч. услуги связи (руб.)
Среда	а) через почту	527,34	335,34	87,89	55,89
	б) с получением в редакции	265,00	-	44,20	-
	в) с доставкой в организацию (по городу)	275,00	-	45,90	-

БУРЯАД ОРОНОЙ ҮЙЛЭДБЭРИДЭ МҮНГЭ НОМОЛОЛГО ХҮГЖӨӨХЭ ТУХАЙ

Россиин Президентые Сибириин тойрог дотор бүрин эрхэтэ түлөөлэгшэ Виктор Толоконскийн үнгэргэһэн координационно зүблөөн дээрэ Байгал шадарай дэбисхэр дээрхи инвестиционно проектүүдые бээлүүлгын асуудалнууд зүбшэгдөө.

Сэлэнгын целлюлозо-картонно комбинадай гол акционер "Байл" гэхэн эмхиин генеральна директор Евгений Пруидзе комбинадта тохёолдоһон мүнөөдэрэй байдалтай танилсуулаа. Энэ комбинат ажалаа болуулаад байһанаа, шэнэ эзэнтэй болонхой гэжэ һануулаа.

- Тон халажа хандаршанан, үмхирһэн эмхи даажа абанхайбди. Ямаршье мүнгэн номологдоогүй. 1.2 миллиард мүнгэ зөөри банкнуудта үритэй, 700 миллион үри шэритэй эмхи бидэндэ хүртөө. 2013 оной дүнгөөр энэ эмхи 450 миллионной гарзатай гаралсаһан байна. Шухала онсо котёл хандаржа магад. Тиимэһээ мүнөө жэл ямар нэгэ мүнгэнэй тэдхэмжын үгтөөгүй һаань, нёдондоной байдал дабтагдажа болохо бшуу, - гэжэ Евгений Пруидзе мэдээсээ.

2014-15 онуудта "Байл" гэхэн эмхи Сэлэнгын комбинат руу 5,2 миллиард түхэриг шэглүүлхэ хүсэлтэй. Гэхэтэй хамта банк урьһаламжа үгэхэ аргагүй. Тиимэһээ Евгений Пруидзе 1,5 миллиард түхэригэй хэмжээнэй гүрэнэй тэдхэмжэдэ найдүүлгэ үгэхэнь эрибэ.

- Хэрбээ комбинат хальбэн шэнэлэгдэбэл, 10 миллиард түхэригэй олзо олохо аргатай. Дэлхэйн эгээл асари томо үйлэдбэритэй эмхи болохо аргатайбди. Хэрэглэгдэһэн үһаяа

хаянгүй, һөөргэнь сэбэрлээд хэрэглэдэг арга боломжотой эмхинүүд дэлхэй дээрэ тон үсөөхэн юм, - гэжэ Евгений Пруидзе мэдээсээ.

Буряадай мяханай комбинадта инвестициин туһаламжаар үйлэдбэрийн онсо шугам байгуулагдаад, шэнэ түхэлтэй болонхой. Гэбэшье комбинадай гол шиидхэгдэхэ асуудал - үйлэдбэрилгын түүхэй эд.

- Анхан комбинат мяхаяа Монголһоо асардаг байгаа, зүгөөр һүүлэй үедэ малай элдэб үбшэн дэлгэржэ, мяханай дэлгүүр ондоо тээгүүр бэдэрхэ баатай болонхойбди, - гэжэ компаниин директорнүүдэй Соевэдэй түрүүлэгшэ Александр Венедиктов мэдээсээ.

Эгээл томо ба тааруу дэлгүүр Белорусида. Гэхэтэй хамта тэндэһээ мяха доллароор худалдан абахада, ехэ олзогүй гэжэ түрүүлэгшэ мэдүүлбэ. Хари гүрэнэй мяха хэрэглэхэ тусхай программада комбинат ажаллаха аргатай байһанаа мэдүүлнэ. Үхэрэй ба тахьягай мяханай асуудал шиидхэхэ хэрэгтэй, харин гахайн мяханай асуудал шиидхэгдэнхэй. Бүхыдөө жэлэй туршада 8 мянган тонно мяхан хэрэгтэй гэжэ мэдээсэбэ.

- Зүүн Сибириин регионуудта мяханай зүйл элбэгээр хэрэглэгдэдэг гэшэ. Тиимэһээ танай эмхидэ найдамтай хангалгын болзор ба тогтоогдоһон һайн

үнэ сэн хэрэгтэй, - гэжэ Виктор Толоконский тэмдэглээ.

Гэхэтэй хамта Алас Дурнын ба Байгал шадарай дэбисхэрнүүдэй хүгжэлтын программада Прибайкалида мүнгэ номололгын асуудал оруулагдаагүй. Тиимэһээ Буряад Республикын Толгойлогшо Вячеслав Наговицын Виктор Толоконскида энэ асуудал анхархыень дурадхаа.

ГАЗ БУРЯАД РЕСПУБЛИКА ДОТОР НАЯЫН САГТА ЕРЭХЭГҮЙ

Газ Буряад орон руу дэлгэрүүлхэ асуудалаар Координационно Соевэдэй зүблөөн дээрэ Гүрэнэй Дүүмын Федерациин Соевэдэй гэшүүн, эрдэмтэн Арнольд Тулохонов элидхээ. Сибириин дэбисхэр газгүйгөөр хүгжөөхөн хэсүү гэжэ эрдэмтэн тэмдэглээ.

- Байгалай регионой гол асуудал хадаа газ гэшэ. Сибирь дотор газ нефтепроводһоо хойгуур ябуулагдана. Тиигэжэ бүхэли регион газгүй үлэшэнэ. Алексей Миллерые наашань дууджа, ойлгуулаха хэрэгтэй. Олзын хэрэг эрхилэгшэ бэшэ, гүрэнэй хүн ха юм, - гэжэ Арнольд Тулохонов тэмдэглээ.

Гэхэтэй хамта Виктор Толоконскийн тэмдэглэһээр, Сибириин дэбисхэртэ газ нэбтэрүүлгэ нилээн хүшэр асуудал.

- Хэншье энэ асуудал һаядаа шиидхэхээр гэжэ һананагүй. Газ Красноярскын хизарта, Эрхүүгэй мөжодо болон Бусадшые газараар үгы ха юм. Зүүн Сибириин болон Алас Дурнын дэбисхэртэ газ абалга эрхилэгдэхэ. Эрхүү, Яхад, Красноярскын хизарта гээд газ бии болохо. Газай ашагта

малтамалнууд Баруун Сибириин газһаа шанараараа ондоо. Эндэ гүнзэги үйлэдбэри хэрэгтэй. Тиимэһээ Зүүн Сибирьһээ холо саашань дамжуулхань хүшэршэг ха юм. Гэбэшье хүгжэлтын хүсөөр газопровод баригдажа, тиигэһээр Буряад орон руушые байгуулагдана бээ. Харин һаяын сагта газ Буряад Республика дотор бии болохогүй, - гэжэ Виктор Толоконский мэдээсэбэ.

Тиимэһээ Буряад Республика дотор һаяын арбаад жэлэй туршада газ бии болохогүй хаш. Газ байгуулгын асуудал хүшэр гэжэ эли. Шэнгэрүүлэгдэһэн газ ехэ үнэ сэнтэй, гэбэшье гүрэнэй зорилгото программа хэрэгтэй. Газ байгуулга ехэ гарзатай, ажаһуугшадай хэрэглэгэ баһал ехэ үнэ сэнтэй болохо гэжэ тэмдэглэгдээ.

Элинсэгүүдэйнай һайхан һургаалай үрэ дүн

БУРЯАД ДАЙДАМНАЙ ЭГЭЭЛ ТЭСЭМГЭЙ АБАРИ ЗАНТАЙ ЗОНОЙ ОРОН НЮТАГ

Һаяхан Россиин Президентын Сибириин федеральна тойрог доторхи бүрин эрхэтэ түлөөлэгшэ Виктор Толоконский Буряад орон ерээд, бүхы үндэһэ яһатанай харилсаа бэхижүүлхэ тухай суглаа эмхидхээ. Тэрээн дээрэ Буряад Республикада элдэб яһатан эбтэй эетэй ажаһуудаг, шажан мүргэлдөө, хараа бодолнуудтаа, ёһо заншалнуудтаа тэсэмгэйгээр хандадаг араднуудай дэбисхэр гэшэ гэжэ онсологдоо.

Энэншье үнинэй мэдээжэ ха юм, тиимэл хадань хаа-хаанагүй түрэл ороноо орхижо, манай һайхан нютаг руу элдэб яһатан нүүнэ, амгалан тэнюун ажаһууна ха юм даа. Гансал тэрэнээ мэдэржэ, оршон тойронхи байгаалиемнай, нангин шүтөөнэй һайхан газар дэбисхэриемнай, жэнхэни һайхан хэлэ, заншал, ёһо гуримыемнай хүндэлжэл ябахань болтогой!

Юүндэ иимэ һайхан, элдин, бүгэдэнэй сэдхэлдэ тааруу ажабайдалтайбиди гэжэ буряад зон ойлгоно ёһотой. Энэмнай хэр үгһаа хойшо мүнөө үе саг хүрэтэр дамжуулагдаһан ажаһуудалай захяа заршам, ёһо гуримһаа дудыдана ха юм. Буддын шажанай номнол һургаалай гол үндэһэн амитанда тэсэмгэй, нигүүлэхы хандалга нэбтэрүүлдэг ха юм. Маани мэгзэмэе уншажа, бурхадтаа, хада уулануудтаа, обоо субаргануудта хүгэдэжэ, мүргэжэ ябаһанайл аша туһаар иимэ байдал тогтонхой ха юм. Үндэһэн яһатанаймнай сахижа, хэрэглэжэ ябаһан нангин һургаалнууд алишье сагта удхаяа алдаагүй, алишье сагта хэрэглэгдэжэ ябахаар. Угаа үһанда хаянгүй ябахамнай болтогой!

МҮНӨӨ НЭГЭ ХЭДЫ НУРГААЛНУУДЫЕ ДОРО ДУРДАХАМНАЙ

Даараһан, хүрэнэн хүниие дулаасуула, үлдэһэн, хоһодоһон, ангаһан хүниие эдеэлүүлэ, ундалуула.

Утэлһэн хүниие үргэхэдөө, анхаралтайгаар ямбала, урин дулаан үгөөр ханда, зөөлэн унтарида унтуула, эдээнэйнгээ дээжэ болон зөөлэниие эдюулэ. Эдэ хадаа гурбан зөөлэнөөр ямбалан үргэлгэ болоно. Гансаардаһаниие, үншэн үрөөһэниие сэдхэлэй дулаагаар жэгнэ, өөдөн үргэ, үмэгшэлэ, шадаха зэргээрэ туһала.

Эдэ мэтэ хэды олон захяа һургаалнууд буряад арадта хэр үгһаа дамжуулагдаһан даа. Бидэ, мүнөө үеын буряаднууд, эдэ бүгэдые мартангүй, сахижа ябахал байгаабди. Тиимэ даа, мүнөө сагта баруун зүгэй нүлөөгэй зэрлиг хүсэтэйгөөр ажаһуудалдамнай нэбтэрүүгээр этэрэн орожо байхада, сэдхэлээ арюуханаар абажа ябахань хэсүү. Гэбэшье угаа үһанда хаянгүй, ёһо заншалаа, соёл болбосоролоо үргэжэ, сахижа ябайл даа.

Налог татабариин ашаар республикын бюджет дүүргэгдэхэ

Буряад Республикын Правительствын дэргэдэхи Комиссиин ээлжэтэ зүблөөн дээрэ нэгэдхэгдэмэл бюджетэй олзо дээшэлүүлхэ, ажаһуугшадые ажалай хангалгын ба ажалал салин тухай асуудалнууд шиидхэгдээ.

Республикын бюджет руу налог татабариин олзо оршо оруулагдадаг гэшэ. Энэ үнгэрһэн зүблөөн дээрэ Буряад Республикын Эд зөөриин ба газарай харилсаанай министрствын тоосоогой мэдээгээр, 2013 ондо газарай налог татабарыар 562 813, 0 мянган түхэриг оруулагдаа. Энэнь хадаа 2012 оной дүнтэй жэшээлхэдэ, аяар 2 405, 0 мянгаар дээшэлһэн байха юм. Гэхэтэй хамта газарай налогой хэмжүүрэй сэн болон тэрэнэй республикын бюджет руу оруулагдаһан налогой тоо баримталхада, газарай налог татабари доошолоо гэжэ тэмдэглэгдээ. Эндэ эд зөөриин ба газарай харилсаанай Буряад Республикын министр Маргарита Магомедова хэдэн шалтагуудые нэрлэһэн байна.

- Нэгэдэмэл налогово мэдээсэлнүүд (ЕСУ) аяар Кемерово, Барнаул хотоннуудһаа хэлхээ холбооной хүсөөр эльгээгдэхэдээ, налог түлэгшэдтөө дамжуулагдаагүй. "Үри шэриез мэдэ" гэхэн сервис үнэн дээрээ хүсэд ажалланагүй. Хүдөө һууринуудта ажа-

ОЛЗО ОРШЫН ТООСООН ХЭГДЭБЭ

һуугшад энэ сервисэй туһада хүртэхэ аргагүй байна, - гэжэ министр тэмдэглээ.

Дачна коммерческэ бэшэ нүхэсэлнүүдтэ налогово мэдээсэлнүүд хотын округуудай ба хүдөөгэй һууринуудай хэлхээ холбооной аргаар эльгээгдэнэ. Харин "Почта России" ДНТ-нүүдые хангадаггүй байна. Мүн тэдэ үнэмшэлгэнүүд олон буруу мэдээсэлнүүдтэй байһан ушарһаа налог түлэгдэнгүй. Жэшэнь, Бэһүүрэй аймагай муниципальна байгуулалтын захиргаанай мэдээсэлээр, эльгээгдэһэн налогово мэдээсэлнүүд ОКАТО буруу кодтой, газарай һуурин буруу заагданхай, налог түлэгшын ажаһууха хаяг буруу бэшээтэй гэхэ мэтэ дутуу дундануудтай байна. Мүн газарай налог кадастрова үнэ сэнгэйн буруу тоологдоһон ушарһаа буруу бүридхэгдэһэн байха юм. Эдэ бүгэдэ алдуунуудһаа боложо, республикын бюджет руу налог татабари үсөөнөөр оруулагдаа.

Тиигэжэ налогово албанай мэдээсэлнүүд арад зондо хүрэнгүй, налог татагданагүй. Аяар 85 мянган хүн хэрэглэжэ байһан газарайнгаа түлөө налогово түлэнгүй. Энэнь хадаа хэдэн миллион түхэригэй олзо

оршо республикын һан руу оруулагдаһангүй ха юм.

- Эндэ арад зон гэмтэй бэшэ. Эдэ зондо туһаламжа налогово мэдээсэлнүүдые тараадаг албан үзүүлхэ ёһотой. Хэн энээнэй түлөө харюусаха ёһотой? Үгы болобол, прокуратура руу мэдүүлгэ үгэты, - гэжэ Буряад Республикын Правительствын түрүүлэгшын экономика хөгжэлтын талаар орлогшо Александр Чепик газарай ба эд бараанай харилсаанай министрэ даалгаба.

Правительствын хэмжээнэй тус зүблөөн дээрэ мүн лэ Буряад Республикын нэгэдхэгдэмэл бюджет руу налогово болон налогово бэшэ олзын оролго дээшэлүүлгын ба Россиин Федерациин бюджетнэ бүридхэл руу дутуу түлбэри үсөөрүүлхэ тухай асуудалаар Буряад Республикын экономикын министрэй орлогшо Владимир Смолиной элидхэл шагнагдаа.

Республикын Харгын, зайн галай ба транспортын хүгжэлтын министерство 2013 ондо стационарна болон нүүдэл түбүүдэй ажа-ябуулга тухай асуудалаар тоосоо.

Тус хуудана Цырегма САМПИЛОВА бэлдэбэ.

2014 он – Россиин Соёлой жэл

“ҮНДЭНЭТЭДЭЙ ХАРИЛСААНЬАА НИИТЫН ХҮГЖЭЛТЭ ДУЛДЫДАХА”

гээн гүн удхатай хөөрөлдөөн Улаан-Үдэдэмнай үргэлжэлхэн “ДИАЛОГ КУЛЬТУР” үндээн-соёлой нэгэдэлнүүдэй Сибирийн форумой пленарна зүблөөн дээрэ боложо, элдэб регионүүдэй түлөөлэгшэд, харюусалгата зон хабаадаһан, нанамжануудаараа хубаалдаһан байна.

Энэ форумдо үндэр сэгнэлтэ үгэһэн, зүблөөе хүтэлхэн Буряад Республикын Толгойлогшо Вячеслав Наговицын арадуудай хүгжэлтэдэ, хани харилсаанда аша тухатай энэ форум Буряад орондо эмхидхэлгын эхи табиһан Сибирийн федеральна округто Россиин Федерацийн Президентын дүүрэн эрхэтэй Түлөөлэгшэ Виктор Толоконскийдо баяраа мэдүүлэн, үгэ үгэбэ. “Форумой үедэ үндэһэтэд хоорондын харилсаа холбоонуудта бодото ёһо заншалнуудые байгуулах талаар шийдхэгдээгүй гол шухала асуудалнууд элирүүлэгдээ, эдэ асуудалнуудаар нонин хөөрөлдөөн, асардаанууд болобо. Үндэһэн соёлой заншалнуудые болон эдэбхи үүсхэлнүүдые саашадань дэлгэрүүлхэ асуудалнуудта Федерацийн 12 субъектын түлөөлэгшэд хабаадажа, өөһэдэйнгөө ажал хэрэгүүд тухай тоосоо. Энэ форумой ашаар республикада ажаһуудаг арадуудай соёл, ёһо заншал дэлгэрүүлэгдээ. Гүрэн түрын, засагай албануудтай харилсаатай ажал ябуулагдажа, Сибирийн оршон байдалда соёлой фестивальнууд, харалганууд эмхидхэгдэнэ, элдэб арадууд дүй дүршлөөрөө андалдана” гэжэ тэрэ тэмдэглэбэ.

Россиин Федерацийн Региональна хүгжэлтын министерствын үндэһэн яһатанай хоорондын харилсаагаар Гүрэнэй политикын департаментын директор Александр Журавскийн хэлэхээр, “элдэб арадуудай соёл хүгжөөхын хажуугаар бэе бэеынгээ ажалаар нонирхон хөөрөлдэхэ, дүй дүршлөө хубаалдаха аргуудые эдэ уулзалганууд олгоно гэжэ тэмдэглэхэ-

Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото

эр. Олон үндэһэн яһатадай ажаһуудаг, 89 хэлэ үзэдэг Россиин дүй дүршэлтэй Европын Совет (Страсбург) танилсаха, харилсаха, тиин эндэмнай ябуулагдажа байһан баян дүршэлтэй ажалаар деклараци баталха аргууд олдохо байна. Тиймэхээр эрхэтэдэй нэгэ ниитэ байха хэрэгтэ (Украинын жэшээгээр...), Россиин арадуудай этно-соёлые саашадань хүгжөөхэ, элдэб үндэһэн яһатадай бусад харилсаата ажалда Россиин Президент анхаралаа хандуулна”.

“Манай региондо ажаһуудаг элдэб үндэһэн яһатадай эбтэй эетэйгээр харилсаагаар хада регионнай амгалан байдалтай регион гүүлэдэг байна. Буряад орондомнай Правительствын гурбан тогтоол үндэһэн яһатанай хоорондын асуудалнуудта зорюулагдана, этническэ харилсаанда зорюулагдаһан ажалай дүнгөөр тусхай грантын мүнгэн номологдоно. Тийгээдшье манда нёдондо үнгэргэгдэхэн социологическа шэнжэлгэнүүдэй дүнгөөр ондо ондоо

үндэһэн яһатанда муугаар хандаха, үзэн ядаха зон үсөөн, шэнжэлэгдэхэн зоной 87,8 процентнь бараг, хайн удхатай харюунуудые үгэһэн байна. Тиймэхээр Буряадта ажаһуудаг элдэб шажантай зон дэмжэгдэнэ, илангаяа үндэһэн-соёлой түбүүдэй ажал дэлгэрүүлэгдэнэ. Эдэ ажальемнай бэлдэгдэжэ байһан Буряад ороной арадуудай литература болон фольклорой 9-дэхи боти гэршэлнэ бшуу. Тийхэдэ Россиин бүридэлдэ ороһоной 350 жэлэй ойн баярай хайндэртэ Эб найрамдалай хайхан байшан баригдаа, толлогдоо хэн...” гэжэ Буряад Республикын Толгойлогшо Вячеслав Наговицын тодорхойло.

Сибирийн форумдо үндэр сэгнэлтэ үгэһэн Эрдэмэй, соёлой болон мэдээсэлэй политикын талаар Россиин Федерацийн Федеральна Суглаанай Федерацийн Сөвөдэй Комитедэй гэшүүн Арнольд Тулохоновой тэмдэглэхээр, “Сибирийн арадуудай фольклорой суглуулбари” (63 боти

болохо) оройдоо 40-ниинь барлагдаад тогтошоо, тиймэхээр саашанхи ажлынь ябуулха Эрдэмэй Академи шадалгүйдэнэ, эндэ дээдын тушаалтай, харюусалгатай дарганар шийдхэхэ, тухалжа зэргэтэй” гэжэ онсолбо. Ябуулжа байһан ажал хэрэгүүдтээ, дүршэлтээ Кемеровэй Соёл, искусствын Гүрэнэй университетэй доцент, педагогикын эрдэмэй доктор Наталья Костюк, Омско областиин “Сибирь” гээн Соёлой болон спортын регионүүд хоорондын нэгэдэл” гээн соёлой бюджетнэ эмхиин директор Наталья Степанова, форумой “дүхэриг шэрээнүүдые” эмхидхэхэн модераторнууд – республикын Нийтэ палатын түрүүлэгшын орлогшо, “Ассоциация народов Бурятии “Дом Дружбы” гээн РОО-гой түрүүлэгшэ, ВСГАКИ-гай доцент, педагогическа эрдэмэй кандидат Сажида Баталова (“Национально-культурные объединения как ресурс развития диалога в гражданском обществе”), республикын соёл министр Тимур Цыбиков (“Роль учреждений культуры в формировании толерантности в обществе”), БГУ-гай институттай директор, эрдэмэй кандидат Марина Цыренова (“Образовательная политика как основа формирования этнического взаимоуважения”) гэжэ танилсуулһан байна. Пленарна зүблөөнэй дүнгөөр резолюциин проект абтаба. Түгэхсэлэй үгэнүүдые хэлэхынь Сибирийн федеральна округто Россиин Федерацийн Президентын дүүрэн эрхэтэй Түлөөлэгшэ Виктор Толоконскийдо үгтөө. Хойто жэл заншалта соёл болон Сибирийн арадуудай үндэһэн спортын түхэлнүүдые дэлгэрүүлхэ зорилготойгоор Сибирийн федеральна округто Россиин Федерацийн Президентын дүүрэн эрхэтэй Түлөөлэгшэ Виктор Толоконскийн харгалзалга доро Байгалай үндэһэн соёлой болон спортын нэгэдэхэ фестиваль үнгэргэгдэхөөр хараалагданхай.

Журналистнуудтай уулзалга

“БАЙГАЛАЙ РЕГИОНИИЕ СААШАДАНЬ ХҮГЖӨӨХЭ ШУХАЛА”

“ДИАЛОГ КУЛЬТУР” гээн форумой пленарна зүблөөнэй һүүлдэ Россиин Федерацийн Президентын дүүрэн эрхэтэй Түлөөлэгшэ Виктор Толоконский, Буряад Республикын Толгойлогшо Вячеслав Наговицын гэгшэд республикыннай журналистнуудтай уулзажа, асуудалнуудтань харюусаһан байна.

- Виктор Александрович, мүнөө дүүрэнэн форумдо ба Буряад орондо эрхэнэй дүнгүүдтэ ямар сэгнэлтэ үгэхэ байнабта?

В.А.Толоконский:
- Үндэһэн яһатанай харилсаа тааруулха хэрэгтэ гүрэнэй политика найжаруулха талаар хүдэлмэрийн зүблөө үнгэргэхэ ёһотой байгаабди. Юуб гэхэдэ, Россиин регион бүхэн олон үндэһэн яһатанай регион хадан гансал хани барисаанай, зүбшөөрөлгын аша тухаар хайн үрэ дүнгүүдые туйлаха арга олгогдоно. Тус форумдо Сибирийн Федеральна округой 12 субъектын түлөөлэгшэдэй, эрдэмтэдэй, Россиин Президентын Захиргаанай хүтэлбэрлэгшэдэй хабаадаһан ушарнууд урдманай табигдаһан асуудалнуудые шийдхэхэ хэрэгтэмнай тухалаа, тиймэхээр Россиин

Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото

бусад региондо иимэ ажал ябуулагдаха ёһотой гэжэ бодомжолноб.

Тийхэдэ гүн удхатай, хүдэлмэрийн зүблөөе соёлой үйлэ хэрэг - “Диалог культур” гээн форум дэмжэбэ. Үндэһэн соёл, үндэһэн хэлэ, ёһо заншал дэмжэлгэ бэе бээдэ хүндэ ямбатайгаар хандаха харилсаа түрүүлнэ бшуу. Россида эхилхэн анха түрүүшын форумдо бидэ хабаадагшад боложо, Буряад орон түрүүшын хайн эхи табяа гэжэ тэмдэглэхээр.

Буряадай болон Сибирийн баян үндэһэн соёлтой танилсаха арга (“визитнэ карточка” болоһон) олгоһон гоё концертын гэршэлэгшэд болообди. Тийгээжэ үндэһэн яһатанай харилсаа гуримшуулан таару-

улха ажалда харюусалгыемнай дээшлүүлхэн уулзалга гэжэ сэгнэнэб.

Инвестициин асуудалнууд, тэрэ тоодо авиационно завод, ой модо хэрэглэхэ оньһожоруулганууд, Сэлэнгын ЦКК хубилган шэнэдхэхэ, хүдөө ажыхын үйлдбэри тухай зүбшэхэ талаар Буряад Республикада бэлүүлэгдэхэ түсэбүүд хараалагдаа, Байгалай регион хүгжөөхэ талаар асуудалнууд зүбшэгдөө. Би өөрөө авиазаводотнай ошожо харааб, ерээдүйн ехэ арга боломжоннуудтай гэжэ мэдэхэ болооб, шэнэ түсэбүүд табигдаа. Арбитражна Сүүдэйтнай шэнэ Түрүүлэгшэтэй танилсааб. Буряадта ерэхэдээ, сэдхэлни амардаг гэжэ ханагшаб. Юумэ хэхээе,

бүтээхээе ханаһан эндэхи зон өөһэдэйнгөө хүсэндэ этигэлтэй байна. Тиймэхээр Буряад ороной саашадаа хүгжэхэ байһанда этигэнэб, юуб гэхэдэ, эндэ ажаһуудаг зоной ажабайдал дүүрэн удхатай байна, саашадаашье эдэбхи үүсхэл ехэтэй байха ёһотой гэжэ ханагдана.

- Вячеслав Владимирович, инвестициин мүнгэ зөөри Байгалай региондо оруулхын тула үшөө ямар асуудалнууд шийдхэгдээгүй байһаар бэ?

В.В. Наговицын:
- 2025 он хүрэтэр Алас-Дурнын болон Байгалай регионой хүгжэлтөөр ехэ түсэб хараанууд табигдаа, зүгөөр Алас-Дурные хүгжөөлгын ми-

нистерствын байгуулагдахада, Байгалай регион орхигдоо хэн. Тиймэхээр федеральна шатада манай Байгалай регионой хүгжэлтэ тухай асуудал зүбшэн хэлсэлгэдэ табигдаха зэргэтэй. Тэрэшэлэн Алас-Дурнын регионүүдэй хажууда бидэ гурбан регион (Буряад орон, Эрхүү можо, Забайкалин хизаар) ондоо, тусхай программаар хүгжэхэ тухай онсолон хэлэхэ ёһотойбди. Үгы гэбэл, Алас - Дурнын региональна министерствын филиал манда нээхэ шухала болонхой. Тиймэхээр энэ асуудал федеральна шатада түргөөр шийдхэхэ хэрэгтэй. Эндэ бидэниие Виктор Толоконский аргагүй дэмжэбэ.

В.А. Толоконский:
- Уридшалан хүгжэхэ газарнуудта табан регион орохо, тэрэ тоодо дээрэ нэрлэгдэхэн 3 субъектнээ гадна Хакаси, Красноярскын хизаар оржо болохо. Тэндэ тусхай инвестиционно программа-нууд бэлүүлэгдэхэ болоно. Украинын предприятинууд харилсаагаа үргэлжлүүлхэ тухайгаа мэдээсээ. ЛВРЗ-гэй мүнөө үеын байдалаар, Буряад орондо газ оруулха тухай, журналистнуудай бусад асуудалнуудта дарганар харюусаһан байна.

Бэлигма ОРБОДОЕВА.

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХҮДЭЛМЭРИЙН ТҮСЭБ

2014 оной апрелин 21 - 25

I. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ЭЭЛЖЭЭТЭ ТАБАДАХИ СЕССИ

Сессии нээлгэн
Пленарна зүблөөн
24.04.10.00-13.00, 14.00-18.00 Ехэ танхим

II. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ТҮРҮҮЛЭГШЭ М.М.ГЕРШЕВИЧЭЙ ХҮТЭЛБЭРИ ДОРО ҮНГЭРГЭГДЭХ ТҮСЭБЛЭЛГЫН ЗҮБЛӨӨН

21.04.9.00 Бага танхим

III. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХОРООНУУДАЙ ЗҮБЛӨӨНҮҮД

Буряад Республикын Арадай Хуралай Бюджетэй, налогуудай болон сан жасын талаар хороон

(түрүүлэгшэнь Ц.Э.Доржиев)

Буряад Республикын Арадай Хуралай ээлжээтэ табадахи сесси дээрэ хэлсэгдэхэ асуудалнууд тухай

21.04.15.00 Бага танхим

Буряад Республикын Арадай Хуралай Регионууд хоорондын холбоонуудай, үндэһэ яһатануудай асуудалнуудай, залуушуулай политикын, ниитын болон шажан мүргэлэй нэгэдэлнүүдэй талаар хороон

(түрүүлэгшэнь Ц.Б.Батуев)

1. "Буряад Республикада нуралсал тухай" Буряад Республикын Хуулин 10.1 статьяда хубилалтанууды оруулха тухай" Буряад Республикын хуулин түлэб тухай

2. "Физическэ культура болон спорт тухай" Буряад Республикын Хуулин 21-дэхи статьяда хубилалта оруулха тухай" Буряад Республикын хуулин түлэбтэ оруулагдаха заһабаринууд тухай

23.04.11.30 Бага танхим

IV. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ АППАРАДАЙ ХҮТЭЛБЭРИЛЭГШЭ В.Б.ЭРДЫНЕЕВЭЙ ДЭРГЭДЭ ҮНГЭРГЭГДЭХ ХҮДЭЛМЭРИЙН ЗҮБЛӨӨНҮҮД

21.04.13.30 Бага танхим

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХОРООНУУДА

Буряад Республикын Арадай Хуралай Гүрэнэй байгуулалтын, нютагай өөһэдын хүтэлбэрийн, хуули ёһоной болон гүрэнэй албанай асуудалнуудай талаар хороон

(түрүүлэгшэнь Б.Н.Ботоев)

1. "Россиин Федерациин Захиргаанай хуули эбдэлгэнүүд тухай кодекссын 28.3 статьяда хубилалта оруулха тухай" 461095-6 дугаарай федеральна хуулин түлэб тухай (статьягай зарим дүримүүды тодорхойлох талаар)

2. "Россиин Федерациин зарим хуули ёһоной актуудта хубилалтанууды оруулха тухай" 360976-6 дугаарай федеральна хуулин түлэб тухай (Россиин Федерациин субъектнүүдэй хууляар хараалагдаһан захиргаанай хуули эбдэлгэнүүд тухай протоколнууды табиha бүрин этигэмжэнүүды дотоодын хэрэгүүдэй зургаануудта олгохо тухай)

23.04.10.00 каб.323

Буряад Республикын Арадай Хуралай ээлжээтэ табадахи сессидэ баталагдаһан дансанууды бэшлэгэ

25.04.каб.318

Буряад Республикын Арадай Хуралай Газарай асуудалнуудай, аграрна политикын болон эд хэрэглэлгын дэлгүүрэй талаар хороон

(түрүүлэгшэнь А.П.Попов)

"Буряад Республикын газарай харилсаануудта хабаатай зарим хуули ёһоной актуудта хубилалтанууды оруулха тухай" Буряад Республикын хуулин түлэб тухай

22.04.10.00 каб.119

"Архиин зүйлнүүдэй жэжэ наймаанда зүбшөөрэл үгэхэ талаар гүрэнэй бүрин этигэмжэнүүды Буряад Республикада муниципальна байгууламжануудай нютагай өөһэдын хүтэлбэрийн зургаануудта олгохо тухай" Буряад Республикын Хуули хусээ буураһанда тоолохо тухай" Буряад Республикын хуулин түлэб тухай

23.04.10.00 каб.119

Буряад Республикын Арадай Хуралай Регионууд хоорондын холбоонуудай, үндэһэ яһатануудай асуудалнуудай, залуушуулай политикын, ниитын болон шажан мүргэлэй нэгэдэлнүүдэй талаар хороон

(түрүүлэгшэнь Ц.Б.Батуев)

"Буряад Республикын гүрэнэй гимн тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтанууды оруулха тухай" Буряад Республикын хуулин түлэб бэлдэлгэ тухай

22.04.14.00 каб.212

Буряад Республикын Арадай Хуралай ээлжээтэ табадахи сессидэ баталагдаһан дансанууды бэшлэгэ

25.04.14.00 каб.217

Буряад Республикын Арадай Хуралай Социальна политикын талаар хороон

(түрүүлэгшэнь А.Т.Стопичев)

1. Буряад Республикын Арадай Хуралай ээлжээтэ сесси дээрэ зүбшэн хэлсэгдэхэ асуудалнууд

2. Буряад Республикын Правительствын 2013 ондо бэлүүлэн хүдэлмэри тухай Буряад Республикын Арадай Хуралай табиһан асуудалаар

3. Карели Республикын Хуули гаргалгын Суглаанай Россиин Федерациин Ажалай болон социальна хамгаалгын министр М.А.Топилинда "Россиин Федерацида эрэмдэг бээтэй зоной социальна хамгаалга тухай" федеральна хуулида эрэмдэг бээтэй хүнүүды болон эрэмдэг бээтэй хүүгэдтэй гэр бүлнүүды гэр байраар хангалгын асуудалда хабаатай хубилалтанууды оруулха талаар хандалга тухай

21.04.14.30, 14.45, 15.00 каб.218

Буряад Республикын Арадай Хуралай Экономическа политикын, байгаалин нөөсөнүүды ашаглалгын болон оршон тойронхи хамгаалгын талаар хороон

(түрүүлэгшэнь В.Г.Ирильдеев)

"2011-2015 онуудта Буряад Республикын социальна-экономическа хүгжэлтын программа тухай" Буряад Республикын Хуули бэлүүлэн тухай тоосоо баталха тухай" Буряад Республикын хуулин түлэб тухай

21.04.15.00 каб.211

"Буряад Республикын дэбисхэр дээрэ хүнгэн таксигаар зонии болон гарай ашаа зөөхэ талаар ажал ябуулга эмхидхэлгэ тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалта оруулха тухай" Буряад Республикын хуулин түлэб тухай

22.04.10.00 каб.203

Россиин Федерациин субъектын хуули болон Россиин Федерациин зарим хуули

ёһоной актуудта хубилалтанууды оруулха тухай" 2013 оной декабриин 28-ай 417-ФЗ дугаарай федеральна хуулигай зохилдуулха тухай

22.04.14.00 каб.209

"Буряад Республикада олзын хэрэг эрхилэгшэдэй эрхэнүүды хамгаалгын талаар бүрин этигэмжээтэ болон Буряад Республикын зарим хуули ёһоной актуудта хубилалтанууды оруулха тухай" Буряад Республикын хуулин түлэб тухай

22.04.14.00 каб.211

"Буряад Республикын дэбисхэр дээрэ оршодог олон квартиратай гэрнүүд соохи хамтын зөөрийн капитална заһабарилга эмхидхэхэ тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтанууды оруулха тухай" Буряад Республикын хуулин түлэб тухай

23.04.14.00 каб.209

"Алас Дурнын болон Байгалай регионой түргэн хүгжэхэ онсо эрхэ нүхэсэл тухай" болон "Алас Дурнын болон Байгалай регионой түргэн хүгжэхэ онсо эрхэ нүхэсэл тухай" федеральна хуулин абтаһан ушараар Россиин Федерациин зарим хуули ёһоной актуудта хубилалтанууды оруулха тухай" федеральна хуулинүүдэй түлэбүүд тухай" асуудалаар "дүхэриг шэрээдэ" бэлдэлгын ябаса тухай

25.04.10.00 каб.211

V. "ДҮХЭРИГ ШЭРЭЭ" Буряад Республикын Арадай Хуралай Регионууд хоорондын холбоонуудай, үндэһэ яһатануудай асуудалнуудай, залуушуулай политикын, ниитын болон шажан мүргэлэй нэгэдэлнүүдэй талаар хороон

(түрүүлэгшэнь Ц.Б.Батуев)

"Буряад Республикада хасагуудай хүгжэлтэ тухай"

23.04.10.00 Бага танхим

VI. ЭРХЭТЭДЫЕ ХҮЛЭЭН АБАЛГА Ц.Э.Доржиев - Буряад Республикын Арадай Хуралай Бюджетэй, налогуудай болон сан жасын талаар хорооной түрүүлэгшэ

22.04.14.00-17.00 каб.118/235

В.Г.Ирильдеев - Буряад Республикын Арадай Хуралай Экономическа политикын, байгаалин нөөсөнүүды ашаглалгын болон оршон тойронхи хамгаалгын талаар хорооной түрүүлэгшэ

23.04.14.00-17.00 каб.118/211

ПОЛОЖЕНИЕ О ПРОВЕДЕНИИ КОНКУРСА «БУРЯАДАЙ ТҮРҮҮ ХҮНҮҮД» - «ЛУЧШИЕ ЛЮДИ БУРЯТИИ»

I. ОБЩИЕ ПОЛОЖЕНИЯ

1. Организатор конкурса «Издательский дом "Буряад үнэн"»

2. Цели конкурса:

А) выявление и поощрение жителей, а также выходцев из Республики Бурятия, проживающих на территории других субъектов Российской Федерации и в иностранных государствах, внесших существенный вклад в развитие региона, общества, получивших широкое публичное признание, добившихся больших успехов в различных сферах деятельности человека, внесших неоспоримый вклад в повышение значимости нравственных и моральных ценностей в обществе;

Б) сохранение и развитие бурятского языка и литературы;

В) побуждение к творческой деятельности широкого круга читателей;

Г) пропаганда нравственных, патриотических и семейных ценностей.

3. Для целей настоящего Положения используется следующее понятие:

- Участник конкурса – человек, номинирующийся на победу в одной из номинаций конкурса, о котором написана творческая работа и подана в оргкомитет.

II. ОРГАНИЗАЦИЯ И ПОРЯДОК ПРОВЕДЕНИЯ КОНКУРСА

1. Для проведения конкурса создаётся жюри, состоящее из редакторов и журналистов изданий Издательского дома «Буряад үнэн», и оргкомитет, состоящий из сотрудников Издательского дома «Буряад үнэн»

2. Конкурс проводится по восьми номинациям:

"Баатар мэргэн" – мужчина, добившийся заметных успехов в своём роде деятельности, внёсший заметный вклад в развитие своей малой родины и общества в целом.

"Гуа сэсэн хатан" – женщина, добившаяся заметных успехов в своём роде деятельности, внёсшая заметный вклад в развитие своей малой родины и общества в целом.

"Сагаан үбгэн" – мужчина старше 50 лет, имеющий большой авторитет в обществе, заслуживший всеобщее признание как общественный деятель, внёсший большой вклад в улучшение благополучия родного народа, повышения значимости общечеловеческих ценностей.

"Аласай холбоон" – женщины Республики Бурятия, проживающие за пределами её территории, внесшие заметный вклад в поднятие престижа Республики Бурятия на внутрисоударственной и народной арене.

"Аламжа Мэргэн Арюн Гоохон хоёр" – мужчина и женщина, находящиеся в браке и являющиеся образцами семейного благополучия, взаимной поддержки и воспитания детей.

"Буян хэшэг" ("Милосердие") – бизнесмены и предприниматели, занимающиеся меценатской деятельностью.

"Наран Гоохон" – девушки до 25 лет, имеющие определённый успех в учёбе и труде, в области науки, литературы, искусства, спорта и т.д.

"Аза талаан" ("Улыбка Фортуны") – человек, которому улыбнулась Фортуна и подарила радость в больших и малых делах, в неожиданных и смешных ситуациях.

3. Конкурс проводится в 2 тура:

1 тур – с апреля по июль

2 тур – с августа по октябрь.

По итогам каждого тура определяются победители в каждой номинации.

4. Победители награждаются дипломами и памятными призами.

5. Церемония награждения победителей конкурса будет проведена в декабре 2014 года.

III. ПОРЯДОК УЧАСТИЯ В КОНКУРСЕ

1. Выдвижение участников конкурса производится всеми желающими, владеющими бурятским языком.

2. Для участия в конкурсе необходимо направить в адрес оргкомитета:

А) заявку на участие, где указываются фамилия, имя, отчество участника конкурса, контактная информация (номера телефонов, адрес электронной почты);

Б) творческую работу об участнике конкурса, рассказывающую непосредственно об участнике и о его достижениях (-ях), благодаря которому (-ым)

он может быть признан победителем конкурса;

В) фотографию участника конкурса размером не менее 6x9, либо в электронном варианте в формате JPEG.

IV. ТРЕБОВАНИЯ К ОФОРМЛЕНИЮ РАБОТ

1. Тексты работ выполняются на бурятском или русском языках и направляются в электронном варианте в формате Документ Word (doc) в адрес редакции газеты «Буряад үнэн».

2. Требования к оформлению работы: объём не более двух машинописных листов, шрифт 14 пт.

3. Обязательно предоставление фотографии участника конкурса.

V. ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПОБЕДИТЕЛЕЙ И ПОДВЕДЕНИЕ ИТОГОВ КОНКУРСА

1. Подведение итогов конкурса и определение победителей производит жюри.

2. Критериями при определении победителей выступают:

А) значимость и уникальность достижений участника, публичное признание среди окружающих.

Б) творческий, оригинальный подход к выполнению работы об участнике конкурса, уровень мастерства владения языком.

ЕРЭЭДҮЙН БАГШАНАР МЭДЭСЭ ЫАЙТАЙ

Буряад хэлэнэй олоной дунда дэлгэрхын, хүгжэн тарахын хэрэгтэй багша хүн гол хуури эзэлнэ гэшээ, арсашагүй үнэн бодото тэмдэг болоно. Түрэл хэлээ хүгжөөхын талаар юу хэбэл хайн байхаб гэхэн асуудал шийдэхын тула республикымнай засагай зургаануудай талааа элдэб олон хэмжээ ябуулга хэгдэжэ байна.

Һургуулида һурагшадта хүсэдөөр буряад хэлэ заахын хажуугаар һуралсалай энэ зүйл заадаг багшанарые бэлдэхэ гэшээ мүн лэ гол асуудалнуудай нэгэниинь. Ерээд оной дундуур БГУ-гай буряад хэлэ бэшгэй таһагта 100-гаад гаран оюутад һурадаг байһан. Гэхэтэй хамта, эдэ 100 гаран оюутад тон ехэ шэлэлгэ гаража, бурфагай оюутан болохо хүндэтэй эрхэдэ хүртэдэг байһан юм. Мүн тиихэдэ минии дүтын танилнуудай дунда энэ факультетдэ орохын тула аяар гурба дахин оролгын шалгалта гаража, оюутан болоһон хүнүүд бии. Мүнөө түрэл хэлэнэйгээ багша болохын тула нэгэшье дахин шалгалта тушааха залуушуул тон хоморой болонхой.

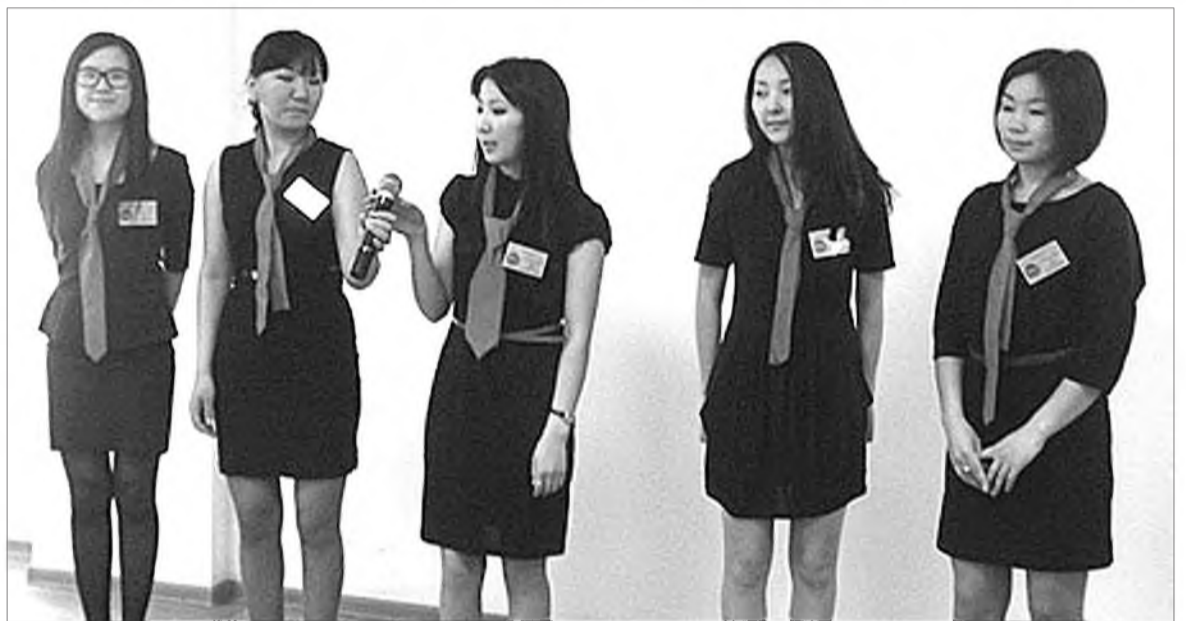
Үнгэрэгшэ долоон хоногто БГУ-гай Зүүн зүгэй дээдэ һургуулиин дэргэдэ буряад хэлэн болон уран зохёолоор оюутадай дунда регионууд хоорондын олимпиада үнгэргэгдөө. Тэрээндэ таба табан хүнһөө бүридэһэн 4 команда хабаадаһан байна. БГУ-гай Зүүн зүгэй дээдэ болон Багшанарай дээдэ һургуулинуудай оюутад, Эрхүүгэй гүрэнэй университетэй буряад хэлэнэй ба журналистикын таһагай "Эрхүүдэй" гэхэн команда болон БГУ-гай Эрхүү можын Боохондохи һалбарилай (филиал) оюутад хабаадаа. Хоёр үдэрэй туршада эдэ оюутад түрэл хэлэн дээрээ диктант бэшэжэ, тусхай тестнүүдтэ харюусажа мурьсөө. Энээнэй хажуугаар буряад уран зохёолшодой бэшэһэн зүжгүүдээр наада (сценкэ)харуулаа ба танилсалгын конкурсно эрхим бэрхэ шадабаринуудаа жюригэй үзэмжэдэ табяа.

-Урдань Забайкалиин хизаарай оюутадай тус олимпиадада хабаадахада, үшөөшье һонёор гэхэ гү, али эршэтэйгээр болодог байгаа. Тиигэбшье энэ олимпиадада бэрхэ бэлдэхэлтэй, үндэр хэмжээнэй мэдэсэтэй оюутад хабаадаа. Ерэхэ сагта эдэмнай

хайн бэлдэхэлтэй багшанар боложо, Буряад оронойнгоо нутаг нугануудай һургуулинуудта ажаллажа, хүүгэдые эрхим бэрхээр һурган гаргаха бээ гэжэ найдагдана, - гэжэ хэлэ бэшгэй эрдэмэй кандидат, Зүүн зүгэй дээдэ һургуулиин командые бэлдэһэн багша Галина Дамбаевна Будаева хэлэнэ.

-Энэ удаа тус олимпиада 10-дахияа үнгэргэгдэбэ гэжэ онсолон тэмдэглэлтэй. Ерээдүйн буряад хэлэнэй багшанар эгээл эрхимүүдээ элирүүлжэ гаргаа. Өөһэдынгөө һургуулинуудай эгээл эрхимүүдын иишээ ерээ хадаа тэдэнэр булта шахуу хайн эрдэм мэдэсэ, үндэр сэгнэлтэтэй дүнгүүдые харуулан байна. Тиигэбшье үгын удхын, дифтонгоннуудай талаар зарим тэды алдуунууд бии. Тест соо оршуулганууд, эхир үгэнүүд дээрэ алдуунууд гараһан байна. Мэдүүлэлэй байгуулга дээрэ хүдэлхэ хэрэгтэй, - гэжэ педагогикын эрдэмэй кандидат, олимпиадын гол үүсхэгшэ Сергей Гармаевич Ошоров хэлэнэ. - Иимэ олимпиадануудые үнгэргэлгэ һуралсалай ябасада тон хэрэгтэй юм. Оюутад бэлдэлгынгээ үедэ эрдэм мэдэсээ дээшлүүлнэ, өөрыгөө шалгана, гэхэ зуура бэе бээтээ танилсаха аргатай болоно.

Диктант бэшэжэ ба тестнүүдтэ харюусаха шатануудта БГУ-гай Зүүн зүгэй дээдэ һургуулиин оюутад илангаяа һайнаар өөрыгөө харуулжа шадаа. Жэ-шээлбэл, Наталья Цыренова эдэ хоёр даабаринуудта эгээл эрхим дүнгүүдые харуулжа шадаһан байна. Мүн тиихэдэ энэл һуралсалай эмхин оюутад болохо Сэсэг Махазагаева Дарима Батоцыренова хоёр шангай һуруинуудые эзэлэ. Хоёрдохи үдэр оюутад зүжгүүдые тон һонёор харуулан байна. Эндэ "Аригуун Бүүбэй", "Ноёной хүбүүн", "Архигүй түрээ" гэхэ мэтэ зүжгүүдые оюутад ехэ һонирхолтойгоор, ёһотойл

артистнууд шэнги харуулжа шадаа. Жюриин гэшүүн, Буряад Республикын габыата артист, Буряад драмын театрай артист Дарима Намжиловна Гылыкова өөрын нюдөөр эдэ бүгэдые хаража, мэргэжэлтэ сэгнэлтэнүүдые үгэжэ, оюутадай саашанхи ажалдаа артистын үялгануудые яжа хэрэглэхэ тухайн тобшоор тайлбарилжа үгөө.

-Багша хүн заал хаа, артист байжа шадаха ёһотой. Үхибүүдэй урда бээ яжа абажа ябахаб, энэ тэрэ тодо ушарта ягаад өөрыгөө табирахаб, танай ерээдүйн ажалда заал хаа, хэрэгтэй болохо. Энээнэй хажуугаар энэ тэрэ темээ һурагшадта тон гүнзэгийгөөр ойлгуулхын тула хэшээл-наада-

нуудые үнгэргэхэ болохот. Эгээл эндэ артистын үүргэ дүүргэхэ саг ерэхэ, - гэжэ мэдээжэ артист оюутада хэлэжэ үгөө. Мүн тиихэдэ мэргэжэлтэй талаар энэ тэрэ роль гүйсэдхэхэдэ, юун хэрэгтэй байгаа, ягаад тэрэниие наадаа һаа, харагшадта ойлгосотой байхаб гэжэ тэрэ зүбшөөл заабаряараа хубаалдаа.

Танилсалгын конкурсно оюутад баһал яһала һайнаар бэлдэнхэй байһанаа харуулжа шадаа. Эндэ жюриин сэгнэнээр, Эрхүүгэй гүрэнэй университетэй оюутад тон өөрсөөр, һонирхолтойгоор үгтэһэн даабарида хандаһан байна. Видеосюжет хэрэглэхэдэ, хаана һурадагаа, ямар багшанарта заалгадагаа, өөһэдөө юүгээр

һонирходогоо, сүлөө сагаа ягаад үнгэргэдэг тухайгаа харуулжа шадаа. Жюригэй зүгһөө үндэр сэгнэлтэнүүдтэ хүртөө.

Бүхы шалгалта даабаринуудта харуулан шадабаринуудайнгаа дүнгүүдээр БГУ-гай Зүүн зүгэй дээдэ һургуулиин оюутад түрүү һуури эзэлэ. Хоёрдохи һуурида мүн лэ БГУ-гай Багшанарай дээдэ һургуулиин команда гаража, тэдэниие бэлдэһэн багша Лариса Батуевна Будожоповае баярлуулаа гэхэдэ, алдуу болохогүй. Удаадахи һуруинуудые Эрхүү можоһоо ерэнэн оюутад эзэлһэн байна. Нүгөө жэл энэ олимпиада Эрхүүгэй гүрэнэй университеттэ үнгэргэгдэхэ.

Лопсон ГЕРГЕНОВ.

БУРЯАДАЙ УРДАА ХАРАХА ТАМИРШАДАЙ ТУЙЛАЛТАНУУД, ТҮСЭБҮҮД

Һаяхана республикын түбэй стадионой суглаа хуралай танхим соо дээдэ тамирай шадабарин һургуулиин хоригшод болон тамиршадтай пресс-конференци үнгэргэгдөө. Иихэдэ 40 шахуу жэлэй туршада хүдэлжэ байһан энэ һургуулиин хүтэлбэри, мэдээжэ хоригшод болон тамиршад түрүүшынхией олондо мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдтэй сэхэ харилсаба гэшээ.

"120 манай тамиршадһаа 45-ниинь Россиин болон Буряадай суглуулагдамал командануудай бүридэлдэ ородог, - гэжэ дээдэ тамирай шадабарин һургуулиин директор Гуро Цэдэшиев тэмдэглэе. - Эгээл олон түлөөлгөшэднай һур харбагшадтай болон барилдаашадтай командануудта: 13-13 тамиршад".

Буряадай хүнгэн атлетикээр түрүүшүүлэй нэгэн, СССР-эй болон РФ-гэй габыата хоригшо Виктор Домнинай хэлэнээр, аяар 40 жэл үнгэржэ, бэлигтэй

гүйгөөшэн Роман Вербицкий бии болобо. Харин 40 жэлэй саана Домнинодо Павел Яковлев хорилго хэжээ ерээ һэн. Мүнөө тэрэ мэдээжэ тамиршан, спортын габыата мастер юм. РСФСР-эй, СССР-эй чемпион болоһон, хайн дуранай наадануудта илалта туйлаһан, Москвада болоһон Олимпин наадануудта хабаадаһан. Роман Вербицкий даб дээрээ Россиин хэмжээнэй мурьсөөндэ шангай һуури эзэлээд байна.

Россиин габыата хоригшо Андрей Бузин эмэгтэйшүүлэй барилдаанай буряад һургуулиин ерээдүй тухай яһала һайнаар хэлээ. Һүүлэй хоёр жэлнүүдтэ Европын чемпионатуудтай шангай һуруинуудые эзэлһэн Жаргалма Цыренова болон Ирина Олоһонова май соо Россиин чемпионатта амжалта түгэс барилдаад, Ташкент хотодо үнгэргэгдэхөөр хараалагдаһан дэлхэйн чемпионатта хабаадаха хүсэлтэйнууд.

Гүрэнэйнгөө суглуулагдамал командада ородог Александр Богомоев сүлөөтэ барилдаагаар һая үнгэрһэн дэлхэйн Кубогта барилдаһан тухайгаа хөөрөө.

Россиин габыата хоригшо Валерий Иванов хайшан гээд Богомоев Америкэдэ мурьсэхын тула суглуулагдамал командын бүридэлдэ орооб гэжэ мэдээсээ. Москва хото шадархи Новогорскдо хорилго хэжэ байхадань, Россиин спортын министр Виталий Мутко, хоригшодой зүблөөн суглуулагдамал командада орохоор һэдэгшэдтэ шалгалтын мурьсөө эмхидхээ юм. Тиин Богомоев нэгэ үдэр соо дүрбэн хуниие унагаажэ, Америкэ ошохо эрхэтэй болоһон байна.

Эдир залуу Алена Посельская гүрэнэйнгөө хэмжээнэй мурьсөөндэ илагша боложо тодорлоод, майн 6-һаа Словакида эхилхээ байһан Европын чемпионатта ошохо болонхой. Хэрбээ тэндэ алтан медаль шүүгээ һаа, Алена Эдиршүүлэй зунай хоёрдохи наадануудта хабаадаха юм гэжэ 7-дохи СДЮСШОР-ой хоригшо Буряадай габыата хоригшо Евгений Кузьмин тэмдэглэе.

Эрэмдэг бээтэй тамиршаднай баһа хайн дүнгүүдые харуулдаг гэжэ мэдээжэ. Чемпионууд болоһон, мүн тиихэдэ шан-

гай һуури эзэлһэн тамиршаднай гэхэдэ, Андрей Захряпин, Абида Ринчинов, Александр Цоктоев, Григорий Кожевников, Егор Аюшеев, Ирина Баторова болоно.

Гэмэлтэлгэһээ боложо, Цоктоев шэхэ хатуутай зоной дунда үнгэргэгдэһэн Россиин чемпионатта ошожо шадаагүй гэжэ Россиин суглуулагдамал командын хоригшо Сырен-Доржо Андренов хэлээ.

Дээдэ тамирай шадабарин һургуулиин хоригшо Цыденбал Цыренжапов ехэ һонин мэдээсэл дуулгаа. Юуб гэбэл, һур харбалгаар уласхоорондын Федераци тамиршадтай эрэмдэгэйн хэмжээ тодорхойлохэ шэнэ эрилтэнүүдые дурадхана. Тус федерациин түлөөлгөшэ манай гүрэн ерэхэ, эдэ дүримүүдтэй танилсуулха юм. 2012 ондо үнгэрһэн Паралимпиадын бүхы шангай һуруинуудые элүүр бээтэй тамиршад эзэлһэн байна.

Иимэ уулзалганууд тамиршадта, хоригшодтонь харюусалгатай мурьсөөнүүдтэ бэлдэхэдэнь тунатай.

Валерий СЫДЕЕВ.

«Аятку алагумни-2014» гэхэн регион хоорондын үсөөн тоото үндэнэ яһатанай багшанарай конкурс

БЭЛИГ ШАДАБАРИИН ОРЬЁЛ

2014 оной апрелин арбаадаар «Аятку алагумни-2014» гэхэн регион хоорондын үсөөн тоото үндэнэ яһатанай багшанарай конкурс үнгэрбэ.

Тус конкурс Буряад Республикын Эрдэм нуралсалай министрствын, Буряадай гүрэнэй университетэй Сибириин үндэнэ яһатанай хэлэнэй кафедрын болон Сибириин, Монголой, Хитадай бага яһатанай хэлэ болон соёл шэнжэлэлгын лабораториин үүсхэлээр Баунтын аймагай Багдаринай эвенкийскэ интернат-хургуулида бээлүүлэгдэн үнгэрөө. Иимэ мүрысөөн эвенк болон хойод түрэлхи хэлэнүүдэй багшанарай зохёон байгуулха ажал дэмжэлгын, багшын ажалдай дүй дүршэлөө харуулалгын зорилготойгоор үнгэргэгдэдэг. Эндэ ганса манай республикын багшанар хабаадалсаа бэшэ, эвенк хэлэнэй Сибириин, Алас Дурнын хизаарай багшанар мүрысэдэг заншалтай.

Энэ жэлэй конкурсын шэнэ юумэн гэхэдэ, Ахын аймагай Сорогой дунда хургуулиин

хойод хэлэнэй багша хабаадалсажа, эвенк хэлэнэй багшанартай тэмсээ.

Конкурсын Гран-при Багдаринай эвенкийскэ интернат-хургуулиин багша **Бирау-**

лева Ирина Георгиевна шүүгээ. Жюри баһал бэрхэ багшанарта иимэнүүд нэрэ зэргэ олгоо:

«Хэшээл – бэлиг шадабарин орьёл» – **Ринчинова Нелли Валерьяновна**да, Хурамхаанай аймагай Уланхаанай эвенкийскэ дунда хургуулиин эвенк хэлэнэй багша; «Онол аргуудай онсо маяг» – **Бираулева Ирина Георгиевна**да, Баунтын аймагай Багдаринай эвенкийскэ интернат-хургуулиин багша; «Багшын дүй дүршэл, артистизм» – **Кириллова Маргарита Степановна**да, Саха Яхадай Республикын Г.М. Василевичэй нэрэмжэтэ Золотинска интернат-хургуулиин эвенк хэлэнэй багша; «Арадайнгаа ёһо заншалда үнэн» – **Цыбденова Баирма Иннокентьевна**да, Ахын аймагай Сорогой дунда хургуулиин хойод хэлэнэй багша.

В.ПАТАЕВА,
БГУ-гай доцент.

«БУРЯАД НЮТАГУУДАЙ ҮНДЭНЭ ЯҢАТАНАЙ НАНГИН ГАЗАРНУУД»

гэхэн хурагшад хизаар ороноо шэнжэлэлгын конференци «Аятку алагумни-2014» гэхэн регион хоорондын үсөөн тоото үндэнэ яһатанай багшанарай конкурс боложо байха үедэ «Буряад нютагуудай бага үндэнэ яһатанай нангин газарнууд» гэхэн эвенк ба хойод хурагшад түрүүшын хизаар ороноо шэнжэлэлгын конференци болоо.

Эдэ хэмжээ ябуулгануудые Буряадай гүрэнэй университетэй Сибириин үндэнэ яһатанай хэлэнэй кафедра болон Сибириин, Монголой, Хитадай бага яһатанай хэлэн болон соёл шэнжэлэлгын лаборатори үүсхэжэ үнгэргөө.

Баһал эдэ үдэрнүүдтэ Багдаринай интернат-хургуулида эвенк арадай заншалта наадануудаар «Северное многоборье» гэжэ мүрысөөн Баунтын аймагай хурагшад дунда болоо.

Конференцие Багдаринай эвенкийскэ интернат-хургуулиин директор, Буряад Республикын габьяата багша, Россиин Федерациин эрдэм нуралсалай хүндэтэ ажалшан **Гомбоева Вера Маласагаевна** баяр ёһололой оршон байдалда нээбэ. Эрдэм шэнжэлэлгын энэ конференцидэ Хурамхаанай, Ахын болон Баунтын аймагай 5-дахи – 11-дэхи классай хурагшад хабаадалсаа. Конференциин гол зорилго болобол хурагшадые, залуушуулые түрэл эвенк, хойод арадайнгаа түүхэ, сахижа ябаһан нангин ёһо заншалнуудаа шэнжэлэлгын ажалдай дүршэлтэй болгохо, хизаар ороноойнгоо мүргэлтэй шүтэдэг газарнууд тухай материал суглуулжа хураха болоно.

Гурбан секциндэ дүшөөд гаран хурагшад хабаадалсаа. «Үндэнэ яһатанай нангин газарнууд» гэжэ 1-дэхи секцидэ мүргэлтэй түүхэтэ газарнууд тухай, тэдэнтэй холботой домогууд тухай элидхэлнүүд табигдаһан байна. «Мүнөө үсын үндэнэ яһатанай хүнэй зураглал» гэхэн 2-дохи секцидэ мэдээжэ хүнүүд, тэдэнэй хэжэ ябаһан ажал хүдэлмэритэй танилсуулгын хонин элидхэлнүүд уншагдаа. «Сибириин арадуудай үндэнэ яһатануудай ёһо заншалнууд, байра байдал»

гэжэ 3-дахи секцидэ эвенк, хойод арадуудай үндэнэ байдал, сахидаг ёһолоннууд тухай үхибүүд хөөрөө. Жюриин гэшүүдээр Баунтын аймагай эрдэм нуралсалай таһагай, нэмэри

нуралсалай болон эвенк арадай урлалгын түбэй, музейн ажалшад ба багшын ажалдай ветеранууд ажаллаа. Тэдэнэр хонирхол татаһан бэрхэ элидхэлнүүдые тэмдэглэжэ, 1-дэхи,

2-дохи, 3-дахи шатын дипломуудые барюулаа. Нэрлэбэл, дипломодо хүртэһэн **Пронтеева Дарима** «Хойод зоной түүхэтэ домогууд», **Красноярова Дарья, Луковкина Татьяна** «Баунтын хизаарай домогууд», **Шутукова Татьяна** «Минии элинсэг үбгэн Чимит Путункеев – хойодой заарин бөө», **Голубева Виктория** «Баабгай тухай ангуушад хөөрөөнүүд», **Балаганская Арина** «Ангар мурэн ба бөө шулуун хойто зүгэй арадуудай домогууд соо», **Дугаров Виктор** «Баунт нуурай хабсагайн зурагууд», **Мурзакина Кристина** «Эвенкнүүдэй бүмбэрсэг дэлхэй тухай урданай ханамжанууд» г.м.

Баһал ехэ баярай оршон байдалда конференциин түгэсхэл аймагай соёлой байшан соо үнгэрбэ. Илагшад тайзан дээрэ гаража, дипломуудаа мэдээжэ багшанарай, ветерануудай гарһаа абаба, магтуулбад. Амаршалгын үгэнүүдые Баунтын аймагай эрдэм нуралсалай таһагай түлөөлэгшэд, аймагай Депутатуудай соведэй түрүүлэгшэ **А.Д.Очилов**, багшын ажалдай ветеран **Д.П.Миронова**, БГУ-гай багшанар **Е.Ф.Афанасьева, В.Д.Патаева** гэгшэд хэлээ. Мүн Саха Яхадай Республикын Г.М. Василевичэй нэрэмжэтэ Золотинска интернат-хургуулиин директорэй орлогшо **С.Ф.Александрова**, Ахын аймагай Сорогой хойодой интернат-хургуулиин директор **Б.Г.Базаров**, Хурамхаанай аймагай Уланхаанай дунда хургуулиин эвенк хэлэнэй багша **Н.В.Ринчинова** гэгшэд конкурс үнгэргэһэн зондо, энэ хэмжээ ябуулга даажа абаһан Багдаринай эвенкийскэ интернат-хургуулиин директор **Гомбоева Вера Маласагаевна**да, хургуулиин багшанарта баяр хүргөөд, иимэ мүрысөөнүүдээ заншалта болгоё гэжэ уряалба.

Багдаринай интернат-хургуулиин хурагшад болон «Хосинкан» гэжэ хореографическа ансамблиин үхибүүд гоё концерт-наада харуулаа. Айлшад, конференцидэ хабаадагшад эвенк арадай түүхын болон соёлой музейтэй танилсаа.

В.ПАТАЕВА,
БГУ-гай доцент.

Хүдөө нютагаа нэргээн хүгжөөел!

ХЭЖЭНГЫНХИД ТАЛА ДАЙДАЯА ҮХЭР МАЛААРАА БҮРХӨӨХЭ ХҮСЭЛТЭЙ

Хүдөө нютагта ажаһуудаг аад, үхэр мал барингүй байхань нүгэл гэжэ зон хэлсэдэг. Тиин мүнөө Хэжэнгын аймагта айл бүхэн шахуу арга шадал соогоо мал үдхэнэ гэшэ. Зариман 20-30 толгой үхэртэй, зариман 2-3 толгой барина. Ажалша бэрхэ айлай стол дээрэ хүн, тоһон, зөөхэй, ээзгэй, айраг, аарса, тараг гэхэнэ эхилээд, мяханай баһал олон тоото зүйлнүүд табигдадаг байхаана гадна, малшад хэзээдэшье малаа үүсэлжэ, мяхыень мүнгэн болгохо аргатай нэн хойноо шадалтай зоной тоодо ородог.

Хэжэнгынхид, илангаяа буряад тосхонуудай ажаһуугшад жэлһээ жэлдэ малайнгаа тоо олошоруулдаг болонхой. Тиин байгша оной апрелин 1-нэй байдалаар аймаг дотор бүхыдөө үхэр малай тоо 21890 толгой гэжэ бүридхэлдэ абтаһан байна. Энэнь нёдондонойхидо орходоо 700 гаран толгойгоор ехэ юм. Мүнөө аймаг соо аяар 160 шахуу гүүртэ тоологдоно. Тэдэнэй олонхинь үмсын хамһабариин ажахынуудта хабаатай. Тоо баримтануудые харахада, 21890 толгой үхэрэй 19521-ниинь ажаһуугшадтай үмсын хамһабариин ажахынуудта, харин оройдоол 1996-ниинь фермерскэ ажахынуудта тэжээгдэнэ. Гадна аймагта ехэ-ехэ КФХ гэжэ үгы юм, иимэ түхэлэй ажахынуудта дунда зэргээр 50-60 толгой үхэр тоологдоно. Энээн тухай Хэжэнгын аймагтай Хүдөө ажахын таһагай түрүү мэргэжэлтэн **Юрий Суворов** иигэжэ хэлээ: "Пенсионно жасын страховой түлбэрнүүдые дээшлүүлхэдэн, олон фермерскэ ажахынууд һөөргөө үмсын хамһабариин ажахы болоо. Теэд

Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото

ЛПХ-нуудта гүрэнэй тухаламжын үзүүлэгдэдэггүй хадань, үхэр малаар баян зоноо ИП болгохо талаар ажал ябуулнабди".

Олон малтайшье һаа, фермерскэ ажахы болохо дурагуй зон гүүртэ баряад, хүниие хүлһэлжэ гү, али өөһэдынгөө хүсөөр ажалаа эрхилнэ. Гүрэнэй дэмжэлгэдэ хүртэнгүй, хэнэйшье урда тоосонгүй, өөрынгөөл дуран соо малаа хаража, тоонь үсөөлхэ, олошоруулхаяа хэнһээшье һурангүй байгаашамнай дээрэ гэжэ олонхинь бододог. Теэд ерээдүйн пенсинь хэмжээн пенсионно түлбэрнүүдһээл дулдыдаха ха юм. Бүхы наһаараа хүнгэн солбон зандаа ябаха бэшэ хадна хэзээб даа нэгэтэ пенсидэ хэрэг-

тэй бологдохол даа.

Тиибэ яабашые ууган ажалаа эдэбхижүүлжэ байһан хэжэнгынхидэй түлөө баярлангүй яалай. Үхэр малаар баян хүн хэзээшье ядахагүй. Мүн хүсэлэй байбал, ямар нэгэн олзын хэрэг эрхилжэ эхилээд, саашада тэрэнэ бүри ехэ предпряти болгожыше магад. Үхэр мал барихада, ажалын ехэ юм ааб даа. Зүгөөр мүнөөнэй гүүртэнүүд урданайхида орходоо сасуулшагүй ондоо болонхой. Хотын гоё болбосон түхэлтэй гэрнүүдтэл адли досоогоо уһатай, ваннатай, тухалдтэй гүүртэнүүдые бии. Тиин евро-сонхонуудые табяад, газар досоогүй таһа гоёогоод, спутникова антеннэ тодхоод, хэнһээшье дээрээр

ажаһуудаг малшад олон.

Үшөө нэгэ онсолхо юмэн гэхэдэ, хэжэнгээрхид үхибүүдтээ мал ажалаа заадаг болонхой. Энэ ёһо заншал байлай таһалдаһаншье бэшэ, нэгэ заал һуларһан байгаа. Тиин мүнөө гэртэ-хиндээ тухалжа, малдаа гаралсадаг үхибүүд үмсынгөө үхэрнүүдые сохом таниха юм ааб даа. Харин наһатай зон аша гушанараа бүри малшаар хүмүүжүүлхээ оролдодог байна. Һайн хүмүүжүүлгэ гараһан үхибүүд анханайхидал адляар гэртэчинэйнгээ хэды малтайень мэдэхэхээ гадна сагаагшан, улаагшан гэхэ мэтээр малайнгаа зүһыень гү, али гунжан, хашараг гэжэ байгаад наһыень илгаруулжа, үхэрнүүдтээ түл түлөөрнэ нэрлэжэ шадана. Үхибүүдые багаһаан хойшо газараа ажалдаа дахуулаад, хэлэжэл, заажал, туршуулжал байха хэрэгтэй: саашанхи хуби заяагаа ондоо мэргэжэлтэй холбоошье һаань, хото городто ажаһуудаг болоошье һаань, энэ мэдэсэ шадбаринь һаалта хэхэгүй гэжэ үбгэд, хүгшэд тоолодог.

Хэжэнгэдэ мал ажалай хүгжэжэ байһанай удаадахи гэршэ гэхэдэ, хадамда гаража байһан басаганай энжэдэ тэды үхэр мал оролсохо ёһотой гэхэн заншал зоной дунда нэргээгдэжэ байнхай. Тоонь сохом мэдэнгүйб, худа ураг бололсожо байһан гэр бүлэнүүд өөһэд хоорондоо тус асуудалаа шийдхэдэг хэбэртэй. Энэнь хэдэн үеын зониие холбохо гэхэн зорилготой ехэ һайн ёһо гэжэ һанамаар: залуушуул гэртэчинэйнгээ үгэхэн зөөриие арьбадхажа, үхибүүдтээ дамжуулхадань, тэдэн баһал тоонь олошоруулжа, өөрынгөө хүүгэдтэ дамжуулха...

Дыжит МАРХАДАЕВА.

ПОЛОЖЕНИЕ

о 68-й легкоатлетической эстафете на призы Издательского дома «Буряад үнэн»

1. ОБЩИЕ ПОЛОЖЕНИЯ

Легкоатлетическая эстафета проводится в целях:

- привлечения трудящихся и учащейся молодежи к регулярным занятиям физической культурой;
- пропаганды физической культуры и спорта среди населения;
- пропаганды здорового образа жизни.

2. МЕСТО И СРОКИ ПРОВЕДЕНИЯ

Легкоатлетическая эстафета проводится 2 мая 2014 года. Парад участников в 10 часов 30 минут на площади Советов. Старт в 11 часов.

3. ОРГАНИЗАТОРЫ МЕРОПРИЯТИЯ

Общее руководство подготовкой и проведением легкоатлетической эстафеты осуществляется Республиканским агентством по физической культуре и спорту, ГАУ РБ «Издательский дом «Буряад үнэн».

Непосредственное проведение соревнований возлагается на главную судейскую коллегию.

4. УЧАСТНИКИ

Соревнования проводятся по группам. Количество забегов будет определено на заседании судейской коллегии.

1 группа. Девятилетние школы. Состав – 10 девочек.

2 группа. Девятилетние школы. Состав – 10 мальчиков.

3 группа. Специальные школы. Состав – 10 девочек.

4 группа. Специальные школы. Состав – 10 мальчиков.

5 группа. Средние школы. Состав – 10 девушек.

6 группа. Средние школы. Состав – 10 юношей.

7 группа. Учреждения среднего профессионального образования. Состав – 10 девушек.

8 группа. Учреждения среднего профессионального образования. Состав – 10 юношей.

9 группа. КФК предприятий, учреждений, орга-

низаций. Состав – 10 женщин.

10 группа. КФК предприятий, учреждений, организаций. Состав – 10 мужчин.

11. ВУЗы. Состав – 10 девушек.

12. ВУЗы. Состав – 10 юношей.

В группах «Учреждения среднего профессионального образования» и «ВУЗы» участие принимают только студенты дневных отделений и факультетов. В группах коллективов предприятий и учреждений участие принимают только работники данных предприятий и учреждений. Всем командам иметь собственные номера.

5. МАРШРУТ ЭСТАФЕТЫ для 1-4 ГРУПП

1 этап. 190 метров. От здания ПГО «Бурятгеология» вниз по улице Ленина до кинотеатра «Прогресс».

2 этап. 200 м. От кинотеатра «Прогресс» по проспекту Победы до гостиницы «Бурятия».

3 этап. 300 м. От гостиницы «Бурятия» по проспекту Победы по эстакаде до детской библиотеки.

4 этап. 300 м. От детской библиотеки по проспекту Победы до мемориала Победы.

5 этап. 350 м. От мемориала Победы по проспекту Победы до магазина «Алтан».

6 этап. 350 м. От магазина «Алтан» по проспекту Победы до мемориала Победы.

7 этап. 300 м. От мемориала Победы по проспекту Победы до детской библиотеки.

8 этап. 300 м. От детской библиотеки по эстакаде до гостиницы «Бурятия».

9 этап. 200 м. От гостиницы «Бурятия» до кинотеатра «Прогресс».

10 этап. 190 м. От кинотеатра «Прогресс» по улице Ленина до здания ПГО «Бурятгеология». Финиш.

6. МАРШРУТ ЭСТАФЕТЫ для 5-12 ГРУПП

1 этап. 530 метров. От здания ПГО «Бурятгеология» вниз по улице Ленина вокруг площади Советов до здания ПГО «Бурятгеология».

2 этап. 390 м. От здания ПГО «Бурятгеология» по проспекту Победы до гостиницы «Бурятия».

3 этап. 300 м. От гостиницы «Бурятия» по проспекту Победы по эстакаде до детской библиотеки.

4 этап. 300 м. От детской библиотеки по проспекту Победы до памятника «Танк».

5 этап. 350 м. От памятника «Танк» по проспекту Победы до магазина «Алтан».

6 этап. 350 м. От магазина «Алтан» по проспекту Победы до памятника «Танк».

7 этап. 300 м. От памятника «Танк» по проспекту Победы до детской библиотеки.

8 этап. 300 м. От детской библиотеки по эстакаде до гостиницы «Бурятия».

9 этап. 200 м. От гостиницы «Бурятия» до кинотеатра «Прогресс».

10 этап. 510 м. От кинотеатра «Прогресс» поворот направо по улице Ербанова, вокруг площади Советов до здания ПГО «Бурятгеология». Финиш.

7. НАГРАЖДЕНИЕ

Команда-победительница в каждой группе награждается Кубком и дипломом первой степени. Команды – призеры награждаются дипломами соответствующих степеней. Девушки и юноши из 5-6 групп и 7-12 групп, показавшие абсолютно лучшие результаты на 1 этапе, награждаются специальными призами Республиканского агентства по физической культуре и спорту и Издательского дома «Буряад үнэн», ценными призами.

8. ЗАЯВКИ

Заявки по установленной форме подаются на заседании судейской коллегии, которое состоится 29 апреля 2014 года в конференц-зале РСДЮСШОР (Центральный стадион, 2 этаж). Для всех групп – 16 часов 30 минут.

Справки по телефону: 21-55-97, 8-950-387-90-78 (Темников Геннадий Иванович).

БУРЯАДАЙ ХҮДӨӨ АЖАХЫН ГАБЬЯАТА ХҮТЭЛБЭРИЛЭГШЭ ПЁТР САНЖИЕВИЧ ОЧИРОВАЙ ТҮРЭНХӨӨР 80 ЖЭЛЭЙ ОЙДО

УРГУУЛҮНАН СЭСЭГЫНЬ ҮНГЭТЭН ЫАЛБАРҮНЭЙ...

Түүхэдэ мартагдажа байһан хүнүүдэй сэбэр сагаан нэрэнүүдые үргэжэ, арад түмэндэ харуулжа байха одоо маанарайл нангин үялга юм бээ, маанарһааш хойшодоо, хай даа, хэншые энээн тухай дурдаха, дурсахаб даа... Тимэ хүнүүдэй нэгэн, бэрхэ мэргэн хүтэлбэрилэгшэ, коммунист Пётр Санжиевич Очировай нэрэ аймаг нютагтаа мартагдаагүй, олон үхибүүдыншые гамтай сахижа ябана, өөрөө нэгэ үе суг ажаллаһан, мэдэхэ хадаа, энэ хүн тухай бэшэхэ бодолтой гуурһа бариба гээшэб. Ушар юуб гэхэдэ, Пётр Санжиевич мэндэ ябаа һаа, мүнөө хабартаа түхэрээн найнай дабаан дээрэ тэбхыжэ хууха байгаа ха юм.

Захаaminaй аймагай Үлэгшэн нютаг тоонтотой энэ хүнэй уг удамые халта мүшхэжэ үзэбэл, гайхалтай һонин байна. Аяар хаана байһан Чингис богдын сэргэнхэ сэхэ наашалһан зам Үлэгшэн хүрэхэ тогтобо ха. Чингисэй элинсэг хулинсэг болохо- Алан-гоа Добуун мэргэн хоёрой гурбадахи хүбүүн Буха Хатачи гэдэг Хатаган угайхидай эхин болоно. XVII зуун жэлдэ энэ угай Олзотой гэдэг Монголһоо Зэдэ орожо, Үшөөтэй багаар хуурижаһан юм байна. Олзотойн гуша хүбүүн Байсагал (Ошор) тэндэһэнь баруулжа, Ород-Хитад хилэ хараха албанда орожо, Үлэгшэнһөө холо бэшэхэнэ зүүлжэ байдаг Хайсаггарта хуурижажа, тэндэһээл Үлэгшэнэй Очировтанай обог тараһан гэжэ эрдэмтэдэй баримтанууд олдоһон байдаг.

Нютагай онсо бэлигтэнэй нэгэн Пётр Санжиевич түрэл арадтаа үритэй хүм гэжэ нэгэшые үдэр маргажа байгаагүй, үнэн сэхээр түрэлхын бэлиг олоһон эрдэм хоёроо элсүүлэн, түрэл тоонтоёо хүгжөөхэ хэрэгтэ зорюулаа.

Тэрэнтэй суг нэгэ үедэ Захаaminaда ажаллажа байһан, өөрөө гарбалаараа Дээдэ-Ториин Зана Галсанович Тумуров энэ дээрэ хэлэгдэһэн үгэнүүдые тон дуратайгаар дэмжэн, дурсалгануудаараа хубаалдаба.

Тиыхэдээ: «Пётр Санжиевич Дара Аюшеевнатойгаа суг агроном мэргэжэлтэй боложо ерэхэн, бүхы наһараа хүдөө ажалдаа ябажа гараһан хоёр лэ даа. Петиин эжынь Баруун-Шабартын (Хамни), эжыгээрээ дамжаад түрэлэйшые юм хабди гэжэ ойлгодог нэмди. Тиыхэдэшые, гэр бүлөөрөө һайн харилсаатай нэмди. Юунэйшые нюуса байхаб даа, байһан юумэээ сэхыень, байһан соонь хэлэхэ болоо һаа, Петиимни абань, Санжа Туманович, хатуу үбгэн бэлэй. Гурбуулан үдэшнһөө хуугаад архияа уухадаа, Петя бидэ хоёроо һогтоожо мухарюулаад, гансаараа хуужа хууха, үглөөнэй зургаан сагта һэриһэн шэнги боложо нюдэээ нээхэдэмни, үбгэн хүл нюсэгөөр газар гараад орожо ерэбэ. Тиыхэдэ үбэл гээшэ эгээл түлэгтөө байгаа бэлэй. Нюдэээ нээһэн намайе хараад, хөөрхы даа, та хоёр, юухэниие уугаад... ай даа,.. гэбэ. Дара Аюшеевнамнай хори буряад, Тээгдын юм. Пётр Санжиевичай колхоздоо хэдэн жэл түрүүлэгшээр, удаань, совхоз болоод байхада, совхозой директорэй тушаал эзэлжэ хүдэлһөөр байтарнь, аймагай дарганар тэрэниие Закаменск хотодо аймагай хүдөө ажыхын продукцинуудые худалдан абадаг ба тэдэнэй шанарай

түлөө харюусадаг инспекциин даргын тушаал дурадхажэ, тэндээ гурбан жэл тухайтай хүдэлжэ гараа. Би орондонь тэрэнэй даажэ байһан Харсаагай совхоздо директор боложо томилогдооб...» – гэжэ Зана Галсанович хөөрбэ...

Ажалай талаар харюусалга ехэтэй, эрилтэ шангатай, хүн талаараа бусад хүнүүдтэ энхэргэн, ёһотойл үнэн сэхэ коммунист, совет үеын түсэбтэ экономикын хүтэлбэрилэгшэ байгаа, тиимэ хүнүүд хоморшог байдаг.

...Байсагалай аша Цынгун гэдэг Николаевска станицын атаманай орлогшо болоһон, тиыхэдэ Цынгуннай өөрын аша Санжасурэн 1917 ондо сэргэй замаар Великие Луки хүрэтэр ошоно, тэрэнэй Шэтэ бусажа ерэхэдэ, залуу хүбүүдые сэргэгтэ хургахыень Хори эльгээнэ. 1970-дахи онуудаар тэрэниие нютагай зон «Соохор моритой Очиров» гэдэг һэн, үшөө һанаандамнай байна гэжэ Хориин наһатай үбгэд хэлсэдэг байгаа. Тэрэ үбгэн үндэр наһатай боложо, 1990 ондо хада гэртээ мордоһон юм. Саг гээшэ ехэл һониноор эрьежэ байдаг гэбэ даа, тэрэл соохор моритой абынгаа алба хэжэ байһан Хориин аймаһаа хүбүүниинь, Пётр, гэрлэнэ. Уг удамыень хургаа даража тоолоходо иимэ юм: Олзотой – Жүгдэр – Банзаа – Байсагал – Цыбээн – Цынгун – Туман – Санжасурэн – ПЁТР – Баяр – Булад – Аюр, Тамир; Алдар, Стас – Сэнгэ.

П.С.Очировай абгань Гармажап Дычинович Очиров 1893 ондо түрэхэн, Атамано-Николаевска станицын (мүнөө Харсаа) хасаг гээд бэшээтэй. Эрхэтэнэй (граждан) ехэ дайнда эдэбхитэй хабаадалсаһан, эскадроной командир болоод сагаантанһаа Дурна хизаарые, Благовещенск, Хабаровск хотонуудые сүлөөлэлсэхэн, удаань һайн дураараа Сүхэ-Баатарай сэргэгтэ орожо, тэрэнэй адьютантын тушаалтай алба хэнэ. Тиыхэдээ Хитадай Гоминьдануудые, Унгерные бута сохилгодо хабаадалсаа, эрэлхэг зоригтой байһандаа Монголой Хубисхалай вождь Сүхэ-Баатарай нэрэтэ зэбсэг шагналда хүртэхэн байха юм. Тэрэ үедөө хоёр удаа нютагаа амаралтаар ерээд ошоһон, нютагайхидынь Сүхэ-Баатарай гар табилгатай дансыень хараһан байдаг. Баатарлиг албанайнгаа түлөө 1967 ондо Улаан Одоной орденор, 1971 ондо Монголой «Найрамдал» медалаар шагнагдаа.

Пётр Санжиевич, тэрэ үбэлэй һүни саһан дээгүүр хүл нюсэгөөр газар гараад ерэхэ байдаг, Санжи Тумановичай дүрбэдэхэ хүбүүн, 1934 оной

апрелин 10-да түрэхэн юм. Агууехэ зон апрель соо түрэхэн байдаг, байгаалин табисуур хаана ошоһонь һэм. Тиигээдшые тиимэ бэрхэ уг удамайнь шуһан хаана ошохо юм, Пётр Санжиевичай бэрхэ хүнүүдэй тоодо байгаагүйдэ арганьгүй. 1953 ондо Улаан-Үдэ хотын Буряад хургуули (мүнөө тэрэмнай нэгэдэхэ лицей-интернат) Россиин арадай артист Цыдендамба Пурбуевтай суг хуража гараһан, тэрэнтэйгээ суг театрай хургуулида Ленинград ошохоор забдаад, боксынгоо хоригшодо баригдажа, артистын бэшэ, аяараа харгы руугаа бусаагдаһан намтартай байба.

Тиигээд лэ аяараа замаараа 1958 ондо Буряадай Хүдөө ажыхын институт агроном мэргэжэлээр дүүргэжэ гарана, тэрэл жэлээ, феврелин нэгэндэ Хориин аймагай эгээл Захаамин шэнги ой тайга соо түбхинэхэн үзэсхэлэн һайхан Тээгдэ нютаг тоонтотой, баһал агроном мэргэжэлтэй Митыпова Дара Аюшеевнатой гэрлэхэн юм...

...Үнинһөө суугаараа домогтой Үргэлжэ бороотой нютагнай. Хараасгайн дурлажа уурхайһан Хабтагай нютагнай – Тээгдэмнай...

Тээгдэ эвенк хэлэнһээ үргэлжэ бороотой нютаг гэжэ оршуулагдадаг байба, бороотой нютагта агрономой хэжэ байха ажал бараттай гэлсэдэг ха юм даа, тиимэхээл Дара Аюшеевна, манай хүбүүнэй золоор, агрономой мэргэжэл шэлэхэн байхадаа болоо...

Тиигээд лэ айл гэр боложо түбхинэхэн хоёр агрономой ургуулан эгээл сэнтэй ургасань – сэсэгүүд (табан хүүгэдынь) барандаа айл боложо, мүн лэ аба эжынэр болонхой. Пётр Санжиевич алтан дэлхэй дээрэ алдар нэрээ нэрлүүлжэ байха хүбэлгэн бэрхэ хүүгэдтэй, ашанар эзэнэртэй. Мүнөө болоод байхада, аха нүхэрэйнгөө хүүгэдтэй (сэхыень хэлэбэл одхон Цыпилматай) дүтэ харилсажа байдаг хадаа анхаржа ябадагби, эсэһынгээ нэрые ойро зуураханашы нэрлэнгүй байдаггүй, үргэлжэ дурсажа, нэгэл ушараар үргэлжэ дурдажа, ашата сагаан эжыгээ альган дээрэ үргэжэ абаад ябадаг үхибүүд юумэл даа. Пётр Санжиевичһаа хойшонхи хүрэг хэтын хэтэ яахашыегүй, һайн хууха ёһотой, эхэ эсэһын буюн гэжэ байдаг ха юм. Тиимэл байхань болтогой!

Пётр Санжиевич институт дүүргэжэ, эжы абаяа бэритэй болгоһон хүн, Дара Аюшеевнагаа абаад, капот дээрэ хандагайтай таксигаар Улаан-Үдэһөө нютагтаа гүйлгэлдэжэ ерэнэд, аяар 58 он, унаа хомор, Улаан-Үдэ холо, бодоод үзэгты, мүнөөнэй залуушуулай хэлэдэгээр нэрэээл «Кру-уто!» бшуу даа. Бусажа ерээд, хоёр залуу мэргэжэлтэд агрономууд боложо, ажалайнгаа намтарые эхилнэд. Гурбан жэл хүдэлөөд, 1961 ондо, 27-той агроном «Улаан Октябрь» колхозой түрүүлэгшэ боложо һунгадана. 1971 ондо Захаaminaй һүүлшын колхозууд

совхозууд болгодоо (хамтын ажыхы байһанаа һангай ажыхы болобо гээшэ), һангай ажыхын хүтэлбэрилэгшын тушаал – директор. Тиигэжэ Харсагай совхозой директор болобо.

Тэрэ шэнэ тушаалдаа удааншые болоогүй, аймагай ноёд эдэбхитэй залуу хүтэлбэрилэгшые анхаржа, тэрэ дээрэ хэлэгдэхэн инспекциин дарга болобо, 1975 ондо һөөргөө Харсагайнгаа совхозой директор, удаань, 1984 ондо, Зэдэ Захаамин хоёр аймагууды хангадаг «Бурятсельхозхимин» дарга, 1986 ондо нютагтань сомон зүблэлэй түрүүлэгшын тушаалда һунгажа, тэндээ һананайнгаа эсэс хүрэтэр ажаллажа, ямар дайдада, хаана ямар хэрэгтэй болоһон байгаа юм, тишээ сэхэ зорижо мордоходонь, газар дэлхэй дээрэ ургуулан табан һайхан сэсэгүүдынь, арюон һайхан алдар нэрэнь лэ үлөөл даа... Иигэжэл мүнхэрхэ хубитай хүн түрэлтэн энэ дэлхэй дээрэ ажаһуудаг, энэ үйлэһөө зайлахын арга үгы бэлэй да!

П.С.Очиров В. И. Лениней түрэхөөр 100 жэлэй ойдо баярай медалаар шагнагдаһан, Буряадай АССР-эй габьяата агроном, Ажалай Улаан Тугай орденной кавалер, олон тоото грамотанууд болон баярай бэшөгүүдээр шагнагдаһан, тэрэнэй хүтэлжэ ябаһан ажыхы Табан жэлэй түсэбүүдэй дүнгүүдээр нэгэнтэ бэшэ Дамжуулгын Улаан тугта хүртэхэн байха.

Абынгаа буряад яһан номо барижа харбажа хураад, аймагай мурисөөнүүдтэ шангай хууринуудые эзэлдэг болоод, нэгэтэ, 1992 ондо республикын Сурхарбаанай чемпион боложо тодорһон юм.

«Абамнай ном ехээр уншадаг, гэртээ яһалахан хэмжээнэй номой һан суглуулан, тэрэл жэшээгээрнь бидэшые номтой ханилжа үндыгөөбди. Нютаг нугадаа дуратай, аха заха зониие хүндэлжэ, хайрлажа ябаха юм

гэжэ хургадаг, бараниемнай хүдөөгэй ажалда дүршүүлжэ, һайнаар хургада, дээдэ эрдэмтэй болгоо. һайханаар дууладаг һэн, шүлэгшые бэшэхэ, ушар дайралдаа һаа нүхэдэйнгөө дунда пианино дээрэшые наадажа хууха. Нүхэдөөрөө, олоороо уулзаха, хөөрэлдэжэ хууха дуратай байгаа, олон-олон яһатан бүриин нүхэдтэй байгаа бэлэй. Хоол бэлдэхэдэ бэрхэ, агнуурида дуратай...

Аба эжы хоёртоо тусгаар анхаралтай хүн байһан юм, тэдэнь манаараа нэгэ хорёо соо хуудаг байгаа, ишэ-тишээ удаанаар ошоходоо уйдашаха, саг үргэлжэ хонходо жо байха, тэдэ хоёр хүгшэднай үндэр наһа эдлэхэн, абань 97, эжынь 89 наһатай боложо хада гэртээ хариһан юумэд, теэд хүбүүнэйнь наһан...» – гээд Цыпилма хөөрэхөөр байтараа, дуугаа хуряашаба...

Пётр Санжиевичай эгэшэ дүүнэр баһал нютаг нугадаа мэдээжэ, бэрхэ хүнүүд байгаа, Цыпэ Санжиевна Очирова – РСФСР-эй габьяата багша, Долсон Санжиевна Очирова – Буряадай АССР-эй хангалгын албанай габьяата хүдэлмэрилэгшэ, Аюша Санжиевич Очиров – Буряадай АССР-эй габьяата багша.

Май һарын 9-нөөр Захаaminaй аймагай Үлэгшэн тосхондо һур харбалгаар Пётр Очировай нэрэмжэтэ республикын хэмжээнэй мурисөөнүүд зарлагданхай.

Эсэһынгээ нэрые мүнхэлжэ, үхибүүдэйнь эмхидхэхэн энэ нааданда мэргшүүл хаа-яанаһаа сугларха байха, һайхан һанаатай, һайхан сэдхэлтэй хүтэлбэрилэгшын нэрэ дурсахадаа, аймаг нютагараа ургажа ябаһан үри хүүгэдтэ үльгэр жэшээ харуулха, иимэ хэмжээ ябуулганууд хэзээдэшые һайн хойшолонтой байдаг гэбэ даа.

Николай ШАБАЕВ.

МҮНХЭ-НАРЬДАГАЙ ОРОЙ ДЭЭРЭ ОЙН БАЯРАА УГТАҮАН

Үйһөөр янза бүрийн амхартаһаа эхилээд, нааданхай болон бусадые дархалдаг уран гартан Валерий Цыбиков наһанайнгаа амаралтадаһе хаа, ажал

Хоёр жэлэй саана Валерий Дашиевич Мүнхэ-нарьдагай орой дээрэ 60 наһанайнгаа оёе угтаһан. 3,5 мянган метр орой дээрэ гараха хүсэл зосоогоо ходоодоо хадагалаад ябаа. Хүсэлдүүлжэ шадаһандаа, угаа баяртай.

- Жэл бүри түсэблэдэг аад, арга боломжо байгаагүй, - гээд уран гартан тэмдэглэнэ.

Гүрэлбын хургуулийн залуу багшанартай хамта Валерий Дашиевич 2012 оной май харын эхээр Түнхэнэй аймаг хүрэнэн. Түнхэнһөө гарбалтай багша Зоригто Бильдуйев бүлэг аяншадта харгы харуулаа. Бурядагй хамагай үндэр хадын орой дээрэ гараад, бусалтынгаа замда Шумагта амарһан байна. Хойтогол нууринһаа хоёр үдэрэй туршада 80 километр зай ябагаар гаталжа, үзэсхэлэнтэ найхан амаралтын газар хүрэнэн. Тэндэ тоогүй олон харин айлшад байһан. Тэдээн Валерий Дашиевичай урлаһан сувенирнүүдээр һонирхоходонь, уран гартан шабинартаяа хамта дархалгаяа амарха зуураа эрхилһэн. Эсэхэ сусахые мэдэдэггүй, тэнхээ тамир хайтай Валерий Дашиевич бэрхэ барилдаашан ябаһан. Барилдаагаар СССР-эй спортын мастер гэнэн нэрэ зэргэтэй.

Мүнхэ-нарьдагай оройдо мүнделүүлһэн мүнүүдыеһе уншагшадтаа дурадхая.

МҮНХЫН АРШААН ТАНДАА БЭЛЭГЛЭХҮҮ

Үсэгэлдэр хүни би
Мүнхын аршаан олооб гэжэ зүүдэлээб.
Буурал сагаан эжытэээ
Бараалхажа байнаб гэжэ зүүдэлээб.

хэнгүй байжа шададаггүй. Алибаа хэрэг олоод лэ, сүлөө забгүй ябадаг. Мүнөө Ивалгын аймагай Сотниковой дунда хургуулида багшална.

Юртэмсын хүнэй наһые
Утадхажа байнаб гэжэ зүүдэлээб.
Энэ мүнхын аршаан тандаа бэлэглэхүү.

Үсэгэлдэр хүни би
Мүнхын аршаан олооб гэжэ зүүдэлээб.
«А» үзэг танюулһан багшатаяа
Арюудхажа байнаб гэжэ зүүдэлээб.
Арюун хургаал, заабаринуудың
Мүнхэ байһай гэжэ зүүдэлээб.
Энэ мүнхын аршаан тандаа бэлэглэхүү.

Үсэгэлдэр хүни би
Мүнхын аршаан олооб гэжэ зүүдэлээб.
Наһанайнгаа хани нүхэртэээ
Хүртэжэ байнаб гэжэ зүүдэлээб.
Хүнэй инаг дуран
Мүнхэ байһай гэжэ зүүдэлээб.
Энэ мүнхын аршаан тандаа бэлэглэхүү.

Үсэгэлдэр хүни би
Мүнхын аршаан олооб гэжэ зүүдэлээб.
Аша, зээ, хубүүд, басагдтаа
Амсажа байнаб гэжэ зүүдэлээб.
Эхэ буряад хэлэмнай
Мүнхэ байһай гэжэ зүүдэлээб.
Энэ мүнхын аршаан тандаа бэлэглэхүү.

**Сарюуна ЭРДЫНЕЕВА
хэблэлдэ бэлдэбэ.**

“ХҮХЮУ БУРЯАД”

гэнэн шог ёгто зохёолнуудай авторнуудай дунда үнгэргэгдэхэ республиканска конкурс тухай

I. КОНКУРСЫН ГУРИМ

1.1. Тус гурим “Хүхюу буряад” гэнэн шог ёгто зохёолнуудай авторнуудай дунда үнгэргэгдэхэ конкурс эмхидхэлгэ болон үнгэргэлгые гуримшуулна, конкурсдо хабаадагшадта тусхай эрилтэнүүдые табина ба илагшадые элирүүлжэ, тэдэниие шагнаха талаар дүримүүдые тогтооно.

1.2. Конкурсын зорилгонууд:
- буряад хэлэ шудалалгые хүг-жөөлгэ, дэлгэрүүлгэ, эрхим шог ёгто зохёолнуудые элирүүлгэ. Эрхим зохёолнуудые “Буряад үнэн” сониндо ба www.burienep.ru сайт дээрэ толилолго.

1.3. Конкурс эмхидхэгшэд:
- Буряад Республикын Толгойлогшын болон Правительствын Захиргаанай үндэнэ яһатанай хоорондын харилсаануудай хоорон;

- Буряад Республикын Арадай Хуралай Регионууд хоорондын холбоонуудай, үндэнэ яһатануудай асуудалнуудай, залуушуулай политикин, нитэ болон шажан мүргэлэй нэгдэлнүүдэй талаар хороон;

- Улаан-Үдэ хотын Социальна политикин талаар хороон залуушуулай хэрэгүүдэй хүтэлбэри;

- “Буряад үнэн” Хэблэлэй байшан;

- ВАРК;
- Хоца Намсараевай нэрэмжэтэ гүрэнэй Буряад драмын театр;
- Бурядагй гүрэнэй университетэй Зүүн зүгэй дээдэ хургуули;
- “Найдал” жаса;
- “Уран” гэнэн зохёохы нэгдэл.

II. КОНКУРС ЭМХИДХЭЛГЭ БА ҮНГЭРГЭЛГЭ

2.1. Конкурс үнгэргэхын тула уран зохёолшодһоо, сэтгүүлшэдһээ, соёлой болон искусствын мэдээжэ ажал ябуулагшадһаа бүридэнэ журин байгуулагдана.

2.2. Конкурс табан номинацияар үнгэргэгдэнэ:

- расказууд;
- ябаган зугаа;
- басни;
- сценкэ;
- пароди.

Номинаци бүхэндэ 1-дэхи, 2-дохи, 3-дахин нууринуудые эзэлэгшэд элирүүлгэдэнэ ба “Уншагшадтай уярал” гэнэн тусхай шан тогтоогдоно.

2.3. Конкурс апрелин 1-нээ сентябриин 30 болотор үнгэргэгдэнэ. Конкурсдо эльгээгдэнэн зохёолнууд апрелин 1-нээ августын 31 болотор абтана.

“Уншагшадтай уярал” гэнэн тусхай шангай илагша www.burienep.ru сайт дээрэ сентябриин 1-нээ 30 болотор үнгэргэгдэхэ Интернет-һунгалтын дүнгүүдээр элирүүлгэдэхэ.

2.4. Эрхим зохёолнуудай авторнууд тусхай шангай дипломуудаар ба бэлэгүүдээр шагнагдана.

2.5. Эрхим зохёолой автор конкурсын Гран-придэ хүртэнэ, 30000 (гушан мянган) түхэриг шангаар урмашуулагдана.

2.6. Конкурсдо илагшад байгша оной октябрь нара соо “Буряад хэлэнэй үдэр” гэнэн республиканска һайндэрэй үедэ шагнагдаха.

III. КОНКУРСДО ХАБААДАХА ТУХАЙ

3.1. Конкурсдо дуратай зон хабаадана.

3.2. Конкурсдо хабаадахын тула эмхидхэлэй хороондо иимэ мэдүүлгэ эльгээнэ:

а) хабаадахы тухай мэдүүлгэ, нэрэ обог, ажаллаха ба нураха газар, холбоо бариха хаяг (утаһан, электронно шуудан)

б) хабаадахын бх9 хэмжээнэй дүрэ-зураг, угы һаа, жрд хэмжээнэй электронно дүрэ-зураг.

IV. КОНКУРСДО ЭЛЬГЭЭГДЭХЭ АЖАЛНУУДА ЭРИЛТЭНҮҮД

4.1. Конкурсын ажалнууд буряад хэлэн дээрэ электронно аргаар «Хүхюу буряад» гэнэн тэмдэгтэйгээр иимэ хаягаар эльгээгдэнэ: 670000, Улаан-Үдэ хот, Каландаришлиин үйлсэ, 23, Хэблэлэй байшан “Буряад үнэн”, e-mail: unep@mail.ru.

4.2. Ажалнуудай эрилтэнүүд: хэмжээн хоёр хуудаһанһаа ехэ бэшэ, формат Документ Word (doc), шрифт Times New Roman, 14-дэхи шрифт, одинарна заб-һар.

4.3. Авторай дүрэ-зураг байгаа һаа, һайн.

4.4. Конкурсдо эльгээгдэнэн ажалнууд www.burienep.ru сайт дээрэ ба редакциин харалгаар “Буряад үнэн” сониндо толилогдоно.

4.5. Эмхидхэлэй хороон конкурсдо эльгээгдэнэн ажалнуудые хожом саашань өөрын дураар интернетдэ, хэблэлдэ, зохёохы болон бусад ажалнуудта хэрэглэхэ эрхэтэй болоно.

4.6. Конкурснуудта эльгээгдэнэн ажалнууд шүүмжэлэгдэнгүй, бусаагданагүй.

V. ИЛАГШАДЫЕ ЭЛИРҮҮЛХЭ, ДҮНГҮҮДЫЕ СОГСОЛХО ТУХАЙ

5.1. Конкурсын дүнгүүдые, тэрэнэй илагшадые журин элирүүлнэ.

5.2. Илагшадые элирүүлхэ, ажалнуудые сэгнэхэ арга боломжонууд:

а) зохёохы ажалда өөрсөөр, һонёор, хурсаар хандалга, хэлээ һайн мэдэлгэ;

б) зохёолнуудай бүтээлгын талаар дээдэ шанар.

**Асуудалнуудаар
21-55-97 гэнэн утаһаар
хандажа болоно.**

Тобшо һонин

ИЛАЛТЫН ХҮШӨӨНҮҮД БОГ ШОРОЙҢОО СҮЛӨӨЛЭГДЭНЭ

АГУУ Илалтын үмэнэ Улаан-Үдэдэ оршодог хүшөөнүүдэй дэргэдэхэ талмай сэбэрлэгдэжэ эхилбэ. Залуу халаан Илалтын гудамжаар оршодог танкын хажуугаар хэбтэнэн бог шоройһоо сүлөөлбэ.

«Үри һадаһадтаа үлээ!» гэнэн урья доро тус хэмжээ Улаан-Үдын Захиргаан 2004 онһоо жэл бүри эмхидхэнэ. Он жэлнүүдэй ошохо бүри хабаадагшадтай тоо олошорно. Энэ удаа Бурядагй худалдаа наймаанай экономика техникамуэй, мүн П. Чайковскийн нэрэмжэтэ хүгжэмэй колледжын, Улаан-Үдын 1,2,3,4,9-дэхи хургуулинуудай шабинар бог шорой арилгаба. Тэдэнэй хэрэг хотын мэр Александр Голков, хотын Ветерануудай зүблэлэй түрүүлэгшэ Виктор Гушин дэмжэбэ. Улаан-Үдын Захиргаанай толгойлогшын һанамжаар, ариг сэбэр оршон байдалда хүн бүхэн урмашадаг. Энэ хэрэг саашадаа эмхидхэгдэжэл байха.

ЗАЙН ГАЛАЙ ТҮЛӨӨ ТҮЛБЭРИЭ САГ СООНЬ ОРУУЛХА ШУХАЛА

ОЛОН дабхар гэрнүүдтэ ажаһуугшадтай бэрхэшээлдэ Бурядагй Арадай Хуралай депутатууд шийдхэбэри бэдэржэ байна. Хэрэглэгдэдэггүй подвал руу ошоһон зайн галай түлөө мүнгэ түлэнэбди гээд, тэдэн гомдол бариһан байна.

Харин тийхэдэнэ Ринчиногой гудамжаар оршодог 21-дэхи гэрэй ажаһуугшад бүри эхинһээ һайнаар байдалаа эрхилһэнэй ашаар түлбэриингээ хэмжээ нилээд доошолуулһан байна. Айл бүхэн сэтчигтой байхын хажуугаар, бүхы гэрэй хэрэглэдэг зайн гал хэмжээн тусхай сэтчик тодхоһон байна. Гэр-байрын кооперативай түрүүлэгшэ Татьяна Дерябинагай хэлэнээр, үнгэрһэн жэлдэ 900 мянган түхэригэй зэргэ алмалта болоо. Саг соого мүнгөө түлэхыень айл бүхэниие хинажа байдагаа тэрэ мэдүүлбэ. Эгээл иимээр эмхидхэлгын ажал ябуулагдаха ёһотой гээд, Бурядагй Арадай Хуралай депутат Анатолий Кушнарёв тобшолбо.

Мүнөө дээрээ «Бурятэнергын» урда улад зон 400 миллион түхэриг үритэй. Зайн галтай хабаатай асуудалнуудые иимэ дугаараар хонходоод мэдэж болоно: 8-800-1000-380, али 344-001, 344-002.

БАДМА-ХАНДА АЮШЕЕВА УРИНА

МЭДЭЭЖЭ дүүшан Бадма-Ханда Аюшеева апрелин 28-да Бурядагй Оперо болон баледэй театрта үнгэрхэ өөрынгөө концерт-нааданда харагшадые урижа байнхай.

Эжынгээ хургаһан буряад магтаалнуудые, мүн шэнэ дуунуудаа Бадма-Ханда олоной һонорто дурадхаха түсэбтэй. Гадна урдань дуулажа байһан мэдээжэ дуунуудаа баһал гүйсэдхэхэ юм. Мүнөө дээрээ бэлдэлгэ ябуулагдажа байнхай. Баттулга Галмандах, Жаргал Токтонов, Жаргал Омуктуев гэгшэд дуулаха дуунуудайн хүгжэм дээрэ хүдэлнэ.

Дандар Бадлуев, Балданцэрэн Баттувшин, Дондок-Сэрэн Бутидэй, мүн П. Чайковскийн нэрэмжэтэ колледжын хор концертдэ оролсоно.

Сарюуна ЭРДЫНЕЕВА бэлдэбэ.

Понедельник, 28

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00 "ДОБРОЕ УТРО"
10.00, 13.00, 16.00 НОВОСТИ
10.10, 04.50 "КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА"

РОССИЯ 1

06.00 "УТРО РОССИИ"
10.00 Д/Ф "ШИФРЫ НАШЕГО ТЕЛА. СМЕХ И СЛЕЗЫ"
10.55 "О САМОМ ГЛАВНОМ"

21.50 "СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!"
22.00 Т/С "СКЛИФOSОВСКИЙ-3"
00.50 Д/Ф "МИР НЕВЫСПАВШИХСЯ ЛЮДЕЙ"

ТНТ

07.00, 08.35 "ВСЯ БУРЯТИЯ" (16+) ПОГОДА
07.25 М/Ф "ЧЕРТЕНOK C ПУШИСТЫМ ХВОСТОМ"
07.40 "МУЗЕЙНЫЕ ТАЙНЫ"

ТИВИКОМ

06.00, 07.30 "УТРО С ТИВИКОМОМ" (6+)
06.30 "ДОМАШНИЙ ЗООПАРК" (0+). ЗУРХАЙ

07.00 "В ТЕМЕ" (16+) ЗУРХАЙ
08.00 "КУМИРЫ"
09.00 "УТРО С ТИВИКОМОМ" (6+). ЗУРХАЙ

СТС «БАЙКАЛ»

16.30, 18.55, 21.55, 23.25, 00.05, 00.50, 01.30 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ (0+)
06.00 М/С "МАЛЕНЬКИЙ ПРИНЦ"
06.25 М/С "ПРИКЛЮЧЕНИЯ ВУДИ И ЕГО ДРУЗЕЙ"

ГИКЯН"
19.00, 20.00 Т/С "ПОСЛЕДНИЙ ИЗ МАГИКЯН". "ПОСЛЕДНИЙ ИЗ МАГИКЯН"
19.30 "МЕСТНОЕ ВРЕМЯ НА СТС-БАЙКАЛ" (0+)

НТВ

07.00 "НТВ УТРОМ"
09.40, 11.20 Т/С "ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХ-ТАРА"
11.00, 14.00, 17.00, 20.00 "СЕГОДНЯ"

ПЕРЕЦ

06.00 М/Ф "УДАЧНЫЙ ВЫБОР" (16+)
08.10, 19.00, 04.15 "УЛЕТНОЕ ВИДЕО" (16+)

18.00, 19.45 "НА ГРАНИ" (16+)
21.00 "КВН. ИГРАЮТ ВСЕ" (16+)
22.00 Т/С "СОЛДАТЫ"
00.00 "+100500". (18+)

РТР-СПОРТ

10.10 Х/Ф "НА ИГРЕ"
12.00 "ЖИВОЕ ВРЕМЯ. ПАНОРАМА ДНЯ"
13.50, 07.55 "24 КАДРА". (16+)

5 КАНАЛ

07.00, 11.00, 13.00, 16.30, 19.30, 23.00 "СЕЙЧАС"
07.10 "УТРО НА ПЯТОМ" (6+)
10.30 "МЕСТО ПРОИСШЕСТВИЯ"

Вторник, 29

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00 "ДОБРОЕ УТРО"
10.00, 13.00, 16.00 НОВОСТИ
10.10, 05.00 "КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА"

РОССИЯ 1

06.00 "УТРО РОССИИ"
10.00 Д/Ф "ПРИШЕЛЬЦЫ. ИСТОРИЯ ВОЕННОЙ ТАЙНЫ"
10.55 "О САМОМ ГЛАВНОМ"

17.00 Т/С "ПОКА СТАНИЦА СПИТ"
19.15 "ПРЯМОЙ ЭФИР". (12+)
21.50 "СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!"

ТНТ

09.05 "ДОМ-2". ЛИТЕ. (16+)
07.00, 08.00 "ТЭЦ-3" (6+). ПОГОДА
07.30, 08.30 "ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС". (16+)

ТИВИКОМ

06.00, 07.30 "УТРО С ТИВИКОМОМ" (6+)
06.30, 19.30 НОВОСТИ ДНЯ (16+)
07.00 "В ТЕМЕ" (16+). ЗУРХАЙ

10.30 Т/С "ОДНАЖДЫ В МИЛИЦИИ"
11.05 Т/С "БЫВШАЯ"
12.05 Т/С "ПРИЗРАК ЭЛЕНА"
13.05 Х/Ф "ЦВЕТЫ ОТ ЛИЗЫ"

СТС «БАЙКАЛ»

07.00, 09.20, 11.05, 13.30, 16.30, 18.55, 21.55, 23.25, 00.05, 00.50, 01.30, 01.50 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ (0+)
06.00 М/С "МАЛЕНЬКИЙ ПРИНЦ"
06.25 М/С "ПРИКЛЮЧЕНИЯ ВУДИ И ЕГО ДРУЗЕЙ"

23.10 "6 КАДРОВ"
00.30 Х/Ф "МОШЕННИКИ"
02.20 Х/Ф "КАК ЗНАТЬ"
04.40 ТЕХНИЧЕСКИЙ ПЕРЕРЫВ

НТВ

07.00 "НТВ УТРОМ"
09.40, 11.20 Т/С "ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХ-ТАРА"
11.00, 14.00, 17.00, 20.00 "СЕГОДНЯ"

ПЕРЕЦ

06.00 М/Ф "УДАЧНЫЙ ВЫБОР" (16+)
08.10, 19.00, 04.00 "УЛЕТНОЕ ВИДЕО" (16+)

21.00 "КВН. ИГРАЮТ ВСЕ" (16+)
22.00 Т/С "СОЛДАТЫ"
00.00 "+100500". (18+)

РТР-СПОРТ

10.10, 02.00 Х/Ф "НА ИГРЕ-2. НОВЫЙ УРОВЕНЬ"
12.00 "ЖИВОЕ ВРЕМЯ. ПАНОРАМА ДНЯ"
13.50 "МОЯ РЫБАЛКА"

5 КАНАЛ

07.00, 11.00, 13.00, 16.30, 19.30, 23.00 "СЕЙЧАС"
07.10 "УТРО НА ПЯТОМ" (6+)
10.30 "МЕСТО ПРОИСШЕСТВИЯ"

Среда, 30

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00 "ДОБРОЕ УТРО"
10.00, 13.00, 16.00 НОВОСТИ
10.10, 06.15 "КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА"

РОССИЯ 1

04.10 Х/Ф "ДЕТИ СЭВИДЖА"
06.00 "УТРО РОССИИ"
10.00 Д/Ф "ТАЙНАЯ ВЛАСТЬ ГЕНОВ"

15.00 "ДРУГИЕ НОВОСТИ"
15.25 Д/С "ОСТРОВ КРЫМ"
16.15 "В НАШЕ ВРЕМЯ". (12+)
17.10 "ОНИ И МЫ". (16+)

ТНТ

07.00, 08.35 "ВСЯ БУРЯТИЯ" (16+) ПОГОДА
07.25 М/Ф "ЧЕРТЕНOK C ПУШИСТЫМ ХВОСТОМ"
07.40 "МУЗЕЙНЫЕ ТАЙНЫ"

ТИВИКОМ

07.00, 08.00 "ТЭЦ-3" (6+). ПОГОДА
07.30, 08.30 "ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС". (16+)

08.55 "ДОМ-2". ЛИТЕ. "ИНСТРУКЦИЯ" (16+)
10.30 "БИТВА ЭКСТРАСЕНСОВ" (16+)
11.30 Х/Ф "ХОРОШО БЫТЬ ТИХОНЕЙ"

Бүүбэй хаан - С.Хажитов, Д.Эрдынеевэй «Бальжинхатан» зүжэг

Нангин дурасхаал

Эсэг - С.Хажитов, эх - Л.Егорова, Д.Мэндсайханы «Эхэ эсэг» зүжэг

ДЭЭРЭНЭЭ ЗАЯАГДАХАН БЭЛИГ ТАБИСУУР

(Түгэхсэл. Эхинийн үрдахи дугаарта).

Хатуу шэрүүн зан абаряараа Хориин арба нэгэн эсэгийн буряадудыг гар соогоо хам бажуугаад, мэхэ гохо, худал хуурмаг ашануудыг дура зоргоороо бэлүүлжэ, үйлэдэжэ байхан хүн: "Үлээхэн тээшэми унажа, үрэхийнэн тээшэми үндыжэ байхат!" – гэжэ, арад зондоо хатуугаар хандажа, хулхан эшэтэй ташуур баринхай, урагша-хойшоо унатарнь шабахадажа, ёһотойл засаг түрые шанга баринхай хүнэй дүрые эрхимээр бэлүүлжэ шадахан байдаг. Энэ зүжэгтэ харагшад ехэ олоороо сугларжа, халуун алыга ташалгаар угтадаг бэлэй. Олон жэлдэ Буряад театрай тайзан шэмэглэнэн зүжэгтэ хабаадахан артист бүхэн ехэл анхаралтайгаар, бүхы бээе үгэжэ, ехэ ханалгатайгаар наададаг байхан саг хэн.

Мүнөө сагта энэ зүжэг дахин дабтажа найруулаа наа, энэ хүрээжэ ерэнэн орёохон сагтамай аргагүй ехээр тааража, харагшадтай һонирхол татаха бээе гэжэ найдамаар байна. Содном Дариевич Хажитовай бэлүүлэн үшөө нэгэ дүр-образ дээрэ уншагшын анхарал тогтоо. 1970 гаран онуудта Зүблэлтэ гүрэнэй бүхы театруудай гэхээр тайзан дээрэ найруулагдахан КПСС-эй ЦК-гай генеральна секретарь Л.И.Брежневэй бэшэһэн "Возрождение" гэнэн номой удхаар зүжэг табиha гэжэ театрай түсэблэбэ. "Тээд хэн залуу Брежневэй дүрые бэлүүлхэ гэшэб?" гэнэн тэрэ үедөө айхабтар хатуу шанга асуудал тобойсо гаража ерээ нааб даа. Энэ зүжэгийг найруулха болоһон Ф.С.Сахилов Содномдо энэ роль даалгаа бэлэй. Гүрэн түрүмнай дайнай хүлдэ дайрагдажа, хохидолдо ороһон завод, фабрикануудаа нэргээн заводхо байхан үе сагай, ганса гүрэн түрээ нэргээхэ бэшэ, сэдхэлээ нэргээжэ байхан үе сагай хүтэлбэрилэгшэ ямар байха ёһотойб? Ямар хараа бодолтойгоор ажалаа зохёохо ёһотойб? Хүн шанарынь ямар байха зэргэтэйб гэжэ мэтэнээ эхилээд, олон тоото асуудалнууд зүжэгшэнэй урда гаража ерэнэ ха юм даа. Эдэ бүгэдэһөө эхилээд, зүжэгшэн тэрэ үеынгөө

амидаралай байдал бээдээ шэнгээжэ, худалгүйгөөр харагшад-таяа хубалдаха зэргэтэй, уялгатай. Содном урдань табигдаһан олон шухала асуудалнуудай тайлбарийн тайлажа, эрхим дүрэ бэлүүлжэ шадаа хэн. Театр шэнжэлэгшэд сагайнгаа эрхээр табигдаһан энэ зүжэгийг алишье талаһаан хаража үзэхэдөө, Содномой бэлүүлэн дүрые онсолон тэмдэглэжэ, залуу зүжэгшэндэ үндэр сэгнэлтэ үгэжэ, амжалта хүсэһэн түүхэтэй юм. Эдэ дүрэнүүднээ уламжалан, Содном Дариевич хамта дээрээ зуугаад дүр-образуудыг жэншэдгүйгөөр бэлүүлэн намтартай. Зүжэгшөө зүжэгтэ бэлиг шадабаринь мүлигдэжэл, бүри нарин гарай "дархан солотой" зүжэгшэн болотороо ургаһан алдартай юм. Театрай репертуарай бүхы зүжэгүүдтэ хабаатай байхаһаа гадна, сүлөө сагтаа, сугтаа хүдэлжэ ябаһан нүхэдтөө, залуу үетэндэ даалгагдаһан роль дээрээ хүдэлжэ, мүлихэ хэрэгтэнь тон таарамжатай зүбшөөл үгэжэ, заабаринуудыг хэлэжэ хуугша хэн. Энэ мэтэнээ эхилжэ, бүхы дээрээ зүжэгтэй удха шанар, эршэ абажа, харагшадта бүри гүнзэгыгөөр, һонирхолтойгоор үзэгдэхэ аргатай болоно ха юм. Тайзан дээрэ зэргэлжэ, нэгэ амин дээрэ наадажа ябаһан зүжэгшэндэ нүхэрэйн хэлэжэ үгэһэн иимэ зүбшөөл, заабари юунһээшье үлүүгээр сэгнэгдэдэг юм. Харин эндэ-тэндэ мүрөө альгадуулжа урмашаад, хамараа үргэжэ "дүлиршэһэн бэлигтэн" бэшэ хаань...

1980 гаран оной үеэр Содном нүхэрнай режиссёр мэргэжэлтэй болохо хүсэлтэй Москва хото мордоо бэлэй. Бидэ, сугтаа һураһан нүхэдын, ехэтэ баясаа бэлэйбди. "Манай дундаһаа режиссёр гарахан!" – гэжэ ханахада, залуу зондо ямар зохид байгаа даа. Содномнай Москва хотодо суута режиссёр А.А.Гончаровой хүтэлбэри доро һуража, режиссёр мэргэжэлтэй болоод, түрэл театртаа бусажа ерээ бэлэй. Найруулан табигдан зүжэгүүдын олон. Б.М.Пурбуевэй бэшэһэн "Тохёолгон" гэжэ зүжэг дээрэн тогтоё. Энэ зүжэг гушаад оноор Буряад орондомнай колхоз тогтоожо, шэнэ байдал зохёожо байхан болон арадай дайсад гэжэ тоологдоһон

нюдарган баяшуулыг сүлэхэ, хашаха, хааха ажалай эршэмтэйгээр ябажа байхан үе саг зураглана. Энэ зүжэгтэ наадаһан артистнарта Содном Дариевичтай хүдэлхэдэ, ехэ амар, хүнгэн байхан юм. Юундэб гэхэдэ, тэрэ үеын ажаидарал бээ дээрээ үзөөгүй ушарһаа, баян бардам ябаһан аад, хатуу шэрүүниг үзэжэ, хэншье бэшэ болотороо дорой байдалда ороходоо, хүнэй абари зан ямар байха зэргэтэйб? Шэнэ байдал зохёожо байхан зоной сэдхэлэй байдал, эрмэлзлэй маяг, шэнжэ түхэл ямар байхаб? Нюдарган баянтай тэмсэл гэхэ мэтэ олон тоото асуудалнуудай тайлбарийн бээдэрхэ ажал гаража ерэнэ ха юм. Үдэрһөө үдэртэ Содном Дариевич зүжэгшэдтэ ойлгууламжын нарин ажал ябуулжа, һүүлэй һүүлдэ ехэ удха шанартай зүжэг боложо бэлээд, театрай репертуарта олон жэлдэ ябажа, харагшадые баясуулан байдаг. Буряад орон соогуураа болон Агын Буряадай тойрогто харагшад һайнаар, дулааханаар угтажа, үндэр амжалтатай гастрольнуудыг эмхидхэжэ ябаа бэлэйбди. Содном Дариевич Ч.Айтматовай романаар найруулагдаһан "Плаха" гэжэ зүжэг дээрэ эрхимээр хүдэлжэ, ёһотой режиссёр мэргэжэлтэй боложо ябаһанаа гэршэлэн юм. Энэ орёо удхатай философско материал дээрэ Шайнаар, дулааханаар угтажа, үндэр амжалтатай гастрольнуудыг эмхидхэжэ ябаа бэлэйбди. Содном Дариевич Хажитов багшанарайнгаа захяа, заабари мартангүй, Буряад оронойгоо драмын театрай һалбарха, хүгжэхэ хэрэгтэ аргагүй ехэ хубитаяа оруулан намтартай юм. Тэрээнһээ гадуур Буряад орон соомнай үнгэргэгдэнэн олон тоото баяр баясхангай үдэрнүүдтэ, жэшэнь: "Гэсэрэй 1000 жэл", "Хотын үдэрнүүд", "Сагаалган" – эдэ бүгэдэндэ эдэбхитэйгээр хабаадажа, эрхим найруулануудыг бүтээһэн. Мүн Буряад ороноймнай аймаг бүхэндэ эршэмтэй ажал ябуулдаг арадай театруудта аргагүй ехэ туһаламжа үзүүлдэг байхан юм.

Содном Дариевич эдэбхи ехэтэй ажалайнгаа түлөө гүрэн түрүнгөө олон тоото шагнал, хайрада хүртэжэ, Россиин габыята, Буряад Республикынгаа арадай болон габыята артист гэнэн нэрэ зэргэнүүдтэй болоһон. Тээд энэ хорбоо юртэмсын жама ёһо эмдэхын аргагүй... Жара наһанайнгаа дабаан дээрэ гаража, жаргаха наһан дээрэ ябатараа, алтан дэлхэйһээ халижа, гэр бүлэһөө, хани нүхэдһөө холодон ошоһониинь харамсал-

Прометей - С.Хажитов, Афродита - М.Зориптуева, М.Каримай «Не бросай огонь, Прометей» зүжэг

түгэлдэр зүжэгүүдыг найруулан табижа, үндэр амжалтануудыг туйлаһан габыятай. Жэшээлжэ хэлэхэ болоо наа, М.Батоинай "Ногоодой сэсэн" гэжэ зүжэг Украиньн ниислэл Киев хотодо үнгэргэгдэнэн олон улсын фестивальда амжалтатай хабаадажа, үндэр шагналда хүртэжэ ерэнэн юм. Бүхы дээрээ хүүхэлдэйн театрай тайзан дээрэ арба гаран зүжэгүүдыг табижа, эдир харагшадта бэлэглэнэн байдаг. Содном Дариевич Хажитов багшанарайнгаа захяа, заабари мартангүй, Буряад оронойгоо драмын театрай һалбарха, хүгжэхэ хэрэгтэ аргагүй ехэ хубитаяа оруулан намтартай юм. Тэрээнһээ гадуур Буряад орон соомнай үнгэргэгдэнэн олон тоото баяр баясхангай үдэрнүүдтэ, жэшэнь: "Гэсэрэй 1000 жэл", "Хотын үдэрнүүд", "Сагаалган" – эдэ бүгэдэндэ эдэбхитэйгээр хабаадажа, эрхим найруулануудыг бүтээһэн. Мүн Буряад ороноймнай аймаг бүхэндэ эршэмтэй ажал ябуулдаг арадай театруудта аргагүй ехэ туһаламжа үзүүлдэг байхан юм.

Содном Дариевич эдэбхи ехэтэй ажалайнгаа түлөө гүрэн түрүнгөө олон тоото шагнал, хайрада хүртэжэ, Россиин габыята, Буряад Республикынгаа арадай болон габыята артист гэнэн нэрэ зэргэнүүдтэй болоһон. Тээд энэ хорбоо юртэмсын жама ёһо эмдэхын аргагүй... Жара наһанайнгаа дабаан дээрэ гаража, жаргаха наһан дээрэ ябатараа, алтан дэлхэйһээ халижа, гэр бүлэһөө, хани нүхэдһөө холодон ошоһониинь харамсал-

тай. Наһанайн нүхэр Буряад Республикын соёлой габыята хүдэлмэрилэгшэ Галсан-Дари Гомбожаповна Цыренова Буряад театрайнгаа тайзан дээрэ зүжэгшэн мэргэжэлтэй хүдэлөө. Удаань Буряадай радиодо хүүгэдтэ зорюулан дамжуулануудай редактораар хори гаран жэлдэ амжалтатай ажаллаһан намтартай юм. Басаган, хүбүүн үри бээтэй. Мүнөө табан зээнэрээр бээе тойрууланхай хүмүүжүүлжэ һууна. Содномоймнай үри наһаһад, һайн һуугты, һайн ябагты! Аба эжынгээ нэрые үндэр дээрэ үргэжэ ябагты!

Үеымнай нүхэр Россиин Федерациин габыята, Буряад Республикын арадай болон габыята артист Содном Дариевич Хажитовай гэрэлтэ дурасхаал арадаймнай дунда мүнхэ байхань болгогой! Захаамин гэжэ хада уулатай, дэлгэр баян сэдхэлтэй зоной ажалаа эрхилжэ ажаһуудаг һайхан лэ орон дайда даа... "Энэ һайхан орон нютагта Содном мэтэ бэлигтэй хүбүүд, басагад түрэжэ, арад түмэнөө баясуулхал бээе гэжэ найдая!" – гээд, хэлэхэ юумэнэй хэды олоншье хаань, энэ тэдыгээр богонихон дурсалгаяа дүүргэбэб.

Доржо СУЛЬТИМОВ,
Буряад драмын театрай артист, директорээр олон жэлдэ ажаллаһан. Россиин габыята, Буряадай арадай артист.

Театрай архивһаа фото-зурагууд.

Буян үйлэдэлгын марафон

“ЭНХЭРГЭН ЭХЫН ЖАРГАЛДА”

Иггэжэ нэрлэгдэн, Гүрэнэй Х.Намсараевай нэрэмжэтэ Буряад драмын академическэ театрай танхим соо хүлөөшье табиха аргагүй олон зоние наяхан суглуулһан буян үйлэдэлгын республиканска марафон “Хори хатан” гэнэн мемориальна комплекс барилгада зориулагдаһан байна.

Нёдондо октябриин 18-да Хори тосхон орохын эхин болохо үргэлтэ, мүргэлтэ Наран-Хадын бэлшэртэ (Хори, Хэжэнгэ, Ярууна ошохо уулзуурта) буряад хубсаһатай эхэнэрэй хун шубуун гарбалдаа һү сүршэжэ байһые харуулһан, “Хори хатан” гэнэн шэнэ хүрэл хүшөө байгуулагдажа, тэндэ үндэр хэмжэндэ болоһон баяр ёһололдо Правительствын болон Арадай Хуралай, хүршэ аймагуудай дарганар, түлөөлэгшэд болон нютагаархид эдэбхитэй хабаадаа һэн. Тэрэ эхэнэрэй баруун тээн, тээ дээрэхэнэ хүрэл хун шубуун далияа үргэнхэй харагдана... Хори буряадудай алдар суута хатадта, гүрэнэй болон ниитын ажал ябуулагшадта, ажалша солотой эхэнэрнүүдтэ, соёл, искусствын болон литературы эрхим түлөөлэгшэдтэ, олон хүүгэдтэй Эхэ-Геройнуудта, тиин Буряад оронойнгоо бүхы эхэ зондо зориулагдаһан хүшөө бодхоожо, үри хүүгэдэйнгээ, аша зээнэрэйнгээ харгы зам арьудхаха, гэр бүлэнүүдые бэхижүүлхэ гэнэн гүн удхатай зорилгонуудые хараалһан байна.

Марафоновой эхиндэ тайзан дээрэ Анагай дасанһаа шэрээтэ - Лыксык лама, мүн Зоригто лама уригдажа, эндэ сугларһан зоной аша туһада, мүн бүхы зоной амгалан байдалай түлөө маны уншаба. Аргагүй найханууд, саб сагаханууд хун шубуудай хатар, байра дээрээ найгалдан гүйсэдхэдэг урданай нэрбелгэ болон ёхор харуулһан ехэ удхатай найруулгатай “Наран-Хада” гэнэн мэдээжэ ансамблинхид (Хори) танилсуулба, уран бэлигтэниие фотослайдууд, хори буряад зоной үльгэр домог, хонгор найхан Хориин аймагай артистнуудые харуулһан видеофильм дэмжэбэ. “Хори хатад” гэнэн зохидхон дууе (хүгжэмынь Пурбо Дамирановай, үгэнь Николай Шабаявай) оперно театрай гол дуушан, республикын арадай артистка Билигма Ринчинова хангюурдаба:

...Сэргэдээ морилһон айлшадаа
Сэнхирхэн хадагаар золгохо
Хатадай анханһаа сахихан
Хээээдэш мүнхэл даа заншалнай...

БИДЭ ГЭЭН БУЛТААРАА

Буряад Республикын Тологойлогшын болон РБ-гэй Правительствын Захиргаанай территориальна хүгжэлтын асуудалнуудаар хүтэлбэрилэгшын орлогшо, Хориин нютаг зоной нэгэдэлэй түрүүлэгшэ Баир Жамбалов, республикын һуралсалай болон эрдэмэй министр Алдар Дамдинов түрүүтэй аймагуудай дарганар тайзан дээрэ уригдаба. “Залаар дүүрэн сугларһан таанартаа, иимэ найхан энхэргэн эжин хүшөө Хоридо бодхооһон уран зурааша-скульптор Бальжир Цыбжитовтэ, тэрэнэй “Лотос” эмхидэ,

аша туһатай хэрэгтэ өөһэдынгөө хубита оруулжа байһан Та бүгэдэндэ үнэн зүрхэнэйнгөө баяр баясхалангаа хүргэнэб, - гэжэ амаршалгынгаа үгэнүүдые эхилһэн Хориин захиргаанай гулваа Юрий Ширапдоржиев саашань үргэлжэлүүлбэ, - бидэ энэ хүшөөгэйнгөө дэргэдэ мемориальна комплекс байгуулхын тула буян үйлэдэлгын жаса байгуулаабди. Хориингоо түбтэ буян үйлэдэлгын марафон февралын 21-дэ хэжэ, эмхи бүхэн шахуу, һайн дураган, нютагаархиднай 1 миллион түхэриг суглуулжа, тэрэ жасада оруулһан байна. Хориин 11 эсэгийн үг эхилһэн эхэдэ, үри хүүгэдэе һайханаар үргэжэ байһан республикын хүн зоной бүхы эхэ хүнүүдтэ зориулагдаһан “Хори хатан” хүшөөгэй саашанхи барилга дэмжэхэе ерэнэн аймагуудай, эмхинүүдэй дарганарта, нютагаархидтаа бахархалаа мэдүүлнэб.

“Буддын шажанай мэдээжэ ажал ябуулагша, республикын Уран зохиолшодой холбооной түрүүлэгшэ Матвей Рабданович Чойбоновой эдэбхи үүсхэлээр, хүршэ аймагуудай дэмжэлгээр, түрэл тоонтимнай зоной аша туһаар бүтэнэн, бидэндэ ами наһа бэлэглэнэн энхэргэн найхан сэдхэлтэй эхын хүшөөгэй комплекс барилгые үргэлжэлүүлхэ олоороо ерэнэн таанарай, бүхы зоной түлөө баясанабди, түрэл найхан Хориингоо аймаг, нютага дэмжэнэн, үргэнэн зондо баяраа мэдүүлнэбди, саашадаашье нэгэдэлнэй эдэбхитэйгээр ажаллаха” гэжэ Баир Владимирович Жамбалов онсолһон, ерэхэ байһан Пасхын һайндэрөөр амаршалһан байна. Нигүүлсэхы сэдхэлтэй энэ акциин үндэр хэмжэндэ эмхидхэгдэжэ байһые гэр бүлөөрөө марафондо ерэнэн Алдар Валерьевич Дамдинов сэнгээд, олоороо тайзан дээрэ уригдаһан аймагуудай дарганарта баяраа мэдүүлэн, харюусалгатай ажалдань үшөө ехэ амжалта хүсэбэ. “Арадай поэт Цырендулма Дондогойн 80 жэлэй юбилейе угтуулан, Яруунын Мааргагада оршодог Уянгын сэсэрлиг соо анхан энэ хүшөө бодхоохо Матвей Рабданович дурдахан аад, ондоо аймагууднай холодошохо гэжэ бодоод, һүүлдэнэ Хори тосхоной эхиндэ бодхоохо тухай хэлсээ бэлэй” гэжэ һануулһан Яруунын аймагай захиргаанай гулваа Цыденжап Шагдаров нютагаархидынгаа зүгһөө амаршалһанайнгаа удаа конверттэй мүнхээ театрай тайзан дээрэххи томо хайрсаг-урна руу хэбэ. Амаршалгын дулаан үгэнүүдые хэлэнэн гулваанар - Хэжэнгын аймагай захиргаанайхидһаа Геннадий Лхасаранов, мухар-шэбэрэйхидэй зүгһөө Владимир Молчанов (прибайкалийнхидай 10 мянган түхэригтэй конверт үгэлсөө), загарайнхидаа түлөөлһэн Александр Бурлаков, тиихэдэ Баунтын аймагай захиргаанай гулваагай орлогшо Леонид Будаев, Забайкалийн хизаарай Агын районной захиргааниие түлөөлһэн Нордоп Жигжитов гэгшэд нютаг нугынгаа зонһоо тусхай жасадын мүнхэ оруулба. Хүршэ аймагуудай аймагай Сөвөөдүүдэй түрүүлэгшэнэр А.К. Орлов (Хори), Б.Н. Шойдоков (Хэжэнгэ), Э.Б. Дугаров (Ярууна) гэгшэд халуун амаршалга эндэ сугларгаһадта хүргэнэн байна.

Тайзанда уригдаһан Арадай Хуралай депутат Галан Гунзынов, “Единая Россия” гэнэн политическэ партиин БРО-гой гүйсэдхэхы түрүүлэгшэ Баир Бальжиров гэгшэд өөһэдынгөө амаршалга хүргөө, бултанда жэшээ харуулаа. Шэнэ хүшөөгэй дэргэдэ ариг сэбэрье сахиха, архи, тамхи дэлгэрүүлхэ хэрэггүй гэжэ урйалһан Баир Гвиболович гэр бүлынхидэйнгөө зүгһөө 10 мянган түхэриг оруулһан байна. Харин тиихэдэ Арадай Хуралай депутат болохо Валерий Доржиев өөрынгөө эмхидхэ тус хүшөө барюулгын эхиндэ 100 мянган түхэриг дамжуулһан юм.

АЯЛГА ДУУГААРАА, АБЬЯАС БЭЛИГЭЭРЭЭ

Тэрэшэлэн республикыннай министрствэнүүдэй, тэрэ тоодо Социальна талаһаа хүн зоние хамгаалгын министрствын, бусад профсоюзай эмхи зургануудай болон “Полиномһоо” эхилээд, бусад предприятинуудай дарганар өөһэдынгөө мүнхэ зөөри жасада дамжуулба. Олзын хэрэг эрхилэгшэ Долгоров 50 мянга, ой модо буйлуулдаг эмхи (“Рослес”) 15 мянган түхэриг жасада оруулаа. Тиихэдэ энэ найхан хүшөө табилгын эхи табилһан “Буряад үнэн” Хэблэлэй байшанай коллектив 12200 түхэриг суглуулжа, комплекс барилгын буян үйлэдэлгын жасада дамжуулһан байна. Суута пээдүүд болохо Ц.Ц. Дондогой (80 жэлдэнэ), Ц.Д.Д. Дондокова гэгшэдэй нэрьень мүнхэлхэ талаар хүшөө бодхоохо тухай анха түрүүшын хөөрэлдөөн “Үнэндэмнай” үнгэргэдэн эмхидхэлэй комитедэй (түрүүлэгшэнэ М.Р. Чойбонов) зүблөөн дээрэ болоо бэлэй.

Энэ гүн удхатай хүшөөгэй мемориальна комплекс барилгын марафон дэмжэнэн мэргэжэлтэ артистнууд, театруудай солистнууд, Хориин, Хэжэнгын, Загарайн, Мухар-Шэбэрэй, Ивалгын уран найханай хабаадагшад урма зоригымнай бадаруулба. Олондоо суутгай дуу, хатарай “Байгал” гэнэн үндэнэн искусствын мэргэжэлтэ театрай гүйсэдхэнэн “Хори зоной наадан”, дуушан Ганцэцэгэй дуун концертын программые шэмэглэбэ. Оперно театрай баледэй солистнууд Булад Раднаев, Вероника Миронова, РФ-гэй габьяата артистка Дарима Сангажапова, Х.Намсараевай нэрэмжэтэ Гүрэнэй Буряад драмын академическэ театрай артистка Дашима Соктоева, морин хуур дээрэ наададаг Еши Дармаев, бэлигтэй дуушан, композитор Юлия Цанг (Загарай) хани халуунаар үдэшгэдэбэ. “Булжамуур”, “Истоки”, “Ольхон”, “Наран Гоохон”, “Аядон”, “Лотос”, “Жэгур” (Ивалга), “Жаргал” (Мухар-Шэбэр), бусад фольклорно коллективүүд, арадай ансамбльнууд уран бэлигэ дэлгэбэ. Хамта дээрээ 500 мянга гаран мүнхэн марафоновой үедэ сугларһан байна. Марафоновой ябасые, концертые шадмар бэрхээр журналистнууд Даша-Доржо Болотов, Гунсэма Тудупова гэгшэд хүтэлбэрилбэ гэжэ тэмдэглэхээр. “Хори хатан” гэнэн найхан хүшөөгэй мемориальна комплекс бариха хэрэгтэ зориулагдаһан буян үйлэдэлгын жасада (тус жасын банкын счет урдахи дугаартамнай үгтэнхэй) хүнүүд мүнхээ дамжуулһан зандаа гэжэ баясан мэдүүлнэбди!

Бэлигма ОРБОДОВА.

Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото-зурагууд

Бандида Хамба-ламын тушаал хэргэмэй 250 жэлэй ойдо

АРАД ЗОНДОО БЭЕ СЭДЬХЭЛЭЭ ЗОРЮУЛХА

1741 ондо Росси гүрэнэй хаан шэрээдэ **наял хууһан императрица Елизавета Петровна** өөрынгөө түрүүшын Захиралтануудай нэгээр гүрэн дотор буддын шажанай байхые, дэлгэрэн хүгжэхые дэмжэһэн, мэдэл дороо абаһан түүхэтэй. Удаань 1764 ондо II Екатерина императрица гүрэнэй зэргэ дээрэ Бандида Хамба-ламын тушаал хэргэм байгуулха тухай Захиралта гаргаһан байха юм. Тиихэдэ энэ шэнэ үндэр тушаал "Балдан Брэйбун" дасанай шэрээтэ Дамба-Даржаа Заяевта олгогдон байна. Тэрэ гэхэнһээ хойшо аяар 250 жэлэй туршада Росси гүрэндэмнай Хамба-ламын тушаал үндэр

зиндаа дээрэ үргэгдэжэ, сахигдажа ябана. Гэхэтэй хамта 1766 ондо буддын шажанай санаартан Елизавета Петровна болон Агүүехэ Екатерина эзэн хатанарые Сагаан Дари Эхэ Бурхантай жэшэдэг болоһон. Тэрэ гэхээр гүрэнэймнай бүхы толгойлогшод Сагаан Дари Эхэ Бурхантай хаматай тоологдог болоһон юм гэжэ тэмдэглэһэй. Мүнөөшье буддын шажанда хүзэгтэйшүүл Росси гүрэнэй президент Владимир Путиние Сагаан Дари Эхэтэй жэшэдэг. Энээн тухай бүхэ барилдаагаар эмхидхэгдэһэн мурьсөөнэй нээлгын үедэ баярай үгэ соогоо Хамба-лама Дамба Аюшеев онсо тэмдэглэн хэлэһэн байна.

Буддын шажание хамгаалдаг, дэмжэдэг, сэхэ мэдэл дороо абаад ябадаг гүрэнэй толгойлогшодые лама санаартан, юрын хүзэгшэд үндэрөөр сэгнэдэг, ажал хэрэгэйнь урагшатай ябахын түлөө, бэе махабадайнэ элүүр энхэ байхын түлөө, түрэл гаралайнэ амар мэндэ ябахын түлөө дасан дугангуудта ном уншагдажа, хурал хурагдажа байдаг заншалтай үчинэй тогтонхойе уншагшадтаа хануулаа. Энэ удаа Буддын шажанай заншалта САНГХА "Эб найрамдал" гэхэн соёлой болон спортын байшан соо бүхэ барилдаагаар томо мурьсөө үнгэргэбэ. Эндэ манай республикын болон хүршэ мого хизаарнуудай, гүрэнүүдэй бүхэ барилдаашад айлшалан бууһан байна. Тэдэнэй тоодо Забайкалийн хизаарай, Монгол ороной, Тывагай болон Хальмаг республикануудай тамиршад хибэс дээрэ гаража, хүсэ шадалаа, мэхэ гохоёо, дүй дүршлөө туршалсаһан байна. Бүхы дээрэн хэлэхэ болоо наа, энэ үдэр олоор сугларһан харагшаудай нүдэнэй шэмэгтэ 32 дасангуудые түлөөлһэн 790 барилдаашад, тэрэ тоодо 582 эдир ба 208 томошуул һонин барилдаа харуулаа. Манай республикын Толгойлогшо Вячеслав Наговицын сугларһан зоние халуунаар амаршалжа, бүхэ барилдаанай һүүлэй үедэ эршэтэйгээр хүгжэжэ байһые тэмдэглээ. «Олон аймагуудта буряад барилдаанай һонин ханатай гэрнүүд баригданхай, үшөөшье баригдаха. Мүнөөдэрэй мурьсөөн барилдаанай зуб мурөөр хүгжэжэ байһые эли тодоор гэршэлэн», гэжэ тэрэ хэлээ.

Гармаев, Мунко Табутаров болон бусад халуун альга ташалган доро барилдаанда дуратайшуулые амаршалан мэндэшлээ. Эгээ түрүүн хибэс дээрэ эдиршүүл гараа. Тэдэнэй дунда тон һонирхолтой тулалдаануудай болоһые тэмдэглэхэ шухала. «Хожом эдэнэй хэн нэгэнин түрэл ороноо түби дэлхэй дээгүүр суурхуулха аалам. Бэе бээе танидаггүй шуран, нүдэндөө галтайхан хүбүүд бэлэдхэл хэжэ дашуурангүй, абаһаар лэ долтологодо орожо, хүлһэнэй хүсөөр олдодог илалтын гашууниие түрүүшынхиеэ амсажа үзэбэд. Бэрхэнүүд лэ хүбүүд байна», гэжэ Хойморой дасанай шэрээтэ Сульгим лама хэлэһэ. Шүүгдэһэнэй удаа мүн лэ гашууһан нулимсын амта туршан заримашуул хойто ерэхэ нааданда заал наа, барилдаанай баруун тала бариха бэээ гэжэ найдагдана. Тиихэдэ Байгалай дасан түлөөлһэн эдир барилдаашад яһала һайн барилдаа харуулаа. Эдэнэй олонхын ород яһатан юм. Эрхим 16-най тоодо ороһонийн Хамба ламын адиста хүртэхэ жаргалтайнууд байгаа. Буряад бүхэ барилдаанай ерээдүйн абаргануудые хургаа нугалан тоолоё: Эрдэни Жамьянов - 30 кг, Бултумурай дасан, Дамдин Батомункуев - 35 кг, Ивалгын дасан, Александр Тугутов - 40 кг, Бургалтайн дасан, Евгений Галданов - 45 кг, Баргажанай дасан, Майдар Ямпиров - 50 кг, Хэжэнгын дасан, Буда Соднопов - 55 кг, Баргажанай дасан, Эрдэм Дымбыров - 60 кг, Тамчин дасан, Майдар Доржиев - 65 кг, Сартуул-Булагай дасан, Валентин Цыбенев - 65-һаа дээшэ, Балдан-Брэйбун дасан. Эдиршүүлэй дунда түрүүшын 16 һуури эзэлээшэд 500, 1000, 3000, 5000 сэнтэй мүнгэн бэлэгүүдээр урмашуулагдаа. Тиихэдэ өһөд өһөдэн бэсын шэгнүүртэ шүүһэн хүбүүд Сагаан Дари Эхэ Бурхантай зурагтай мүнгэн медаль - зүүдхэлдэ хүртэһэн байна. Энээнэй хажуугаар чемпиониие бэлдэһэн хоригшодто мүнгэн бэлэгүүд барюулагдаа. Харин удаа дараалан хоёр чемпиониие бэлдэһэн Сэлэнгын аймагай

хоригшо Валерий Дабаторжиев "Эрхим хоригшын" тусхай шангаар урмашуулагдаа. Мурьсөөнэй хүндэтэ айлшадай дунда Буряад Республикын Арадай Хуралай Түрүүлгшэ Матвей Гершевич, социальна политикын талаар Правительствын Түрүүлгшын орлогшо Владимир Матханов, Арадай Хуралай Хорооной түрүүлгшэ Цыденжаб Батуев, Монголой үндэһэн барилдаанай Федерацийн президент, Их Наадамай Аварга Даваажав, Хальмаг Республикын "Бихе барилдаанай" түрүүлгшэ, Россиин габьяата тренер Геннадий Ливинов болон бусад байгаа. Гэхэтэй хамта хүдөө аймагуудаймнай хэдэн толгойлогшод мурьсөөнэй ябасые һонирхон хаража байгаа һэн. Аха наһанай барилдаашадай хибэс дээрэ гарахыень булта зон хүлээжэ, халуун альга ташалгаар угтан абаа. Тэдэн 63, 75 ба 75-һаа дээшэ бэсын шэгнүүрүүдтэ хаба шадалаа туршалсабад. Хүдэр томо багжагар бэзэтэй, түмэртэл хатуу балсангуудтай бүхэшүүлэй тулалдаан бултанай һонирхол татаа аабза даа. Энэ үдэр мүнөө дээрээ дүрөө дээрээ ябаһан бүхэшүүл булта хибэс дээрэ гаража, мурьсөөнэй ябасада онсо ошо нэмээжэ, тэрэнэй гүнзгы удха шанарта үшөөшье хүсэд дүүрэн удха оруулалсаа гэхэдэ, алдуу болохогүй. Эгээл хүнгэн бэзэтэйшүүлэй дунда түгэсхэлэй финалай уулзалгада Ахагтын Бата Бадмаев Түгнын бүхэ Чингис Тагаровтай тулалдаа. Наһаар залуу Чингис аха нүхэрэйнгөө хүлдэ орохо хэдэн азагүй туршалгануудые хэбэшые, үгтэһэн сагай дүүрэхэ тээшэ тэрэнэйнгээ мэхэдэ орожо, огторгой харан хийдэшоо бэлэй. Энэл шэгнүүртэ Монголой бүхэ, хоригшо Амархуу Агын дасан түлөөлһэн Чингис Дондоковые бүдэрүүлжэ, хүрэл медальаар үбсүүгээ шэмэглээ. Дүн хамта эндэ аяар 82 бүхэшүүл хабаадаа гэжэ хэлэлтэй. 75 килограмм бэсын шэгнүүртэнэй дунда баһал шанга гэгшын тулалдаанууд ушараа. Аяар 90 хүбүүднэй эндэ бээе туршан байнад. Диилэжэ гараха хүниинь уридшалан элирүүлхын яашье аргагүй

байгаа гэжэ сэхыень хэлэбди. Шүүгдэхээ һанаһан хүн гэжэ байгаагүй юм ааб даа. Уулзалга бүхэндэ урагшаа бүүхирэн орожо, нэгэнэй хүлын дэгээдэжэ, нүгөөдэ нэгэнэй шагайһаа шүүрэн барижа, эсэргүүсэһэн нүгөөдүүлэй хүлын нилээн лэ шоройдуулһан суута Саян Гармаевые нэгэ һамбаандань мэхэлжэ, хүлһөөн шүүрэн барижа, бүдэрүүлэн унагаажархёо. Хурмаханай барилдаашан Алексей Раднаев гурбадахи һуурийн түлөө Захаминай Юндэн Санжеевые шүүжэ гараа. Зугалайн дасанай лама Ёндон Улзытуев анханһаа барилдаанда дуратай хадаа бэнь тэсэнгүй, барилдаанай дүжэриг соо оролсоо бэлэй. Тиин тэрэ дороо хүндэ булигдаагүй, гэхэһээ байха нэгэ уулзалгада суута Нима-Цырен Нимаевай нюрга шоройдуулжа шадаа. Эгээл томошуулай барилдаан бүхы мурьсөөнэй дэнзэнь, гоёлтонь болоо гэхээр. Эндэ Бурядаимнай урдаа хараха суута барилдаашад булта хибэс дээрэ гараа. Тэдэнэй тоодо Цыбик Максarov, Ринчин Санжиев, Баатар Гармаев, Балдан Цыжилов, Зоригто Цырендондолов, Иван Гармаев болон бусад байгаа. Эдэнтэй суг

Монгол ороной бүхэшүүл хибэс дээрэхи тооло бурьюулаа гэжэ уралан хэлэбди. Монголой бүхэ Баянмүнхэ бултанда орходоо тон үндэр, шүрбэһэлиг марятай баатарай бэзэтэй байгаа. Тэрэ удаа дараалан манай суута бүхэшүүл болохо Иван Гармаев, Зоригто Цырендондолов, Ринчин Санжиев гэгшэдые шүүжэ гараад, финалда мүн лэ хэдэн бар хүсэтэниие дороо нугалһан Цыбик Максarovтай уулзажа гоё барилдаа харуулаа. Эндэ Агын бүхэ айлшанһаа нэгэ заа шуран шударгы байжа, нүхэрөө бүдэрүүлжэрхёо. Иигэжэ суута Цыбик Максarov илалтануудайнгаа үлхөө шүрэ соо үшөө нэгэ эрдэни шулуу нэмээбэ гэжэ тоолоё. Мурьсөөнэй түгэсхэлдэ сугларашадай дунда лотерей наадан үнгэргэгдэһэн байна. Бэлэгүүдэй дунда буряад үүлтэрэй морин, хэдэн хонин, хотошо нохойн гүлгэн, холодильник, телевизор, элдэб түхэлэй гарай телефонууд байгаа. Тэдэнэйнь нэгэн энэ статьягай авторта тудажа ерэһэн байна. Магад, иимэ янзын статьянуудые бэшэжэ, буряад бүхэ барилдаагаа олоной дунда дэлгэрүүлхэ хэрэгтэ багахан дурал нэмэри болгон оруулһанайми буян байжа болоо хаш гэжэ тоолоод, энэ баяраараа таанадаараа, хүндэтэ уншагшаднай, үнэн зүрхэнһөө хубаалданаб.

Лопсон ГЕРГЕНОВ.

2014 он – Россиин Соёлой жэл

«БАЯН ТАЛЫН АЯЛГЫН» НААДАНДА БАЯСАН ХУЖАРЛАБАБДИ

Суута радиожурналай танил болоһон хүгжэм Оперно театраар дүүрэн зонной понорто соностожо, тайзан дээрэ гараһан БГТРК-гай олондо мэдэжэ дикторнууд - Россиин габьяата артист Батор Цыбенев, Гунсэма Тудупова гэгшэд найхан бэлэг-дуунуудаар түрэл гаралаа тайзан дээрэнэ амаршалһан бэшэгүүд тухай хөөрбэ.

Ажалша, малша солотой, үндэр найхан нэрэ зэргэнүүдтэй, үндэр наһатай, үлзы хэшэгтэй эжынэр, абанартай, ойн баяраа тэмдэглэжэ байһан зонтой танилсуулба, Соёлой жэлдэ энэ радиожурналаараа хамтын проект бэлдэнэн "Байгал" гэнэн мэргэжэлтэ театрай болон бусад бэлигтэй артистнуудай бэлэг-дуунуудыень зорюулба.

Хориин аймагай Анаа үртөө нютагай дайнай, ажалай ветеранууд Дылгыровтэнэй, Батыевтанай, Дандаровтанай, бусад ажалша айл бүлэнүүдтэ зорюулһан "Бадма лэнхобо" гэнэн дуугаа найхан хоолойтой Бүгидэй Дондог ("Байгал" театр), харин Улаан-Үдын 33-дахим гимназиин эрхим багша Эльвира Александровна Цыреновагай анхаралда шабинарайнь захилаар Б.Цырендашиевай "Багшадаа" гэнэн дууе Оперно театрай дуушан Сультим Даши-

Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото-зурагууд

пылов зохидоор гүйсэдхөө. Тиихэдэ найн хүдэлдэг, 4 хүүгэдтэй, "Жемчужина" гэнэн элүүржүүлгын эмхиин директорэй орлогшо Б.Д. Ан-

гаровые гэр бүлэтэйн, мүн Мухар-Шэбэрэй Хүсөөтэ нютагай 80-тай болоһон, үшөө гушаяа хаража баярлаһан Д. О. Очировае бэлигтэй дуу-

шан Сэдэб Банчикова дуугараа амаршалба. Түнхэнэй Аршаанай хургуулийн бэрхэ хурагша Александра Будева (9-дэхи классай) эдир композитор Лудуп Очиров "Эгэшэмни" гэнэн гоё дуугаа бэлэглэбэ.

Улаан-Үдын 1-дэхи поликлиникин эрхим врачууд Т. Цыбденова, В.Суходоев, О.Тайсаева, С.Птицына, медсестрануудые таһагайнгаа нээгдэнээр 20 жэлэй ойготор эндэхи врач Е.Гармаева амаршалһан ушараар, мүн 55 наһа хүрэнэн мэдэжэ соёлшон В.А. Эрдынеевэй юбилейгээр бэлигтэй артистнууд Болот, Сэсэгма Сандиповтан найхан дуу бэлэглэбэ. "Анда нүхэдэй магтаал" гэнэн хүгжэмтэ зохёолоо монгол композитор Г. Баттулга нүхэдтөө - суута уран зохёолшод Ким Цыденовтэ, Сергей Цырендоржиевтэ, Россиин габьяата врач Ауржана Раднаевта зорюулба.

Захааминай Дүтэлүүртэ анбун ажаһуудаг, 5 хүүгэдтэй, олон аша, зээнэртэй Л.Ц. Доржиева, Хэжэнгын, Хориин райфинансова таһагуудта амжалтатай ажаллаһан, Финансын министрстын ветеран Г.Б. Дариева зорюулагдаһан "Гоё гэшэнь" гэнэн арадай дууе "Тоонто" гэнэн фольклорно ансамблинхид зохидоор дуулалдаа. "Хори хатад" гэнэн дууе аймагуудай гулваанарай захилаар С. Сандипова Б.Дондогтой

гоёор гүйсэдхэбэ. Дээдэ-Тоорин, мүнөө 89 халуун амин болоһон Эхэ-Герой Т.Л. Борбоева, 50-тай болоһон В.Б. Нехурова мэдэжэ дуушан Чингис Раднаев "Аба, эжын хургаал" гэнэн дуугаа бэрхээр дуулаба. Багшанарай колледжын 90 жэлэй ойн хүндэлдэ "Тэмуджин" бүлэг бэлэг дуугаа бариба.

Концертын хоёрдохи хубие найхан дуунуудаараа Алдар Дашиев, Жаргал Бадмаев, Б.Ганцэцэг, Дарима Дугданова, Эрдэни Батсүх, Мэдэгма Доржиева гэгшэд шэмэглэбэ. Бэлигтэй артистнууд Михаил Елбонов, Лариса Егорова гэгшэд суута "Минии нютаг" гэнэн дуугаа Хэжэнгын Ородой-Адагай, 70-тай болоһон Б.Д. Балданова зорюулаа. Апрельин 28-да хубингаа концерт харуулха абыас бэлигтэй дуушан Бадма-Ханда Аюшеева "Амархан мэндэнь мэдэхэе эрбэбэ" гэнэн дуугаа эндэ буланда бэлэглэбэ. Май харын тэнгээр Агаар, Шэтээр айлшалха "Баян талын аялга" радиожурналаар шэнэ проект бэлдэхэ найруулагшадта - радиожурналист Е.Ц.Цыбенова, "Байгал" театртаа режиссер Аур Дондановта, концертые аялга хүгжэмөөрөө шэмэглэдэг Ч. Павловай нэрэмжэтэ Буряад арадай инструментнуудэй оркестртэ (дирижерын Жаргал Токтонов) үшөө ехэ зохёохы амжалта хүсэе!

Бэлигма ОРБОДОВА.

Хүүхэлдэйн театр хүдөө нютага байгуулаа

ЯРУУНЫН БАСАГАН ДОГОЙДО ТҮБХИНЭНХЭЙ

Агын тойрогой Могойтын Аймагай Догой гэнэн багхан хүдөөгэй нютагта хүн зонной ажабайдал юрын юрьеэнэй бэшэ, үнгэтэ гоё элдэб үйлэ хэмжээнүүдээр шэмэглэгдэнэн гэшэ ха. Энэ нютагай соёлой байшанай дэргэдэ "Хараасгай" гэнэн хүүхэлдэйн театр 2012 оной эхиндэ байгуулагданхай. Иимэ бүлэг нээхэ ханамжа оруулагдахадань, Светлана Ринчиновна Цыденжапон хүчин дэмжэжэ абанан юм. Нютагайнгаа үхибүүдэй сүлөө сагые хамааруулжа, хүүхэлдэйн театр гар бээлэй-хүүхэлдэй нааданхайнуудаар зүжэгхэнүүдые табижа байхадаа, гэнтэ өөһэдөө хүүхэлдэйнүүдые бүтээхэ гэжэ шиидэнэн байна. Тээд хүүхэлдэй ганса саарһаар бүтэхэ бэшэ. Элдэб бүд болон бусад зүйлнүүд хэрэгтэй болоходонь, Догой нютагай үмсын хэрэг эрхилэгшэд ехэтэ дэмжэнэн юм. Тиигэжэ тэдэнэр нютагтаа ажаһуудагшьегүй хаа, хүүхэлдэйн театрай табиһан зүжэгүүдэй премьернүүдтэ забол ерэхэ, сэгнэдэг харагшадын болонхой.

- Минии эдир артистнар татаатай хүшэгэдөө үлмы дээрэ арай гэжэ хүрэхэ наададаг бэлэй. Харин мүнөө томонууд болоод, хүшэгынгөө саана арай гэжэ багтадаг болоо бшуу, - гэжэ Светлана Ринчиновна энеэнэ.

Хүүхэлдэйн "Хараасгай" театрай бии болоһоор, нютагай хургуулийн 14 үхибүүд ябадаг, мүнөө болотороо дуратай ябажал байдаг.

- Энэ сагай хугасаада үхибүүд нэгэдэжэ, ехэ эбтэй болоо, хуралсалдаашье найнаар хандадаг болоо. Зүб мүрөөр найнаар дуугаржа, шүлэг бэрхээр уншадаг, дикци найжараа, ёһотойл артистнар болошоо бшуу, - гэжэ хүүхэлдэйн театрые даагша хөөрэнэ.

Театрайнгаа табижа зүжэгүүдэй найруулгануудыень Светлана Ринчиновна өөрөө бэшэдэг, мүн хүгжэм, гаршаг бултыень өөрөө ханадаг, зохёодог юм. Тиигэжэ эдир артистнар ганса Догой нютагтаа бэшэ, мүн аймагаараа гастрольдо гарадаг болонхой.

Светлана Ринчиновна Буряад оройн Яруунын аймагтаа уг гарбалтай юм. Улаан-Үдын багшанарай училищиин уран зурагай-графическа таһаг дүүргэнэн. Хэдэн жэл зурагай багшаар хүдэлөөд, 23 жэлэй туршада Буряад драмын театрта уран зурааша-буафор-декоратораар ажаллаһан баян намтартай. Буряадай "Ульгэр" гэнэн хүүхэлдэйн театрай зүжэг табигынь таһагай даагшаар хүдэлэнэн байна. Театрай нарин нюуса найнаар шудалһан мэргэжэлтэн мүнөө хүүхэлдэйнүүдые уран найханаар, харгама зохидохоор, үнэншэмэ сэхээр бүтээнэ.

Һаянай "Хараасгай" театрайхид

планшетнэ томо хүүхэлдэйнүүдые бүтээжэ эхилэе. Энэнь хадаа хүшэр оньһо ехэтэй ажал гэшэ. Нэгэ хүүхэлдэйн нюур бүтээхэ гэшэ бэлэн бэшэ. Светлана Ринчиновна хахад жэлэй туршада дүрбэн хүүхэлдэйнүүдые бүтээжэ үрдэе.

Гэбэшье тэдэ хүүхэлдэйнүүдээр Цырен Шагжинай «Будамшуу» гэнэн мэдээжэ зүжэгэй хэнэг табижа шадаа бшуу.

Гар бээлэй-хүүхэлдэйнүүдтэ орходоо, планшетнэ хүүхэлдэйнүүдээр ажаллахда тэд ондоо. Ондоогоор наадаха хэрэгтэй. Тиимэһээ Догойн хүүхэлдэйн театрайхид дахинаа шэнээр оньһо шудална, дүршөлөө дээшлүүлнэ гэхэдэ, алдуугүй.

- Түсэбүүднай ехэ олон. Нэгэ зүжэг бэлдэхын тула хахад жэл хэрэгтэй гэжэ ойлгообди. Нина Гернетэй "Гусенек" гэнэн зүжэг болон Буряадай драматург Михаил Батоинай "Алтан Мундаргын нюусанууд" гэнэн буряад хэлэн дээрэ зүжэгүүдые табижа түсэбтэйбди, - гэжэ Светлана Ринчиновна хөөрэнэ.

Хүүхэлдэйнүүдые бүтээхэ гэшэ ехэ хүшэр, хүндэ ажал ха юм. Тиимэһээ соёлой талаар энэ хэрэг эрхилхэдээ, программа зохёожо, гүрэнһөө грант шүүһэн байна. Бэлигтэй уран зурааша Светлана Ринчиновна ажабайдалаа ехэ һонёор зохёонон. Хүүгэдэй сэсэрлигүүдэй болон хургуулийн байшангуудай хана зурагуудые шэмэглэдэг, хониной дала дээрэ зураг зурадаг, элдэб гар бэлэгүүдые дархалдаг, хубсаһанай эскизүүдые зурадаг болон гоё найхан малгайнүүдые оёдог юм.

Цырегма САМПИЛОВА.

Суббота, 3

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with TV schedule for the first channel on Saturday, including times and program titles like 'НОВОСТИ', 'ОРЕЛ И РЕШКА', 'ИГРАЙ, ГАРМОНЬ ЛЮБИМАЯ!'.

РОССИЯ 1

Table with TV schedule for Russia 1 on Saturday, including times and program titles like 'МЫ С ВАМИ ГДЕ-ТО ВСТРЕЧАЛИСЬ', 'СЕЛЬСКОЕ УТРО', 'ДИАЛОГИ О ЖИВОТНЫХ'.

Воскресенье, 4

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with TV schedule for the first channel on Sunday, including times and program titles like 'НОВОСТИ', 'МОЛОДЫЕ', 'АРМЕЙСКИЙ МАГАЗИН'.

РОССИЯ 1

Table with TV schedule for Russia 1 on Sunday, including times and program titles like 'МИМИНО', 'ВСЯ РОССИЯ', 'САМ СЕБЕ РЕЖИССЕР'.

ТНТ

Table with TV schedule for TNT on Sunday, including times and program titles like 'ЖИЛ-БЫЛ НАСТРОЙЩИК', 'УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ'.

ВОЗРАСТНЫЕ ОГРАНИЧЕНИЯ

В ТЕЛЕПРОГРАММЕ

В телепрограмме с 27 августа, согласно ФЗ от 29.12.2010 «О защите детей от информации, причиняющей вред их здоровью и развитию», вступающему в силу с 1 сентября 2012 года, будут присутствовать знаки о возрастных ограничениях:

- 0+ - от 0 до 6 лет
12+ - от 12 до 16 лет
16+ - от 16 до 18 лет
18+ - старше 18 лет

Table with TV schedule for TNT on Saturday, including times and program titles like 'СУББОТНИЙ ВЕЧЕР', 'ФЕСТИВАЛЬ "ЮРМАЛА"'.

ТНТ

Table with TV schedule for TNT on Saturday, including times and program titles like 'ПРИКЛЮЧЕНИЯ ИВАШКИ', 'ВЕСЕЛАЯ ХРОНИКА ОПАСНОГО ПУТЕШЕСТВИЯ'.

ТИВИКОМ

Table with TV schedule for Tivikom on Saturday, including times and program titles like 'ВО САДУ ЛИ В ОГОРОДЕ', 'СЕРДЦЕЕДКИ'.

Table with TV schedule for STS Байкал on Saturday, including times and program titles like 'М/Ф РАДАР-СПОРТ', 'ВАШЕ ПРАВО'.

СТС «БАЙКАЛ»

Table with TV schedule for STS Байкал on Saturday, including times and program titles like 'ПЕТУШОК-ЗОЛОТОЙ ГРЕБЕШОК', 'ПОНИ БЕГАЕТ ПО КРУГУ'.

Table with TV schedule for NTV on Saturday, including times and program titles like 'РЕАЛЬНАЯ СКАЗКА', 'УРАЛЬСКИХ ПЕЛЬМЕНЕЙ'.

НТВ

Table with TV schedule for NTV on Saturday, including times and program titles like 'УЛИЦЫ РАЗБИТЫХ ФОНАРЕЙ', 'СЕГОДНЯ'.

ПЕРЕЦ

Table with TV schedule for Perets on Saturday, including times and program titles like 'НОВЫЕ ПРИКЛЮЧЕНИЯ КАПИТАНА ВРУНГЕЛЯ', 'УДАЧНЫЙ ВЫБОР'.

РТР СПОРТ

Table with TV schedule for RTR Sport on Saturday, including times and program titles like 'СМЕШАННЫЕ ЕДИНОБОРСТВА', 'ДИАЛОГИ О РЫБАЛКЕ'.

5 КАНАЛ

Table with TV schedule for 5 Channel on Saturday, including times and program titles like 'М/Ф (0+)', 'СКАЗКА О ЦАРЕ САЛТАНЕ'.

Table with TV schedule for TNT on Sunday, including times and program titles like 'ДО И ПОСЛЕ', 'ВЕЛИКОЛЕПНАЯ ПЯТЕРКА'.

ТИВИКОМ

Table with TV schedule for Tivikom on Sunday, including times and program titles like 'ПОРТРЕТЫ', 'РАДАР-СПОРТ'.

Table with TV schedule for STS Байкал on Sunday, including times and program titles like 'ВОЙНА БОГОВ: БЕССМЕРТНЫЕ', 'КАК УМЕР СТАЛИН'.

СТС «БАЙКАЛ»

Table with TV schedule for STS Байкал on Sunday, including times and program titles like 'МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ', 'МОЙ ДОДЫР'.

Table with TV schedule for NTV on Sunday, including times and program titles like 'ОТСТАВНОЙ КОЗЫ БАРАБАНЩИК', 'ВИОЛА ТАРАКАНОВА'.

РТР СПОРТ

Table with TV schedule for RTR Sport on Sunday, including times and program titles like 'ОТСТАВНОЙ КОЗЫ БАРАБАНЩИК', 'ВИОЛА ТАРАКАНОВА'.

5 КАНАЛ

Table with TV schedule for 5 Channel on Sunday, including times and program titles like 'М/Ф (0+)', 'СКАЗКА О ЦАРЕ САЛТАНЕ'.

ХАНДАЛГА

Хүндэтэ "Буряад үнэн" газетын редакци!

Би танай редакцияда бэшэжэ, нютагай ажаһуугшадта ханданаб.

Би хадаа Тальцы станцида ажаһуунаб. Эндэмнай оршон тойроод байһан байгаалимнай эхэл муухай. Эндэхи айлнууд гэртэһээ холо ошонгүй, муухай бог шоройгоо хуу тойрон хаяна.

Урдандаа минии төөдэйһэр, эхэмни, эсэгэмни ходо манда захин хэлэжэ ябадаг байгаа. Газар, уһаяа бузарлажа болохогүй, тэрэ муухай ябадал хойшоодоо бээдэтнай, үхи хүүгэдтэтнай энэ бузар хүрээжэ, элдэб үбшэн дайралдаха гэдэг хэн. Энэнь мүнөөнэй сагаар хэлэбэл, мүнөөхи аллергиин үбшэн гэжэ ханагдана.

И.Б.ЧИМИТЦЫРЕНОВ, Тальцы станцин ажаһуугша.

СТРОИМ ДОМА, ГАРАЖИ, БАНИ.

Качество, гарантия, договор. Тел.: 65-99-90.

Евроремонт. Штукатурка, шпаклевка, обои, укладка кафеля, гипсокартонные конструкции любой сложности, ламинат. Качество, гарантия. Тел.: 40-49-37, 8-902-535-49-37.

Куплю ёмкость водовоза или бензовоза 4 м³.

Тел.: 89021-613-508, 89085-907-804.

ПЕРЕЦ

Table with TV schedule for Perets on Sunday, including times and program titles like 'М/Ф (0+)', 'УДАЧНЫЙ ВЫБОР'.

Үнэгэрхэн зуун жэлэй агшан зуур

Дэлгэрэнгыгээр сайт дээрэмнай уншагты: burunep.ru

Аркадий БАТОМУНКУЕВАЙ проект

Доржо Шагдарович Буянтуев. 1896 оной июнь нарада Сэлэнгын аймагай Оронго хууринда үгтэй айлда түрэн.

Доржи Шагдарович наһанайнгаа нүхэртэй - Лобсан Базаровна-тай (баруун хажууда).

1917 он болотор гэр бараандаа ажаллаа, удаань Сэлэнгын аймагай хүтэлбэрийн бэшээшэнээр, Оронгын хошуунай хорооной секретаряар хүдэлөө. 1919-1921 онуудта Оронгын хошуунай хубисхалшадай хорооной гэшүүн болон түрүүлэгшэ байһан, 1921-1922 онуудта Эрхүүгэй гүрэнэй университетэдэй дэргэдэ юридическэ курсануудта хураа. Доржо Шагдарович 1922-1924 онуудта - Оронгын хошуунай гүйсэдхэхы хорооной түрүүлэгшэ, 1924-1927 онуудта Верхнеудинскын гүйсэдхэхы хорооной түрүүлэгшын орлогшо, 1927-1930 онуудта - Хяагтын аймагай гүйсэдхэхы хорооной түрүүлэгшэ, 1930-1931 онуудта - Бурживсоюзай түрүүлэгшэ, 1931-1933 онуудта - Хангалгын арадай комиссариадай нарком, 1933-1934 онуудта - Боохоной аймагай гүйсэдхэхы хорооной түрүүлэгшэ. 1934 онһоо эхилээд, 1937 оной сентябриин 21-дэ тушаалгатарая Улаан-Үдэ хотын советэй түрүүлэгшэ байһан.

1938 оной июниин 2-то СССР-эй Верховно Сүүдэй Сэрэгэй коллеги Д.Ш.Буянтуевые совет засагта эсэргүүсэһэн, панмонголизм баримталһан эмхидэ хабаадаһанай, Улаан-Үдэдэ болон хото шадар буһалгаата бүлэгүүдые эмхидхэһэнэй болон хүтэлбэрилхэһэнэй түлөө зөөриинь гүрэндэ тушаан абаад, өөрынь буудан алаха гэхэн хэлхээлгын эгээл шанга хэмжээндэ сүүдлээ.

Гэбэшье нэмэлтэ мурдэлгэ хэжэ, СССР-эй Верховно Сүүдэй Сэрэгэй коллеги 1957 оной апрелиин 20-до Д.Ш.Буянтуевые гэмтэй бэшэ гэжэ тогтоогоод, 1938 оной июниин 2-ой шийдхэбэри болуулаа.

Сайн байна, хүндэтэ “Буряад үнэн” сониной редакци!
Би эжынгээ 1970 ондо “Буряад үнэн” газетэ баряад буулгууһан фото-зураг “Үнэгэрхэн зуун жэлэй агшан зуур” гэхэн хууданда эльгээнэб.

Миний эжы Ханда Жалсараевна Гармаева 1915 ондо Захаминай Далахай нютагта түрэн юм. Газетэ болон журнал тарааха ажалтай байһан. Наһанайнгаа хани нүхэр Буда Шагдарович Гармаевтай арбан үри хүүгэдые хүл дээрэнь гаргажа, наймандань дээдэ хургуули дүүргүүлһэн байна. Энэ эбтэй бүлын дундаһаа нэгэ эрдэмэй доктор ба табан эрдэмэй кандидат ургажа гараа. Манай эжы сүлөөтэй сагтаа “Буряад үнэн” газетэ ба “Байгал” журнал ехэ дуратайгаар, анхаралтайгаар уншадаг хэн.

Би “Эхэ-Герой” эжыдээ шүлэг зориулаб:

Эдин энэ дэлхэй дээрэ
Эхын дуран мүнхэ юм.
Эрьбелдэжэ, сагай үнгэрхэньиё һаа,
Энезбхилжэ эжымни энээхэн байһандал.
Жараадшыё жэлэй үнгэрхэньиё һаа,
Жаахан ябаһамни ходол һанагдана.
Жаргалтай эжынгээ хормойдо аһалдан,
Жалжыса газаагуур гэшхэлэн ябагдаа.
Алая заахан аашитай ябахадаа,
Абадаа хаа-яа шанга зануулаад,
Арадаа хууһан эжыдээ ерэхэдэм,
Аалихан толгойем эльбэдэг бэлэй.
Үри үхибүүдээ холодо мордуулаад,
Үнихэн харгы дээрэ зогсодог бэлэй.
Ушаралта замай бэрхэ сагта
Уншаха маани заадаг бэлэй.

Борис ГАРМАЕВ.

Оронгын 7 жэлэй хургуули. Тэг дундань – хургуулин директор Зандра Ринчинович Будацыренов. Дайнда мордоод, гэртээ бусажа ерээгүй. 1938 ондо абхууһан фото-зураг.

3 абайкалинн басагад. 1904 он.

Угсаатанаймнай алтан нургаалнууд

ТӨӨЛЭЙ ТАБИХА ТУХАЙ

Буряад монгол угсаатан эгээл хүндэтэй айлшадтаа төөлэй табидаг заншалтай юм гэж хэлсэдэг. Теэд мүнөө сагта төөлэй табиха гээшэ нилээн хоморой ушар гэбэлни, арсалдаагүй гэжэ нананаб. Эгэшэ хуряахай хоёрни хүбүүнэйнгээ түрээ нааданда төөлэй худа урагуудай түрүүшүүлдэ табиһыень би нананаб. Төөлэйлхэ хони гаргахадаа, эртээнһээ бэлдэжэ, зүб мүрөөр үүсэлдэг ха. Мүнөө үедэ хониёо зүб мүрөөр гаргах зон үсөөншье, зүб мүрөөр төөлэйгөөшье бэлдэхэ зон хоморой гэхээр. Гэбэшье хүдөө нютагуудта жэнхэни найхан буряад ёһо заншалаа алдаагүй зон олон лэ ааб даа. Минии үе наһанай гү, али халташье аха зон сооһоо минии ахайһаа энэ хэрэг найн мэдэхэ, дүршэл ехэтэй хүн үгы гэжэ найрхаха байнаб. Намһаа оройдоол 4 наһа аха аад, угсаатанайнгаа ёһо заншал мэдэхэ, үйлэ гурим хэрэглэжэ, залуу хүрэгтэ ухаа заажа, тэдэн мэдэхэ юумыень нуран абажа байхыень хараһан байнаб.

хүнэй дэгэлэй энгэр руу зүглүүлэн табидаг.

Толгойнгоо шанагдаһан хойно магнай дээрэн гурбалжан булан гү, али дүрбэлжэн булангай түхэлтэйгөөр хутагаар отолхо. Энэ баһа аймаг бүхэнэй илгаатай ха. Хэрбээ Хори буряадууд гурбалжан булан хэдэг һаань, Захааминай, Түнхэнэй буряадууд дүрбэлжэн булан отолдог байна. Төөлэйгөө табиг соо табиха, хоёр хажууһаан хабһа болон бэшэ зөөлэн, нэрэтэй түрэтэй мяханууды хабшажа, түрүү хажуугаарнь айлшан тээшэ харуулжа табидаг.

ТӨӨЛЭЙГӨӨР ХҮНДЭЛҮҮЛХЭН ХҮНЭЙ ҮҮРГЭ ТУХАЙ

Төөлэйн мяхан амтатай юм гү, бү мэдэе. Миниил наһаада, балайшье амтатай байгаагүй ёһотой. Төөлэй,

толгой, бүхы бэеын орой хадаа, үндэрөөр сэгнэгдэнэ ёһотой. Амталжа үзэһэн зонһоо асууха хэрэгтэй хаш. Иигэжэ шогложо бэшэһыемни уншагшад хүлисэнэ бэээт.

Төөлэй табигшад, төөлэйе тодон абагшад үрээлэй найхан үгэнүүды андалдадаг найхан заншалтай юм.

**Һахал сагаан баабайнар,
Һаншаг сагаан эжынэр,
Холоһоо ерэнэн хүндэтэй
айлшандаа
Халуун зүрхэнһөө
Хун сагаахан хонин төөлэйгөө
Барихымнай зүбшөөгүт.
Үндэр ехэ наһатай үбгэжөөлдөө
Үнэншэн баярлан байһандаа,
Эрье хонин малайнгаа төөлэйе
Хүртэжэ амталхыетнай
дурадхан байнабди.**

Айлшан төөлэйтэй табигыень тогтоогоод, иигэжэ харюу хэлэдэг:

**Хонин хүрэг малтай
Хоймор нютагаа бүрхөөг лэ,
Холо ойрынгоо түрэлхиды
Хүндэлжэ байхатнай болтогой.**

Үрээл андалдаһанай хойно айлшад магнайда отологдоһон дүрбэн булангай арһа мяхатайнь хутагаар отолжо абаад, бэшэ мяхануудһаан хэршэмүүды хэршээжэ, баруун гартаа суглуулжа баряад, удамарша хүниие дууджа асаруулаад, "галда үргэхэ" гэжэ хэлэдэг.

Айлшан төөлэйнгөө дээдэ хоёр жабжаһаа гурба-гурбан хэршэмүүды отолоод, өөрөө амталжа эдээд, бэшэ хэршэмүүдыень хоёр тээһээ һууһан зондо дамжуулдаг. Һүүлдэнь һөөргэн төөлэйгөө бусаадаг. Төөлэй һөөргэн абаһан хүн тэрэ дороо ара талаһаань сагаан уураг тархиень үмэ нүхэлжэ абаха аргатай болгоод, нэгэ хабһа дээрэн хээд, айлшандаа

бусаадаг. Айлшан төөлэйгөө залуушуулда гү, али доошоо һууһан зондо заладаг юм.

ТӨӨЛЭЙ - СЭБЭР НАНАЛ БОДОЛОЙ ҺҮЛДЭ

Төөлэй хүндэтэй айлшадта табихадаа, ямар нэгэ муу һанал хүсэлжэ табина бэшэ, харин сэбэр сагаан сэдхэлэй найхан һанал бодолой дээдэ зэргын хүндэ ямбын һүлдэ гээд онсо тэмдэглэхэ хэрэгтэй. Төөлэй табюулһан хүн энэ хүндыень тон хүндэтэйгөөр тодожо абана ха юм даа.

Урда дугаарнуудта мяханай илганууд тухай бэшэгдээ нэн. Хүндэтэй ба юрын мяхан наһанай илгаатайгаар табигдадаг байгаа ха юм. Наһатайшуул столой дээгүүр һуужа, найн мяханда хүртэхэ, харин залуушуулда үргэн гү, али хартишье хүртэдэг һааб даа. Теэд доро һууһан залуушуул мяхан табигаа голожо, муурхажа байгаагүй бшуу. Харин дүхэригтэ һуужа, нэрэтэ табигта һууһандаа урмашадаг байгаа. Хүн ходо бага үхибүүн гү, али ходо залуу ябаха бэшэ. Жэл бүри сагалха бүхэндөө нэгэ наһа нэмэхээр, дүхэригтэ дундуур, ябан ошон дээгүүр һууха сагынь ерэхэ бшуу. Тэрэ болотор ехэшүүлые адаглажа, хамаг ёһо заншалнууды мэдэхэ, мүн өөһэдөө шадаха болоно.

Ёһо заншалнуудаа найнаар мэдээд, алхам бүхэндөө, ажабайдалдаа хэрэглэжэ, сахижа ябаа һаа, абари зан заһарха, харгымнай арюун, сэдхэлнай сэбэр боложо, дэлхэй дээрэхи хүн зоной харилсааншье найжарха, байдалшье өөдөлхэ ха юм.

Цырегма САМПИЛОВА.

ТӨӨЛЭЙ ЯАЖА БЭЛДЭХЭБ?

- Ехэнхидээ табиг дээрэ унаганай гү, али байтаһан мориной толгой -төөлэй табидаг нэн. Иимэ аргагүй һаа, хониной төөлэй хэрэглэдэг юм. Хонинойнгоо тархиһаа үргыень хэлэтэйгээр залажа һалгаагаад, арһыень найнаар галда хууһалжа, тон сэбэрээр угаагаад шанахада, хонин төөлэй бэлэн болоно, - гэжэ Түмэр ахамни хөөрөжэ үгэбэ.

Төөлэй айлшадта табихадаа, хоншоорынь урагшань харуулжа баряад, нара зүб харуулан эрьюулээд,

БҮХЭ БАРИЛДААН - БҮНЭТЭЙ ХҮНЭЙ ШАЛГАЛТА

Буряад угсаатан ажабайдалдаа эрын гурбан наада ехэ сахиха ябадаг нэн. Эрын гурбан нааданда хабаадажа шадаха гээшэ бүһэтэйшүүлэй тон ехэ нургаал. Бүхэ барилдаан, мори урилдаан, нур харбаан гээд наадануудай дүрэ, оньһо, шадабариде хара баһаһаа үхибүүдэ нургаха гэжэ бүхы эсгэнэр оролдодог байгаа бшуу.

Бидэнэй багада манай суг наадажа ябаһан үетэниие томошуул баряад, барилдуулжа хүхилдэдэг бэлэй. Балшар бага наһанһаа эрын гурбан нааданай дүрэ, шадабариде бээ шадалсажа үндыгөөд, бэрхэшүүлын элирүүлэгдэнэ ха юм даа. Суутай шамбай тамиршадтай шадабариде хаа-хаанагүй эли боложо, ямар аймагай, ямар угай бүхэ хүбүүн бии гэжэ нураг үгэ тарадаг һааб даа.

Эрын гурбан наадан хадаа эрэгтэй хүнэй хүсэ шадал, шандааһанай шангыё болон зоригойнь хурсые шалгаха гэнэн мүрысөөн гээшэ. Энэ мүрысөөн гүн холын сагта үндэһэлэн эхилһэн түүхэтэй.

Баталан хэлэхэдэ, хэдэн үе сагай саана бэшэгдэнэн мүрысэдэг, энэнь найрай шэмэг, нааданай гурим боложо тодорһон байха.

Аяар холын урда саһаа нааша таһалдангүй, үе үедөө дамжажа, улам болбосоржо, мэргэжэн ерэнэн барилдаашад элдэб дүршэлнүүды

хэрэглэдэг байһан түүхэтэй. Жэшээнь, хүлдэ орохо мэхэ гоходо өөрөө орожо унадаггүй найтай байгаа. Хүлдэ оромсоорнь, дээрэһэнь хоёр гараараа бэеын тэбэрээд үргэжэ, хүмэрюулэн хаядаг. Гар хүл булясалдажа барилдахада, эгээл гоё барилдаан болодог. Дотор гадар дэгээ хэхэ мэхэ, ташаалха, үбдэглэхэ мэхэ, толгой, гараараа һуга доогурнь орон үргэжэ, хүлын татан гэдэргэнь унагааха мэхэ байха.

Хэдышье хүсэ шадал хэрэгтэй байбашыё, олонхи ушарта арга мэхээр гэнэдхээжэ диилэдэг. Тиихэдэ дүрэ хүсэн хоёрһоо гадна, толгой найн хүдэлхэ, нүгөөдынгөө ямар дүрэ хэрэглэхэ байһыё уридшалан тааха, багаханшье айжа зэбэрбэл, ухаан бодол түгэсэжэ, диилдэшэхэ ушартай. Бүхэ барилдаан бүһэтэй хүнэй ёһоорхон лэ шалгалта болоно. Манай угсаатан соо барилдааша зон олон болобошье, наһан, заан, арсалан абарга, даян абарга, дархан абарга гэхэ мэтэ үндэр нэрэ солонуудта бүхы бүхэнэр хүртэдэггүй бшуу.

Цырегма САМПИЛОВА.

“Галхан” гэнэн уран бэлигтэнэй, литературно-хүгжэмтэ салондо

Танилсагты, шэнэ нэрэ: Анатолий ШАГДУРОВ

ХОТЫН ШУУЯАНҺАА ЭСЭЭД

Хотын хүлгөө шууяанҺаа эсээд,
Хүдөө нютагаа бусажа эрэхэдээ,
ханаан бодолни тэниижэ тэгшэрдэг,
Сэдьхэл зүрхэмни сэлмэжэ амардаг.
Уужам нютагайнгаа тунгалаг агаарые
Уунаб, уунаб - уужа саданагүйб,
Сэнхир огторгой тулаһан орьёлыень
Сэгнэн, гоёшоон хаража хананагүйб.
Сэхир шулуугаар яларһан голдонь
Сэнгэн шунганаб - шунгажа саданагүйб.
Мүнгэн шүүдэрээр хушагдаһан талаарнь
Махан алхалнаб - оройдоош эсэнэггүйб.
Удын халуунай бууража нуладаад,
Удэтын нэрюунэй буужа эрэхэдэ,
нэбшээ һалхинда эльбүүлэн, эльбүүлэн,
һанаа сэдьхэлээ амаржа жарганаб.

НЮТАГНИ

Шэрүүн үбэлэй сагта Саһан хүнжэлөөр хушагдаад,
Сахилзаад, ялалзаад харагдадаг
Сэлгээхэн нютагни һайхан даа.
Урин хабарай үедэ Ургы сэсэгээр бүрхөөгдөөд,
Уһа голоор үерлөөд, Уужам нютагни һайхан даа.
Нажарай дулаахан хаһада Набша ногоогоор долгилоод,

Хада уулаараа зэрэлгээтээд,
Хүдөө нютагни һайхан даа.
Алтан намарай үедэ Алирһа, нэрһэ, жэмэсээ
Ара хүбшэдөө дэлгээгээд,
Аажамхан нютагни һайхан даа.
Жэлэй дүрбэн сагта Зүһэ шэгээ хубилгаад,
Тайбан энхэ байдалтай Тоонто нютагни һайхан даа.

НАҺАН

Нарата хабарынь байнал гэнэмни,
Намарайнь саг ойротонхойл байн даа.
Налгайхан залуухан ябанаб гэнэмни,
Наһамни холохон ошонхойл байн даа.
Үглөөгүүр һая болобо гэнэмни,
Үдэр үни болонхойл байн даа.
Үшөөл залуухан ябанаб гэнэмни,
Уршалаанууд ньюурыем хушажал байн даа.
Сэсэгүүд һаял ургаба гэнэмни,
Сэлгээхэн таламни хагдаржал байн даа.
Согтой залуухан ябанаб гэнэмни,
Сагаахан үһэн ургажал байн даа.
Яһан түргэнөөр жэлнүүд үнгэрнэб -
Яажашье тэдэниие байлгахын аргагүй.
Юртэмсэ дэлхэйн жама ёһые Яажашье ондоо болгохын аргагүй.

ГУНИГ

Ирагуу лимбын абьян Эльгэ зүрхым хүлгөөжэ,
Аяар холо оршоһон Эхэ нютагым һануулба.

Үдхэн манаар хушагдаһан Үндэр хада уулыем,
Мүнгэн шүүдэрээр яларһан Манхан ехэ дайдыем,
Саб сагаан хуһадыем, Сэлмэг уһата нуурыем,
Хурьган Төөби, Ехэ Обооём Сэдьхэлдэм һэргээн һануулба.
Эжым урихан шарайе, Аха дүүнэрым, нүхэдыем,
Үнгэрэн ошоһон наһыем Эли тодоор һануулба.
Хонгор һайхан нютагтаа Хариха дурам хүрэбэ.
Аха дүүнэртээе, нүхэдтээе Уулзаха дурам хүрэбэ.

ШАМДАА

Хөөрхэн зулгы инагни, шамдаа,
Хангалхан сэсэг бариһууб, зүбшөөгыш.
Хүхюун вальсын аялга доро Хүтэлэн шамаяа ябаһууб,
Согтой хүхюун инагни, шамдаа,
Сэсэгэй һайхание бариһууб, зүбшөөгыш.
Урихан шамтаяа зэргэлжэ һуугаад,
Уянгата хүгжэм шагнаһууб, зүбшөөгыш.
Саг жэлэй үнгэрхэ бүри Шамдаал сэсэг баридаг байһайб.
Гоёхон вальсын аялга доро Гансал шамаяа хүтэлдэг байһайб.

ДУУН

Дуулана дуугаа буряад басаган,
Дулаан гүн сэдьхэл тухай. Дуулана дуугаа буряад басаган,
Дуранай шэдитэ хүсэн тухай. Уянгалан дуулана буряад басаган,

Уужам һайхан нютагаа магтан.
Аялгалан дуулана буряад басаган,
Аба эжынгээ тоонтые дурдан. Абыастай һайхан дуунайнь үгэнүүд
Алас холуур сууряатан эздэлнэ.
Тунгалаг булагтал жэнгириһэн аялгань
Тала дайдадаа тунан шэнгэнэ.
Баргажан голой дууша басаган
Бэлиг талаангаа саашань хүгжөөжэ,
Бүмбэрсэг энэ дэлхэй дээрэ Буряад арадаа суурхуулжа ябыш.

ХАБАР

Хүйтэн үбэл хойшоо таталдана,
Холодон ошохо ехэл дурагүй.
Хушалтын саһан хайлан дунана,
Хабарай сагай ерэхы гэршэлнэ.
һүниндөө үбэл эрьен ерэжэ,
Хүйтэн һалхьяар, саһаар шуургална.
Харин үдэртөө холодон ошоод,
Хайлаһан саһанай уһаар бархирна.
Наранай элшэ үдэр бүри Наартай дулаа газартаа эльгээнэ.
Саһан хүнжэлөө саашань һэхээд,
Сэлмэн нойрһоо һэрижэ захална.
Борохон борбилоонууд шууяа татажа,
Баяраа мэдүүлэн һүрэлгэн нийдэнэ.

Басаганай сэдьхэл уяран хүлгэжэ,
Баталһан гансаая дурдан һанана.

ААДАР

Хүндэ туулган үүлээр Хүхэ тэнгэри хушагдажа,
Андаһан тала дайдые Аадарай уһаар ундалуулба.
Ногоо, сэсэгүүд һэргэжэ, Набша намаагаа задалба.
Сэбэр арюун агаараар Сээжэ дүүрэн амилба.
Түргэн аадар үнгэржэ, Тэнгэридэ һолонго татаба.
Хүхы шубуунай донгодоон Хүбшэ тайгаар эздэлбэ.

ХАБАР ЕРЭХЭЛ

Хүйтэн үбэл үнгэрхэл, Хүр саһан хайлахал,
Хабарай дулаан хаһа Хүрээжэ дахин ерэхэл.
Газар дэлхэй ногоорхол, Гол горход урдахал,
Халуун холын оронһоо Хун шубууд бусахал.
Хүбшэ тайгые һэрээжэ, Хүхы шубуун донгодохол.
Уужам талым гоёожо, Ургы сэсэг һалбархал.
Түрүүшын бороон адхаржа, Талын унда харяахал.
Хүнэй сэдьхэл хүлгэжэ, Халуун дурам һэргэхэл.
Дасанда орожо мүргөөд, Досоомни тэниун болобо.
Хүндэ бодолнуудни таража, Хүлгэһэн сэдьхэлни номгорбо.
Бадарһан зулын гэрэлһээ Баяр досоом түрээбэ.
Арюун санзайн хангалаар Арюуджажа бэем һэргэбэ.
Ухаан бодолни сэлмэжэ, Урма зоригни бүхэжэбэ.
Сагаан һанаа хүсэлөөр Сэдьхэл зүрхэм дүүрээбэ.

БОРБИЛООГОЙ ГОМДОЛ БАСНИ

Хорхой шумуул олзолжо, Хоолойгоо арайхан тэжээдэг,
Дальбараануудаа энхэрэн тэнжээжэ,
Дамжуулан саашань дэгжээдэг
Хүдөө нютагай борбилоодо Хүршэ шаазгай шахананхай.
Жэгүүртэнэ зонхилдог бүргэдһөө
Жэгшүүритэ мэдээ асарба: «Үрзэгэр жаахан борлөохой
Үтэр наашаа ерэг, Хэһэн зэмээ мэдэржэ,
Хэһээл намһаа эдиг», - Гэһэн саарһа абахадаа,
Гэһэн борбилоо мэгдэбэ. Ямар гэмтэй байһанаа,
Яашье һанажа ядаба. Яахаб даа, теэд борбилоогой
Яаралтай бүргэдтэ ерэхэдэнь, Үгэшье хэлүүлэнгүй тэрэнь,
Үзэн ядангяар шэртэжэ: - Эды болотороо намһаа
Элеэ, харсагашье далтирдаг. Хүн шубуун гү, тоодог
Хуули хододоо сахидаг. Бүргэд ахатамнай гээд лэ,
Бүхы шубууд хүндэлдэг. Харин яахадаа ши
Хазагай ябадал гарганабши?! Борбилоо айһандаа һалганан,
Борьбо дээрээ бохинон: - Хайрлыт, бүргэдхай,
хэһээгыт!
Хатуу шангаар бү хэһээгыт!
Харата һанаагаар нэгэн лэ Хардаха гээ юм байнал,
Амгалан байдалтай намда Атаарһандаа тиигээл, - гэбэ.
«Бүргэдые битнай одоо

Бүхэтэр модондо үлгэхэб. Хүбшэ таладашье, юрэдөө,
Хүсэтэйн би гээшэб”- Гэһэн суу тарааһандаа,
Гэмээе амасаха болоош. Тэнхээ шадал нэмээ һааш,
Тэмсэлдээд хоюулаа туршай!- Гэжэ бүргэд
шангараад,
Гэнтэ борбилоодо добтолбо. Үрөөһэн далииень гэмтээгээд,
Үшөөшье хэһээлгэхыень һануулба.
Амитанда хорогүй борбилоо Арай голтойхон гомдолтой,
Гэмтэһэн далияа шэрэһээр Гэртээ һалиран ерээ һэн.
Худал үгэ тараагаашад Хүнүүдэйшье дунда ябадаг лэ.
Хэһэйб даа «һайгаар» зэмэгүйшүүл
Хэһээл заримдаа эдидэг лэ.
Эрдэни ДАРИБАЗАРОВ.

«Хүхюу буряад» гэнэн республиканска конкурсно

ХҮБШЫН СУГЛААН БАСНИ

Хабарай дулаахан нэгэ үдэр Хүбшэ тайгада суглаан болобо.
Хамаг ойнгоо албатание суглуулжа,
Хамтын суглаа арсалан зарлаба.
Суглаанай асуудал юун хаб, юрэдөө,
Сугларһан ангууд шэбэнэлдэнэ хоорондоо.
Хаамнай мүнөө ехэ сухалтай
Хараал шэрээл табина - гайхалтай.
Арсалание хаан шэрээдэ һуулгаһаарнай,
Амгалан байдал тогтоһоор үнинэй.
Ангуудай дунда нэгэтэшье одоо
Арсалдаан гараадүй эбтэйбди хододоо.
Суглаа хүтэлхөөр бартахи бодобо.
Секретарь үнэгэн эжы болобо.
Зүбшэн хэлсэгдэхэ зүйлнүүд олон,
Зүгөөр гол асуудал нэгэн. Ангууд ээлжээгээр үгэ абажа,
Амидарха аргаяа бэдэрэе гэлсэнэ.
Ой тайга, шэдхэ шугыгаа Оһол аюулһаа яажа аршалхаб.
Шэдхэ шугымнай улам шэнгэржэ,

Шэлбүүһэтэ мододнай эрид үсөөрнэ.
Гам хайрагүй модо отолдог
Гансал бобр харюусаха зэргэтэй.
Гал түймэрэй гол шалтаг Гасаланта сахилгаан эндэ зэмэтэйл
Гэһэн шиидхэбэри ангууд абажа,
Гэһэн бобрые шорондо хаяба.
Сахилгаае яагаад хэһээхэ тухай
Суглаашад удаан һанажа ядаба.
Саһан бороо орожо байбал, Саража түймэр шадаха гэлсэбэ.
Он жэлнүүдшье ходорон ошоһон,
Ой модон хосорһон зандаа.

Хубиин амитад уймар лэ хадаа
Хүнэй гэмые хаанаһаа мэдэхэб даа.
Хоёр хүлтэй хохимой тархитан
Хожомойхиёо бодохоор болоолди үнинэй.
Хангай тайгаяа хамгаалха сагнай
Хүрээжэ ерэнхэйл, хүнүүд, анхараал!
Зэмэгүй бобр хаалта шоронһоо
Жэл болоод, сүлөөдэ гараба.
Ажалдаа муугаар хандаһанай түлөө
Арсалан хаан шэрээһээ унаба.
Эрдэни ДАРИБАЗАРОВ.

НЮТАГ ЗОНОЙ ТҮҮХЭ ДОМОГ ДУНДАРШАГҮЙ

Захаминай аймагһаа ажалай ветеран, аймагай Ветерануудай соведэй түрүүлэгшэ Аюр-Зана Тудуновой бэшэһэн бэшэгүүдые хүлээн абадаг гэшэбди. Эрхим хүндэтэ Аюр-Зана ахатанай бэшэгүүд гүнзэгы удхатай, мүнөө үеын сагай эрилтэдэ таарама, ургажа ябаа залуу хүрэг хүмүүжүүлгэдэ аша тунһатай, удха түгэлдэр мэдээлнүүдые бэшэдэг. Наяхан эльгээһэн бэшэг соогоо хүндэтэ Аюр-Зана аха Захаминай домогууд тухай хөөрэнэ:

ЗАХАМИНАЙ ДОМОГУУД

Захаминай Хамни гол үгсэхэдэ, Санхир-Азарга гэжэ гоё найхан газар оршодог. Урда сагта, 18-дахи зуунай һүүл багаар, эндэ Дарһайтан аймагай баян бүдүүн байдалтай, хүдэр шамбай, ажалша малша хүнүүд һуудаг байгаа юм.

Санхир-Азаргын жалгын адагай баруун хажуудань һонгиното гэжэ бурханда үргэнэн балин шэнги шоро шобогор уула, тэрэнь гэрэй хана шэнги хабсагайда Эсэгийн дайнай ветеран Бата Заятуевич Дымпиловэй сагаан шэрээр бэшэһэн 2 метр үндэр үзэгтэй "Ом маани бадмээ хүм" гэнэн маани холоһоо яларан харагдадаг. Тэрэ маани 1946 ондо бэшэгдэһэн юм.

Санхир-Азаргын хүтэл дээрэ Сагаан Үбгэнэй бунхан (часовня шэнги), тээ хойнохонь Дарһайн обоо байдаг. Энэ хоёр тахилай дунда малай бэлшээрин морин харгы.

Санхир-Азаргын хадануудай бооридо "хэрэксур" (киргизсууре) гэжэ олон тоото шулуун барилгануудай үлэгдэл байдаг. Тэрэнь гэрэй һуури юм гү, али нүгшэхэдэй хашаа-хорёоной үлэгдэл гү, мэдэхэгүй. Иимэ үзэсхэлэнтэ найхан, баярлан уярхаар гуа найхан хада уула-тай, һэрюун хоншуу агаартай, һоёд адуунай Санхир-Сагаан азаргатай байһан манай нютаг!

НЭГЭДЭХИ ДОМОГ

Үшөө барга урдын сагта, Буддын шажанай дэлгэрээгүй байхада, Санхир-Азаргын оёорһоо

хүтэлэй харгыгаар дабажа, боохолдойнууд (шүдхэрнүүд) урилдадаг болоод, тэндэхи зондо амар заяа үзэгдэхөө болибо ха. Тиигэжэ Дарһайн обоо тахижа, боохолдойнуудай зам хаагдаһан гэжэ түрүүшын домог.

ХОЁРДОХИ ДОМОГ

Санхир-Азаргада хара-киргиз гэжэ нүүдэл зон ажалууһан. Хуһан модной ургахада: "Эндэ шара Зандан ургаба. Оросын шара мангад (урусы) ерэхэнь," гэлдээд, нүүжэ ябаха гэхэдэнь, Хамни гол үерлэһэн байба ха. Тиимэхэ Санхир-Азаргын оёорто 40-50 метр хабсагай малтажа (гүрөөһэнэй уһандаа ородог нариихан зүргэ-тоом), ашаатай мориной багтаха зай гаргаад, Санхир нугаһаа талиһан гэжэ домог бии. Мүнөө Хитад дабаан гэжэ нэршэһэн зам.

ГУРБАДАХИ ДОМОГ

Агуухэ Эсэгийн дайнай һүүлээр 1946-47 ондо болоһон ушар. Айхабтар хүндэ хүшэр, үлэн хоһон саг. Нэгэ эхэнэрэй эрэ нүхэринь дайнда хосорһон, хоёр заахан хүбүүдээ үлэн хоһоор гэртээ хаагаад, колхозой һубай үхэр адуулдаг байгаа. Колхозой барлаг, богоол мэтэ ажалладаг саг байгаа. Хабарай сагта ногооной үнэрөөр малай гүйлдэхэ тогтууригүй хаһа һэн. Малаа хүсэжэ ядаһан эхэнэр: "Туруунайнгаа барагдасар тугдажа, түрын мангадай бааһан болоорой", - гэжэ хараал хэлээд, малайнгаа хойноһоо гурба дахин халаабша табиһан юм.

Бууралһаа үгэ дуулаха

Түүһнээ болоһон гү, али «Модогоевщина» гэшын үе сагай эрхээр гү, 1955-65 онуудта Захаминай, Түнхэнэй буряад мал, монголой үхэр, һарлаг, хайнагууд үгы хэгдэжэ, гүрэнэй санда мяхан боложо тушаагдаһан юм. Энээн тушаа Захаминай элитэ поэт Аюша Доноев иигэжэ бэшэһэн байдаг:

Өөрын зиндаа бэдэрһэн
Өөрсэ охор эрдэмтэд,
Хүзүүн дээрээ толгойгүй
Хүтүүн хүдхэ ноёднай
Хэдэн үе зонойнгоо
Хэжэ байһан ажалые,
Толгой мэтэ хайнагые
Тоншожорхиһониинь
гайхалтай.

ДҮРБЭДЭХИ ДОМОГ

Урда сагта Хасууртайн голдо Садатан гэжэ айл ажалууһан ха. Тэрэ айлай эзэн Садын лама гэжэ байһан. Энэ хүн гүшэг хамба Агван Доржиевтай танил, айхабтар уран нарин, дасан дуганай субарга болон бусадай барилга мэдэхэ, элдэб янзын зураг, чертёж бүтээдэг хүн байһан. Үхибүүн ябахадаа, Дансаран да-

баанай үбэртэ шулуугаар обоо, бунхан бүтээһэн нааданхайнь найхан гэшэнь, сэдхэлээ уярмаар байһан юм гэлсэдэг.

Нэгэтэ Монгол орохо гэжэ Модон Хүлэй гол, мүнөөнэй Закаменск, үгсэжэ ябахадаа, нүхэдтөө хэлэһэн гэдэг: "Энэ гол соо алтаншые, мүнгэншые байна. Ара Юнхэр (Мүнөөнэй Инкур), Дээдэ Холтоһоной нюрганда үшөө нэгэ малтамал, хүндэ ехэ хэрэгтэй юумэн байна. Хүн тэрэ малтамалые абаха байна, 60 жэлэй туршада". Иигэжэ хэлэһэниинь үнэндөө бүтэжэ, Зэдын вольфрамо-молибденэй комбинат 60 жэлэй хугасаа соо ажаллаад хаагдаһан юм.

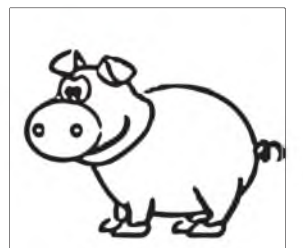
Энэ дүрбэн хөөрөөн-домогууд Захаминай арад зоной бэе бээдээ дамжуулан хөөрэлдэдэг, үнэн болоһон ушарнууд гэшэ. Энээн тухай Аюр-Зана Тудуновой анхаржа бэшэһэниинь найшаалтай. Хүндэтэ уншагшад, танай бэшэһэн һонин мэдээлнүүдые хүлээн байдагаа мэдүүлнэбди.

Цырегма САМПИЛОВА.

"ХҮХЮУ БУРЯАД" гэнэн конкурсно

НАЙРХУУ ГАХАЙ

Хэрбээ саг зуурын
Хэрэг суурай гарабалнь,
Хэдынэйшые үедэ шадалтайб,
Хэндэшые туһалха аргатайб,
Гэрэй амитад анхарба.
Хонин энээниие соносоходоо:
- Хоёр хүлтэ эзэмни
Хотон хорёоём заһанагүй,
Хонохшые газар олдоногүй.
Ямаан үүриимни байдал
Ядуу болонхой баһал.
Январь иһээр гарахань,
Янгинама хүйтэн эхилхэнь.
Байра байдалыемни заһабал,
Баришатай үлэхэш яһалал,
Гэнэн гуйлтатай Гахайда
Гэнэн Хониний хандахада:
- Наяар лэ битнай таанарай
һанаһан хэрэг бүтээхэб.
Баахан хүлээгүт намаяа
Багахан битнай амарһуу,
Бариха һаяар эхилһүү,
Гэжэ Гахай найдуулба,
Гэртэнь Хониие ябуулба.
Гурба хоноод Гахаймнай
Гуйлтыень дүүргэхэ һанаатай

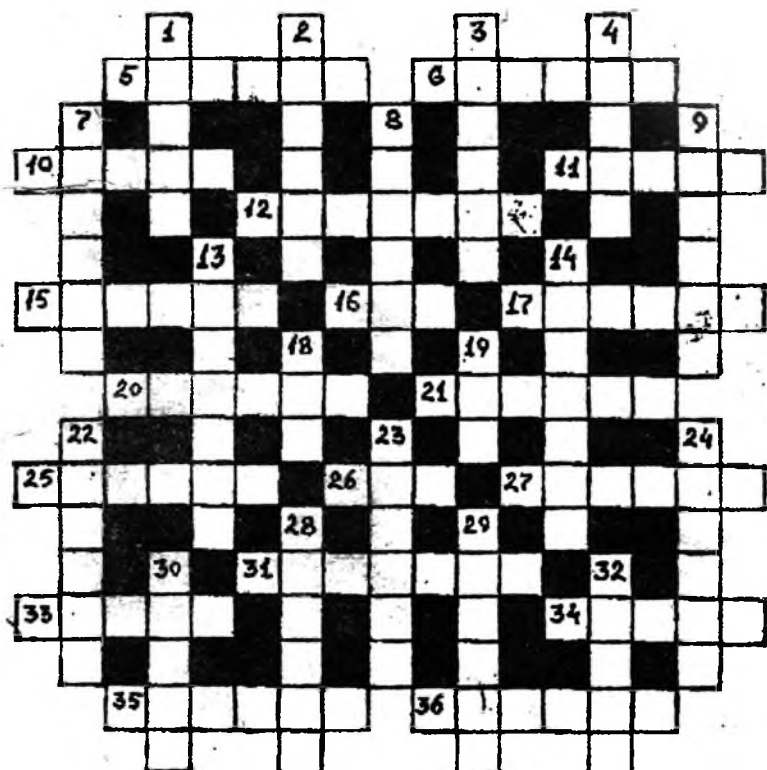

Зэр зэмсэгээ бэлдэжэ,
Зэһэжэ гараба ажалдаа,
Түрүүшээр яһала һэгшэжэ,
Түргэн хүдэлжэ байтараа:
- Арга шадални барагдаба,
Амарха саг тулаба.
Өөрынтай байра гэшэ
ааб даа,
Өөһэдөөл саашань дүүргыт
даа,
Гэжэ хэлээд Гахаймнай
Гэдэһээ эльбэлээр талииба.

«Биб гээд бирабагүй,
Бэрхэб гээд шадабагүй»
Гэнэн сэсэн үгэнүүдэй
Гүнзэгы удхатайнь
элихэн даа.

Эрдэни ДАРИБАЗАРОВ.

КРОССВОРД

ХАЖУУ ТЭЭШЭЭ:

- Аламжатаран 5 жэл соо хэн баянай хони адуулааб? ("Төөригдэһэн хуби заяан").
- Трилогиин персонаж, үгытэйшүүлэй түлөөлэгшэ.
- «Багшашни хэн бэ?», «Уулын бүргэдүүд» зохёолнуудай персонаж, ород хүбүүн.
- Уран зохёолшын түрэнэн нютаг.
- Д-Р.Батожабайн наһанай нүхэр.
- «Уг...далижалга» (Трилогиин 3-дахи ботиин нэрэ).
- «... энэ гэртэ ороё! Абамнай байжа болохо!» ("Төөр. хуби заяан").
- «Уулын бүргэдүүд» романай персонаж, тонуулшан, анархист.
- Аламжын бага хүбүүн ("Төөр. хуби заяан").
- Аламжын эсэгэ... ("Чингиз заяан").
- Намсарай ноёной тушаал ("Төөр. хуби заяан").
- Г.Цыдынжаповтай хамта бэшэһэн «Алтан...» гэнэн киносценари.
- Агын дасанай шэрээтэ ("Төөр. хуби заяан").
- Суута... Ван Түмэр ("Төөр. хуби заяан").
- Бата-Навагай эсэгэ («Уулын бүргэдүүд»).
- Аламжын ехэ хүбүүн.

- «Урбаанай уршагта...» Сатирическэ комеди.
- Уран зохёолшын сэрэгэй мэргэжэл.

ДООШОО:

- Иван Петрович Чулуун-Батада хэниинь болоноб? ("Багшашни хэн бэ?")
- Хан-Уулын хормойдо болоһон найрта Аламжа Далай ламын юу абахын тула барилданаб? ("Төөр. хуби заяан").
- Д-Р.Батожабайн багынь ара нэрэ... Рабдан.
- Чулуун-Батын хүдэлдэг газар ("Багшашни хэн бэ?")
- Сатирическэ комедиин гол геройн нэрэ.
- «Төөригдэһэн хуби заяан» трилогиин гол герой.
- Аламжатай һаса ошохо замда гараһан лама ("Төөр. хуби заяан").
- «Уулын бүргэдүүд» романай 1-дэхи бүлэгэй нэрэ.

- Уран зохёолшо ямар үбшэндэ нэрбэгдээ һэм?
- Мо Фэй хитадай наймаагаа шэрэдэг унаа ("Төөр. хуби заяан").
- ... Түмэр ("Төөр. хуби заяан").
- «Уулын бүргэдүүд» романай персонаж, суута бөө.
- «Дойбод сохилго» зүжэгэй персонаж... Хамарханович.
- Мо Фэй хитадта буряадуудай үгэнэн нэрэ ("Төөр. хуби заяан").
- Хамба, Далай ламын ахалагша багша ("Төөр. хуби заяан").
- Уран зохёолшын багын нүхэр Ринчин «атаманай» обог ("Шалхуу Рабдан хөөрөөн").
- Шара... - үгытэйшүүлэй түлөөлэгшэ ("Төөр. хуби заяан").
- Сагаантанда алуулһан улаан сэрэгшын обог ("Уулын бүргэдүүд").

Э.ДАРИБАЗАРОВ.

Хажуу тээшээ:
23. Дэрхэй, 24. Мүүхэй, 28. Түванан, 29. Булгуев, 30. Дамба, 32. Шүбийн, 9. Шободог, 13. Тайлгэ, 14. Бадарган, 18. Сэр, 19. Ван, 22. Хантай, 1. Бата, 2. Шалган, 3. Завод, 4. Завод, 7. Урбаан, 8. Аламжа, 27. Самбуу, 31. Хүнхүү, 33. Тарас, 34. Булгад, 35. Бадагал, 36. Лөтчик.
:оошөө:
1. Бата, 2. Шалган, 3. Завод, 4. Завод, 7. Урбаан, 8. Аламжа, 27. Самбуу, 31. Хүнхүү, 33. Тарас, 34. Булгад, 35. Бадагал, 36. Лөтчик.
Хажуу тээшээ:
5. Намтар, 10. Ринчи, 11. Доргой, 12. Намасуу, 15. Дам-жан, 16. Эжя, 17. Лавров, 20. Бадар, 21. Наван, 25. Тайша, 26. Эр.

ХАРЮУ:

Гандан гасанай ЗУРХАЙ

Апрелийн 28, гарагай 2, монгол литын 29, шарагшан могой, шоройдо хуудалтай, 8 сагаан мэнгэтэй. Энэ үдэр "хүшэр хэрэгүүды" эрхилхэдэ, холын харгыда гарахада, мал наймаалхада, эд бараа худалдажа абахада хайн. Үнэ абалтагүй.

Гандан дасанда үглөөнэй 9 сагһаа "Гомбо, Гонгор, Лхамо, Жамсаран" хурал, үдэрэй 14 сагһаа "5 харюулга" хурал уншагдаха.

Апрелийн 29, гарагай 3, монгол литын 30, сагаан морин, түмэртэ хуудалтай, 7 улаан мэнгэтэй. Энэ үдэр "хүшэр" хэрэгүүды эрхилхэдэ, худалдаа наймаа хэхэдэ, холын харгыда гарахада хайн. Үнэ абалтагүй.

"Гандан" дасанда үглөөнэй 9 сагһаа

"Һама, Жамсаран" сахюусан хурал, үдэрэй 14 сагһаа "Мандал Шива" хурал уншагдаха.

Апрелийн 30, гарагай 4, монгол литын 1, шарагшан хонин, огторгойдо хуудалтай, 6 сагаан мэнгэтэй. Энэ үдэр хубиин хэрэг бүтээхэдэ, модо тарихада, худаг малтахада, буянта хэрэг эрхилхэдэ, үзэгтэ һурахада хайн. Холын харгыда гаралтагүй, үнэ абаагүй һаа, дээрэ.

"Гандан" дасанда үглөөнэй 9 сагһаа "Һама, Жамсаран" сахюусан хурал,

үдэрэй 14 сагһаа "Табан харюулга" хурал уншагдаха.

Майн 1, гарагай 5, монгол литын 2, хара бишэн, үһанда хуудалтай, 5 шара мэнгэтэй. Энэ үдэр харгыда гарахада, "хүнгэн" хэрэгүүды бүтээхэдэ, хубараг болохода, худаг малтахада, модо тарихада, шэнэ газарта түрүүшынхиеэ нүхэ малтахада хайн. Холын харгыда гарахада, үнэ абахада муу.

"Гандан" дасанда үглөөнэй 9 сагһаа "Һама, Жамсаран" сахюусан хурал, үдэрэй 14 сагһаа "Дамдин Дорлиг" хурал уншагдаха.

Майн 2, гарагай 6, монгол литын 3, харагшан тахья, уулада хуудалтай, 4 ногоон мэнгэтэй. Энэ үдэр гэр барихада, үнэ абахада хайн, худаг малтажа, холын харгыда гаража болохогүй.

"Гандан" дасанда үглөөнэй 9 сагһаа "Һама, Жамсаран" сахюусан хурал, үдэрэй 14 сагһаа "Табан харюулга" хурал уншагдаха.

Майн 3, гарагай 7, монгол литын 4, хүхэ нохой, модондо хуудалтай, 3 хүхэ мэнгэтэй. Энэ үдэр худалдаа наймаа эрхилхэдэ, модо отолходо ба үйлдбэрлхэдэ, "сагаан" хэрэгүүды хэхэдэ, харгыда гарахада хайн. Хэлэ ама гаргахада, зүрилдэхэдэ муу. Үнэ абал, амгалан тэнюун, баян хэшэгтэй байдал ерэхэ.

"Гандан" дасанда үглөөнэй 9 сагһаа "Баян Намсарай" хурал, үдэрэй 14 сагһаа "Цэдо, Зугдор Намжилма, Сагаан Дари Эхэ, Цэдуб" хурал уншагдаха.

Майн 4, гарагай 1, монгол литын 5, хүхэгшэн гахай, хийдэ хуудалтай, 2 хара мэнгэтэй. Энэ үдэр "зөөлэн" хэрэгүүды бүтээхэдэ, эрдэмдэ, мэргэжэлдэ һурахада хайн, модо отолходо, үйлдбэрлхэдэ, холын харгыда гарахада муу. Үнэ абал, эд зөөри ба мал элбэгжэхэ.

"Гандан" дасанда үглөөнэй 9 сагһаа "Бурхан Баабай" хурал, үдэрэй 14 сагһаа "Замбала" хурал уншагдаха.

Энэ зурхай "Гандан" дасанай гэгбгы Зоригто лама бэлдэбэ.

ЭХЭ МОНГОЛ ХЭЛЭМНАЙ

ЭХЭ ЭНХЭЛЭГ

	НГ	
үгын эхиндэ	-	
үгын дунда	ᠨ	ᠨ
үгын адагта	ᠨ	

	ЭН	ИН	ОН, УН	ӨН, ҮН
	ᠨ	ᠨ	ᠨ	ᠨ

Тайлбари: 1. Монгол бэшэгтэ хэлэнэй урдуур, хойгуур хэлэгдэхэ н абяание кирилл үзэгтэ нэгэ үзэгөөр тэмдэглэдэг. Тэрэниие илгахын тулада илгана аялан үзэгэй дурим зохиоһон юм. Тиигэбэшье монгол бэшэгтэ өөр өөрын дүрсөөр тэмдэглэнэ. Нэгэдэхи хэшээлдэ үзэхэн н бол, хэлэнэй урдуурхи н юм. Мүнөө үзэжэ байһан хэлэнэй хойгуурхи н абяанай бүтэхэ оронинь г абятай адли тула монгол бэшэгтэ тэрэ абяание н+г гэхэн хоёр үзэгэй ниилэмжээр тэмдэглэдэг. **Тэрэниие ехэ энхэлэг гэнэ.** 2. -гн – гэхэн ниилэмжые монгол бэ-

шэгтэ имагта –нг+н- гэхэн ниилэмжээр бэшэдэг. Жэшээ: ангнаху = агнаха. 3. Оршон сагай монгол хэлэндэ үгын эсэстэ хэлэнэй үгын –нг, хэлэнэй үзүүрын –н хоёр шагнахада, бараг илгархагүй шэнги болобошье, араһаань удаан аялан үзэгөөр эхилхэн тиин илгалай нүхэсэл залгахада, тодорхой болодог. Ехэ энхэлэгээр түгэсэхэн үгэдэ удаан аялан үзэгөөр эхилхэн нүхэсэл залгахада, забһарань г хашаалан үзэг гаржа ердэг. Жэшээн: ан+аар=ангар, сан+иин=сангай, эн+ээр=энгээр гэхэ мэтэ.

ХУУШАН МОНГОЛ

анг ангнаху
анхану анги
ама ангаха
Моломун лингбу
аги гангга хангулху
энгхэ мунгхэ
эмун мангхаг
охи манглай
онггун агула
олан ном энгнүүлху
үнггэ мунггу
улаган луубанг
ганган лонгху
холахи хангай
хумбанг хубинг
хонгха хангинаху
хүмүнү мэнггэ
монгол хэлэн
мунгхаг ағали
мингган инггэ
нэнг хүнггэхэн
хобунг хүнггэн
булунгун хана,
Намнанг агула
хүхэ лингхуа

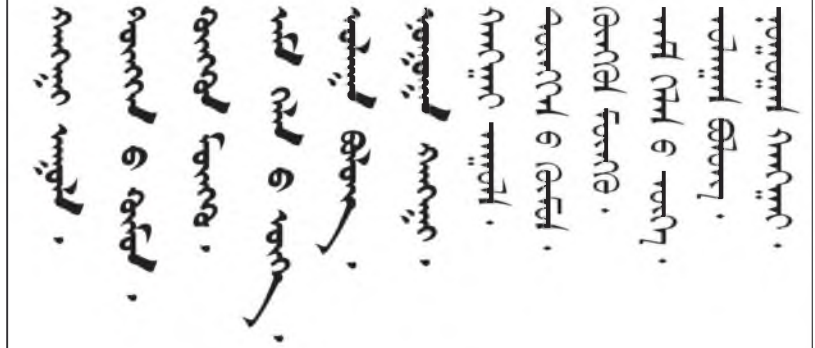
БУРЯД

ан агнаха
анханай анги
ама ангаха
Моломой лимбэ
аги ганга ханхалха
энхэ мунхэ
эмэй манхаг
охи манглай
онгон уула
олон ном эгнүүлхэ
үнгэ мунгэ
улаан луубан
ганган лонхо
холохи хангай
хумбан хубин
хонхо ханхинаха
хүнэй мэнгэ
монгол хэлэн
мунхаг аали
мянган ингэ
нэн хүнгэхэн
хүбэн хүнгэн
булангай хана
Намнан уула
хүхэ лёнхобо

МОНГОЛ

анг агнах
анхны анги
ама ангах
Моломын лимбэ
агь ганга ханхлах
энх монх
эмий манхаг
охь манлай
онгон уула
олон ном эгнүүлэх
үнг монг
улаан луубан
ганган лонх
холхи хангай
хумбан хувин
хонх хангинах
хүний мэнгэ
монгол хэл
мунхаг ааль
мянган ингэ
нэн хонгохон
ховон хонгон
булангийн хан
Намнан уула
хох линхуа.

Дадалга (упражнени):
эдэ үгэнүүды хуушан монголоор бэшэгты.
Амугуланг, тунгхэ, монгол, Монг агула.
Эдэ үгэнүүды буряадаар бэшэгты.

Эхэ нотагаа эб хамта мандуулан!

Буряад Үнэн

Бүтэлэ арадай сонин

Учредители:
Глава Республики Бурятия,
Народный Хурал Республики Бурятия,
Правительство Республики Бурятия

Директор-главный редактор - В.В.ХАРТАЕВ
Редактор - Т.В.САМБЯЛОВА

ТЕЛЕФОНЫ:
21-54-54 - приемная
21-35-95 - замдиректора - редактор газеты "Бурятия"
21-68-08 - редактор
21-64-36 - замредактора, ответственный секретарь
21-67-81 - выпускающий отдел
21-64-36 - корреспонденты
21-60-21 - редакция журнала «Байкал»
21-06-25 - редакция журнала «Байгал»
21-55-97 - редакция газеты "Спорт Тамир"
21-66-76 - веб-редакция
21-62-62 - реклама
21-50-52 - отдел распространения

Редакция принимает печатные рукописи. Рукописи и фото не рецензируются и не возвращаются. Автор несет ответственность за представленные материалы. За содержание объявлений редакция ответственности не несет. Все справки у рекламодателя.

Адрес РЕДАКЦИИ И ИЗДАТЕЛЬСТВА: 670000, г. Улан-Удэ, ул. Каландаришвили, 23. ГАУ РБ «Издательский дом «Буряад үнэн»».

Подписной индекс 50901
Газета зарегистрирована Управлением Федеральной службы по надзору в сфере связи, информационных технологий и массовых коммуникаций по Республике Бурятия Свидетельство ПИ № ТУ03-00304 от 29 июля 2013 г. www.burjaden.ru e-mail: unen@mail.ru

Газета набрана и сверстана в компьютерном центре Издательского дома «Буряад үнэн». Отпечатано с готовых диапозитивов в ОАО «Республиканская типография». Адрес типографии: 670000, г. Улан-Удэ, ул. Борсоева, 13. Подписана в печать 23.04.2014 в 17.00 - по графику; 23.04.2014 г. в 17.00 - фактически. Объем 6 п.л. Заказ №1450. Тираж - 4200 экз. Цена свободная.

* Материалы на платной основе. ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ - каб. 1, 13 (1 этаж), Тел.: 21-62-62, 21-60-91 тел./факс: 21-54-54

Хүүгэдэй ба эдиршүүлэй хэблэл

«МҮНГЭН ГУУРЬАН» МҮШЭТЭ ХАРГЫ ЗАЯАХАЛ

Үнгэрхэн долоон хоногой гарагай табанда Гусиноозерск хотодо хүүгэдэй болон эдиршүүлэй хэблэлэй «Мүнгэн гуурхан - 2014» гэхэн IX фестиваль үнгэрбэ. Сэлэнгын аймагай захиргаанай хуралсалай таһаг, хүүгэдэй нэмэлт хуралсалай «Ая-ганга» түб энэ хайндэрые эмхидхээ. «Хүүгэдтэ аша туһатай мэдээсэлэй оршом байгуулай!» гэхэн уряа доро Сэлэнгын аймагай 8 хургуулин, мүн хүршэ Ивалгын аймагай Оронгын хургуулин түлөөлэгшэд мурьсөөндэ ороһон байна.

Эдир корреспондентнүүдые хүмүүжүүлэгшэд

В.М.Черных

Т.В.Самбялова

Хүүгэдэй болон эдиршүүлэй хэблэлдэ Сэлэнгын аймагай засагай зургаанууд ёһотой анхарал хандуулна гээд тэмдэглэхээр. хайндэрэй нээлгын баяр ёһололдо хабаадаһан Гусиноозерск хотын депутадуудай Зүблэлэй түрүүлэгшэ А.М. Балдаков, «Селенга» һониной ахамад редактор В.М. Черных «Ая-ганга» түбэй хүтэлбэрлэхы зүблэлэй гэшүүд юм. Гуурхантай нүхэсэдэг хүүгэдтэ, хургаал заабари үгэдэг багшанартань хүнгэн бэшэ энэ хэрэгтэнь зориг эрмэлзэл, уран үгэдэнь дали жэгүүр хүсэжэ, али болохо дэмжэлгэ үзүүлхэ байһанаа мэдүүлээ.

Республикын хуралсалай болон эрдэм ухаанай министерствын хэблэлэй албанай дарга, уран зохиолшо, журналист А.А. Мухраев министрэй гар табилгатай Баярай бэшэг «Ая-ганга» түбэй директор М.Г. Ринчиновада барюулаа. Эдэ мурнуудэй автор хүүгэдэй «Одон» журналай зүгһөө эдир гуурхана туршагшадые амаршалаад, гүрэнэй хоёр хэлэн дээрэ гарадаг тус хэблэлтэй яагаад аша туһатайгаар харилсахаб гэжэ хөөрхэн байна. Бурядай радиогой журналист Дарья Цыдыпова, Оронгын хургуулин «Взгляд со стороны» сониной редактор А.А. Протасова фестивальда хабаадагшадта амжалта хүсэбэ.

Бурядай эдир журналистнуудай Лигын Баярай бэшэгүүдые түрүүлэгшэнь Л.Б. Доржиева Сэлэнгын аймагай эдэбхитэй бэрхэ багшанар Г.С. Бухольцевада (Гусиноозерскын 92-дохи хургуули), Г.Г. Дубчиновада («Ая-ганга» түб) нэръемэ алыга ташалган доро барюулна хэн.

Удаань 9 команда эдир сэтгүүлшэдэй хоорондо халуун тэмсэл дэлгэрбэ. Өөһэд тухайгаа һонирхолтойгоор хөөрэхэ, бэлиг шадабария харуулха, хэблэн гаргадаг сонинуудтайгаа танилсуулха ёһотой байгаа. Энэ мурьсөөндэ Харганын хурагшад эгээн эрхим бэлдхэлтэй байһанаа, хоёр хэлэн дээрэ тэгшэ хэлэдэг, дууладаг шадалтайгаа гэршэлээ. Гусиноозерскын 92-дохи хургуулинхид – хоёрдохи, Ацулын хурагшад – гурбадахы хуури эзэлбэ.

Багшанарай ажалай дүй дүршэлые нөөсэлэн харуулһан харалганда За-

гастайн хургуулин «Найдал» гэхэн мэдээсэлэй-хизаар ороноо шэнжэлэгын түбэй хүтэлбэрлэгшэ Д.Д. Гуржаповагай ажал эгээн эрхим гээд сэгнэгдээ. Дулма Дымбрыловна 20 гаран жэлэй туршада бэшэхэ һэдэбтэй хүүгэдтэй хүдэлхэ зуураа олон хүбүүд, басагадай хуби заяанда займайнь залууршан болоһон ехэ аша буянтай хүн. Бэлигтэй энэ багшын ажал хэрэг тухай тусгаар хөөрөө саашадаа үүсхэхэ хүсэлтэйбди.

Гусиноозерскын 7-дохи хургуулин команды бэлдэгшэ багша Т.А. Смолина – хоёрдохи, 92-дохи хургуулин багша Г.С. Бухольцева – гурбадахы хуури эзэлээ.

Ухаагаа гүйлгэхэ нааданда Гусиноозерскын 1-дэхи хургуулин «School news» команда эрхимлээ. Харганынхид – хоёрдохи, оронгынхид – гурбадахы хуурида гараба.

Пресс-конференциин маягаар үнгэрхэн мурьсөөндэ хүүгэд журин гэшүүдтэ элдэб асуудал табяа. Тиихэдэ мүнөө үеын журналист ямар байха ёһотойб, хайн мэргэжэлтэн болоһын тула юун хэрэгтэйб гэжэ һонирхоо. Огсомоор түргэдэжэ байһан мэдээсэлэй оршомдо, шэнэ үндэр технологиин, интернедэй ажабайдалдамнай улам эршэтэйгээр нэбтэрэн орожо байһан ушарта хүүгэдтэ ямар түхэлэй дамжуулганууд, хэблэлнүүд һонирхолтойб, ямархан зүйлнүүдһээ, буруу бузгай ёһо мэдэрэл хүмүүжүүлэхэ аргатай зохиолнуудһаа хүүгэдые аршалан хамгаалха тухай ехэ аша туһатай хөөрөлдөөн болоно хэн. Эгээн олон асуудалнуудые табилһан Гусиноозерскын 1-дэхи хургуулин, Харганын, Оронгын эдир сэтгүүлшэд урмашуулагдаа.

Хургуулин сонинуудай харалганда команда бүхэн ехэ оролдожо, ондо ондоо арга боломжотой байбашье, хайн удхатай, һонирхолтой сонин гаргаха гэжэ эрмэлзэдэг байһанаа гэршэлбэ. Зарим хургуулинууд, жэшэнь, өөрын типографитай оронгынхид (редакторын А.А. Протасова), «Ая-ганга» түбэй бэлдэдэг «Гусиное озеро» сонин (Г.Г. Дубчинова), Гусиноозерск хотын 5-дахы хургуулин «Пятерка плюс» сонин (В.Д. Намсараева) бусадта орходоо, булюу арга боломжотой. Мүн хо-

тын гимназиин «Viva dictum» (лата хэлэнһээ «үгэдэ алдар соло» гээд оршуулагдаг) сонин, 92-дохи, 7-дохи хургуулинуудай, Ацулын, Загастайн хургуулин сонинууд уран шэмэглэлэй, версткын талаар үшөөл оролдохо ёһотой.

Г.Г. Дубчиновагай хүтэлбэри доро эдиршүүл тус фестивалиин үйлэ хэрэгүүд, оршон байдал тухай шударгы шуран аргаар видео буулгажа, бултанай найшаалда хүртэбэ. Мурьсөөнһөө гадна хүүгэд бэе бэеынгээ дүршэл шадабаринаа хубаалдажа, аха наһанай мэргэжэлтэдһээ туһатай зүбшэл заабари шагнажа абаа.

«Ая-ганга» түбэй директор М.Г. Ринчинова үнгэрхэн жэлэй һүүл багаар зөөжэ ороһон байшан соогуур дахуулжа, экскурси үнгэргэбэ:

- Манай багшанар тиихэдэ үдэр һүнигүй хүдэлжэ, хаясаанай энэ байрые болбосон түхэлтэй, ариг сэбэр болгоо хэн. Одоошье өөрын байшантай болоһондоо хүхихэн гэшэмнай! Хүүгэдые уран хайханай талаар хүгжөөлгын шэглэлтэй 4 бүлэг хүдэлнэ. Тэрэ тоодо «Эдир журналист» бүлэг (Г.Г. Дубчинова), «Эдир журналистын хургуули» (Б.Ц. Намсараева). Гадна эрдэмэй техникэскэ шэглэлээр автомобиль жолоодожо, модор һиилэжэ, видеомонтаж бүтээжэ, секретариин ажал эрхилжэ хурганабди, эдир физигүүд, робот бүтээгшэд хуралсал гарана.

Марина Геннадьевна робототехникын «Лидер» бүлгэмэй ажалтай танилсуулаа. 6 ангиин шаби Вадим Карбаинов радиохолбоогоор хүтэлэгдэдэг рободууд яагаад хүдэлдэг бэ гэжэ харуулаа. Энэ бүлгэмэй шабинар Андрей Эверестовский, Владислав Костюнин, Татьяна Владимирова гэгшэд робототехникээр I үндэһэн турнирай илагшад болоһон юм. Иимэ һонор хурса ухаатай, уран дархан хүүгэдэй ургажа байһандань баясамаар.

Юһэдэхиеэ үнгэрхэн «Мүнгэн гуурхан» фестиваль хабаадагша үхибүүдтэ мүшэтэ харгы заяаха гэхэн хайхан бодолтой, ерэхэ жэлдэ дахин уулзаха хүсэлтэй хаясаа хэмди.

Туйна САМБЯЛОВА, Радна-Нима БАЗАРОВАИ фото-зурагууд.

А.М.Балдаков

А.Мухраев М.Ринчиновае амаршална

Харганынхидай команда

Робот бүтээгшэ В.Карбаинов